

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ARAP DİLİNDE VAHİY-DUA VE DÜNYA-ÂHİRET
KELİMELEİNİN SEMANTİK ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed YAMAÇ

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Arap Dili ve Belagati**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hamza ERMİŞ

ŞUBAT - 2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARAP DİLİNDE VAHİY-DUA VE DÜNYA-ÂHİRET
KELİMELERİNİN SEMANTİK ANALİZİ

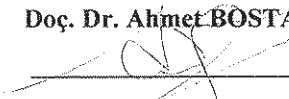
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed YAMAÇ

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Arap Dili ve Belagati

Bu tez 03/02/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

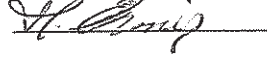
Doç. Dr. Ahmet BOSTANCI

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Hamza ERMİŞ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. Dr. Saim YILMAZ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammed YAMAÇ

05.12.2011

ÖNSÖZ

Kur'ân'ı anlamak için nüzul süreci ve sonrasını bilmek kadar Kur'ân'ın nazil olduğu toplumu ve bu toplumun dünya görüşünü bilmek de önemlidir. Dil, bir toplumun hayata bakışını yansıtan önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle Arap Dilinin Kur'ân'ın nüzülüyle birlikte uğradığı değişim, Arap toplumunun bu süreçte nasıl yeni bir hayat felsefesi kazandığını yansıtması bakımından önemlidir.

Bu çalışmada tezimize konu olan “Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret” kelimelerinin cahiliye döneminde ve Kur'ân'ın kendi konteksi içinde hangi anlamlara geldiği tespit edilmiştir. Hem cahiliye dönemini hem de Kur'ân'ın nüzul sürecini dilsel açıdan mercek altına alan böyle bir tez çalışmasının İslam'ın Arap toplumunun dünya görüşünde meydana getirdiği değişikliği ortaya koyması amaçlanmıştır. Sadece dört kelime üzerine yapılan bir araştırma bir toplumun dünya görüşünü tespit etmeye yetmeyecektir ancak yine de çalışmamızın bu yönde yapılan araştırmalara bir nebze olsun katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında kısa ve özlü bir bilgi sunulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde semantik'in tanımı, bölümleri, önemi ve yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde “Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret” kelimelerinin yapısını, Arap şiirlerinde, eski dönem Arapça sözlüklerdeki anlamlarını ele almak suretiyle bu kelimelerin anlam alanları tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde de “Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret” kelimelerinin Kur'ân'ın nüzulünden sonra hangi mânâlara geldikleri incelenmiştir.

Bu çalışmanın her safhasında düşünce ve tavsiyelerini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Hamza ERMİŞ'e, teşekkürlerimi arz ederim. Bu çalışma süresince yakın ilgi, destek ve katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Ahmet BOSTANCI'ya, bu çalışma boyunca fikir ve katkılarından istifade ettiğim arkadaşım Hüseyin Okur'a ve tez çalışmalarımı yaparken maddi ve manevi desteğini esirgemeyen eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammed YAMAÇ

05.12.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: SEMANTİK.....	4
1.1. Tanımı ve Bölümleri.....	4
1.1.1. Tanımı	4
1.1.2. Linguistik (Dilbilimsel) Semantik.....	5
1.1.3. Felsefi Semantik.....	6
1.1.4. Genel Semantik.....	6
1.2. Semantik Metodun Önemi ve Yöntemleri.....	6
1.2.1. Semantik Metodun Önemi.....	6
1.2.2. Semantik Metodun Yöntemleri.....	8
1.2.2.1. Eş Zamanlı (Synchronic) Semantik.....	8
1.2.2.2. Art Zamanlı (Diachronic) Semantik.....	9
1.3. Semantik Analiz ile İlgili Önemli Kavramlar.....	10
1.3.1. Semantik Alan.....	10
1.3.2. Cümle Semantiği.....	10
1.3.3. Esas Mana ve İzâfî Mana.....	11
1.3.4. Odak Kelime.....	12
1.4. Semantik'in Tarihi.....	13
1.5. Semantik ile İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	13
BÖLÜM 2: VAHİY-DUA VE DÜNYA- ÂHİRET KELİMELERİNİN	
KUR'ÂN'IN NUZÜLÜNDEN ÖNCEKİ ANLAMLARI.....	16
2.1. "Vahiy" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları.....	16
2.1.1. Yazı (İşaret).....	16
2.1.2. Ses.....	18
2.1.3. İşaret etmek.....	19

2.1.4. Emretmek.....	20
2.1.5. Adamların efendisi.....	21
2.1.6. Söz (Konuşmak).....	21
2.1.7. Acele etmek (Seri olmak).....	21
2.1.8. Ağlamak.....	22
2.2. "Dua" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları.....	23
2.2.1. Yalvarmak.....	23
2.2.2. Çağırarak, davet etmek.....	24
2.2.3. Adlandırmak (İsimlendirmek).....	26
2.3. "Dünya" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları.....	26
2.3.1. Zayıf olmak (Zayıf düşmek).....	27
2.3.2. Yaklaşmak (Yakın olmak).....	28
2.3.3. Dünya (Üzerinde yaşanılan bir mekân).....	30
2.4. "Âhîret" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları.....	31
2.4.1. Arkadaki, sonuncu.....	31
2.4.2. Diğer.....	33
2.4.3. Ebediyen.....	34
BÖLÜM 3: VAHİY-DUA VE DÜNYA- ÂHİRET KELİMELERİNİN	
KUR'ÂN'DAKİ ANLAMLARI.....	35
3.1. "Vahiy" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları.....	35
3.1.1. Vahyettirmek (İlâhî sözü, bilgiyi ulaştırmak).....	36
3.1.2. İşaret etmek.....	38
3.1.3. Emretmek.....	39
3.1.4. İlham etmek.....	40
3.1.5. Söz (Kavl).....	43
3.2. "Dua" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları.....	45
3.2.1. Söz (Kavl).....	47
3.2.2. Yalvarmak.....	48
3.2.3. İbadet etmek.....	49

3.2.4. Nidâ (Çağrı).....	51
3.2.5. Suâl (İstemek).....	56
3.3. "Dünya" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları.....	62
3.3.1. Yakın.....	62
3.3.2. İlk hayat (Ölümden önceki hayat).....	66
3.4. "Âhîret" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları.....	74
3.4.1. Kıyamet (Ölümden sonraki diriliş).....	75
3.4.2. Cennet.....	76
3.4.3. Cehennem.....	77
3.4.4. Kabir.....	78
3.4.5. Son (Sonraki).....	79
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	94

KISALTMALAR

Ark.	: Arkadaşları
A.g.e.	:Adı geçen eser
Ts.	:Tarihsiz
ev.	:eviren
S.	:Sayfa
Tahk.	:Tahkik
Terc.	:Tercüme
Mad.	:Madde
Blm.	:Bölüm
Bask.	: Baskı
Byt.	:Beyit
Bkz.	: Bakınız
şrh.	:şerheden
Neşr.	: Neşreden

Tezin Başlığı: Arap Dilinde Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret Kelimelerinin Semantik Analizi	
Tezin Yazarı: Muhammed Yamaç	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hamza Ermiş
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 94 (tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri	Bilimdalı: Arap Dili ve Belagati
<p>Bir toplumun dili o toplumun dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu nedenle dilde meydana gelen değişim o toplumun dünya görüşünde meydana gelen değişimi göstermektedir. Bu çalışmada “Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret” kelimelerinin cahiliye döneminde ve Kur’ân’da hangi anlamlara geldiği tespit edilmiştir. Çalışmanın Kur’ân’ın Arap toplumuna getirdiği yeni dünya görüşünün tespit edilmesine yardımcı olması amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda nüzul sürecinin kelimelerin temel anlamlarında bir değişiklik yapmadığı, ancak kelimelere temel anlamlarla bağlantılı yeni anlamlar yüklediği görülmüştür.</p>	
Anahtar kelimeler: Semantik, Vahiy, Dua, Dünya, Âhiret	

The Title Of The Thesis: Semantical Approach To Words Reveletion-Prayer and World-Hereafter in Arabic Language

Author: Muhammed Yamaç

Supervisor: Asisstant Prof. Hamza Ermiş

Date:

Nu. of pages: vi (pre text) + 94 (main body)

Department: Basic Islamic Sciences

Subfield: Arabic Language and Rhetoric

Language of each society reflects its world-view. That is the reason why changes in Language reflects changes in the world-view of the same society. In this thesis words “Reveletion-Prayer and World-Hereafter” have been analysed as their meanings apper in pre-Islamic period and in the Quran. The study aims to develop and help understanding the new world-view that Quran brought to the Arabic society. Conclusion reached at the end of the study is that the process of nuzul didnt change the fundamental meaning of words but derived new meanings of them which are built upon these fundamental meanings.

Keywords: Semantics, Reveletion, Prayer, World, Hereafter

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu ve Önemi

İslam toplumunu ve kültürünü, hareket noktası ve dayanakları itibariyle 'dil esaslı' ve iletişime dayalı bir toplum ve kültürdür. Bu toplum esas itibariyle, Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e vahyetmesi ve Peygamber'in bu vahyi tebliğ etmesi ile ortaya çıkmıştır; dolayısıyla varlık nedeni, vahiy olan bir toplum olmuştur. Bu toplum vahyin ihtiva ettiği mükellefiyetleri yerine getirmekle var olduğu için onun varlığının devam etmesi de vahiy ile anlamaya dayalı bir irtibatı muhafazaya bağlı olagelmıştır. Vahiy insanlara lisanî olarak ulaşan bir mesaj olduğu için vahyin anlaşılması her zaman lisanî olanın anlaşılmasına bağlı olmuştur.

Dünya üzerinde yaşayan diller, o dillerin kelimelere yükledikleri anlamlar, tıpkı canlı bir organizma gibi değişime uğrar. Zaman içerisinde meydana gelen olaylar, ihtiyaçlar, buluşlar, insanların düşünceleri, dolayısıyla bu düşüncenin ifade şekli olan dili etkiler. Böylece aynı kelime farklı zamanlarda farklı şekillerde anlaşılma ve kullanılma zeminine sahip olabilir. Bu bağlamda Kur'an'ı Kerim, nazil olduğu dönemdeki Arap toplumunun inançlarını, zihni tasavvurlarını, yaşayışlarını "İlâhi vahiy" çerçevesinde büyük çapta yeniden vücuda getirmiş ve ıslah etmiştir.

Yüce Allah'ın insanlığa hitap etmiş olması ve bu hitabın lisanî olarak bizim elimizde bulunması, alışıldığı için söylenmesi kolay olmakla birlikte, kavranması ve kavrandığı zaman bunun hesabının verilmesi, yani mucibince amel edilmesi, ilk bakışta görüldüğü kadar kolay değildir. Bunu fark etmenin zorunlu neticelerinden birisi, dil araştırmalarına yönelmek ve dil ile din arasındaki irtibatı tesis etmeye çalışmak olacaktır.

Bu itibarla araştırma konusu olarak "Arap Dilinde Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret Kelimelerinin Semantik Analizi"ni seçtik. Kur'an'ı Kerim'de oldukça yaygın olarak kullanılan "Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret" kelimelerinin, semantik açıdan analizi, ne ayrı ayrı olarak ne de bir bütün olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bu kelimelerin cahiliye şiirlerinde ve Kur'an'daki anlamlarının incelenmemiş olması bizi bu çalışmaya sevk eden nedenlerden biridir.

Çalışmanın Amacı

Öncelikle çalışmamızda, Kur'ân'ı Kerim'in, günümüz insanına daha doğru bir şekilde aktarılabilmesi için taşıdığı kelimelerin analizine olan ihtiyaçtan hareketle bu kelimelerden olan "Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret" kelimelerinin semantik analizini ele alarak cahiliye şiirlerini ve Kur'ân'ı anlama çabasına mütevazı bir katkı sağlama amacını hedefledik.

Kâinata her şey değişime uğramakta, az dahi olsa aslından uzaklaşmaktadır. Dünya üzerinde değişime uğramayan bir şey varsa o da değişme kanununun kendisidir. Bunun için de dil, sürekli yaşaya gelen canlı bir özelliğe sahip olması sebebiyle, aynı dil içinde yer alan kelimelerde zaman zaman anlam kaymaları, anlam daralmaları olabildiği gibi yeni anlam kazanımları da olabilmektedir. Biz de araştırmamızda "Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret" kelimelerinin cahiliye dönemindeki kullanımı ile İslam'ın bu kelimelere yüklemiş olduğu yeni anlamlar arasındaki farkı tespit ederek, semantik bir bakış açısıyla bu kelimeleri ele alıp inceledik. Dolayısıyla amacımız Kur'ân'ın temel kelimelerinden olan "Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret" kelimelerini semantik açıdan tahlil ederek Kur'ân araştırmalarına az da olsa bir katkıda bulunmaktır. Kur'ân'ı doğru anlama yolunda Kur'ân sözcüklerinin anlamları üzerinde yapılması gereken art zamanlı semantik çalışmaların önemini ortaya koymak da bir diğer amacımızdır.

Çalışmanın Yöntemi

Tezimiz her şeyden önce "Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret" kelimelerini inceleme çalışmasıdır. Bu da semantik yöntemle ele alınmıştır. Tezimiz öncelikle semantik analiz özelliği taşıdığından dolayı, semantik ilmi ve semantik analizin yapılış metodu hakkındaki yöntem ve bilgilerin sunulması gerekmektedir. Bu itibarla semantik yöntemin nasıl yapıldığı ile ilgili bilgi ve yöntemler birinci bölüm altında ele alınmış ve gerekli bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle ilk dönemlerde yazılmış olan Arapça lügatlerden, ulaşabildiğimiz ölçüde cahiliye dönemi Arap şiirlerinden istifade ettik. Tez konumuz "Vahiy-Dua ve Dünya-Âhîret" kelimelerinin Kur'ân'daki anlamlarını da kapsadığı için bu kelimelerin ve köklerinin Kur'ân'da hangi mânâlarda kullanıldıklarını tespit etmek için Klasik Kur'ân tefsirleri, Kur'ân fihristleri, Kur'ân mealleri ve özellikle

Vucûh ve Nezâir türü eserler ile Garîbu'l-Kur'ân tarzında yazılmış eserlerden faydalandık. Tezimizde kullandığımız ayet meallerini de, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı, 2007 yılı Ankara baskılı "Kur'ân Yolu Türkçe meal ve Tefsir" adlı çalışmayı esas alarak yazdık.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, öncelikle "Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret" kelimelerinin ve köklerinin Kur'ân'daki anlam alanlarını tespit ettik. Bu noktada kelimelerin köklerinin isim, fiil veya sıfat olarak kullanım kalıplarını ve hangi sıklıkla kullanıldıklarını belirledik. Yine bu farklı kullanımların geldikleri farklı mânâları örnek ayetler üzerinde inceledik.

Sonuç bölümünde ise çalışma boyunca elde ettiğimiz bilgilerin genel bir değerlendirmesini yaptık. Araştırmamız boyunca kullanılan referanslar, ilk geçtiği yerde tam şekliyle yazılmış, daha sonraki tekrarlarında ise sadece müellifin soyadı verilmiştir.

BÖLÜM 1: SEMANTİK

1.1. Tanımı ve Bölümleri

1.1.1. Tanımı:

Semantik (anlam bilimi) kelimesi, Grekçe semaphore'de de bulunan sema "sing" (gösterge)¹'den gelir. Gösterge kökenli Grekçe semaino (yani şu ya da bu anlama gelmek, anlam aktarmak) kelimesine bağlanır. Başlangıçta "Anlam"ın sıfatıdır ve "Anlamsal" demektir.² Kısaca dilbilimin bölümlerinden birini, anlam incelenmesini anlatan teknik bir terimin adı olan semantik, Breal'den beri geleneksel olarak yalnızca dilbilimsel anlamların teorisi ve bilim gibi tanımlanır.³ Semantik, anlam çalışmasıyla ilgi olarak kullanılan teknik bir terimdir. Bu yüzden anlam, dilin bir parçası ise, semantik de dilbilimin bir parçasıdır.⁴ Semantik ilmi bir disiplin olarak şöyle de tarif edilmiştir: Kelimeler ve önermelerle onların ifade ettiği anlam arasındaki ilişkiyi inceleyen ilim dalıdır. Semantiğin diğer bir tanımı de şudur: Dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği "Eş Zamanlı" (synchronic) ve "Art Zamanlı" (Diachronic) açılarından inceleyen dilbilim dalıdır.⁵ Semantik, bir dilin anahtar terimleri üzerindeki tahlilî çalışmadır. Bu çalışma yalnız konuşma âleti olarak değil, bundan daha önemli olmak üzere kendilerini kuşatan dünya hakkındaki anlayış ve düşüncelerinin de âleti olarak, o dili kullanan milletin dünya hakkındaki düşüncelerini kavramak amacıyla yapılır. Bu suretle semantik, bir ulusun tarihinin önemli bir devresindeki dünya görüşünün mahiyeti ve yapısı hakkında bir çalışmadır. Bu çalışma o ulusun dilindeki anahtar terimleri içerisinde ifade ettiği kültürel düşüncelerin metodolojik analizi vasıtasıyla yürütülür.⁶ Semantiğin tesbit edilebilen diğer tarifleri ise şu şekildedir: "Semantik, insanların kelimelere ve diğer sembollere nasıl karşılık

---

¹ Gösterge: Genel olarak bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan, kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, biçim ya da olgu; özel olarak, dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden doğan birimdir. (Berke Vardar, Nüket Güz, Emel Huber, Osman Senemoğlu, Erdim Öztokat, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002, s., 106.)

² Ali Galip Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod ve Kur'an'da "Kavm" Kelimesinin Semantik Analizi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002, s., 105.

³ Gezgin, a.g.e., s., 105.

⁴ Gezgin, a.g.e., s., 106.

⁵ Vardar ve ark., a.g.e., s., 18.

⁶ Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (Çev., Süleyman Ateş), İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004, s., 17.

verdiklerinin incelenmesidir. Semantik terimi, 'anlamaların incelenmesini' tanımlar. Genellikle bu, kelimelerin anlamlarının ve biraz da diğer alışılmış türden sembollerin, armaların, bayrakların anlamlarının araştırılmasını ifade eder."⁷ Semantik analizin en önemli ilgi alanı o dilin kelimeleridir. Çünkü bir dilin en değişken düzeyi kelime hazinesidir. Dilin bu düzeydeki evrimi aktarma, türetme, birleştirme ve anlam değişimleriyle gerçekleşir. İşte bu anlam değişimlerini inceleyen bilim dalı Semantik'dir.⁸ Kısacası semantik, mana ile ilgilenen geniş kapsamlı bir bilimdir.⁹

Semantik, kendi içinde üç ana bölüme ayrılır:¹⁰

a) Linguistik (Dilbilimsel) Semantik

b) Felsefi Semantik

c) Genel Semantik

1.1.2. Linguistik (Dilbilimsel) Semantik:

Dilbilimsel semantiğin içeriği henüz yeterince belirlenmiş değildir.¹¹ Başlangıçta, kaynağını anlam değişimleri incelemesinden alan bu bilim bir süre eski sözbilimin değişmeceler¹² incelemesini andırır; sonra mantıkla ruhbilimin gözlem ve savlarından yararlanarak alanını yeni yeni doğrultularda genişletir. Dilbilgisiyle uğraşanlar XIX. Yüzyıl başlarından beri gene Yunanca sema (gösterge) kökeninden türetilmiş semazyoloji (anlam incelemesi) terimini kullanıyorlardı. Fransız dilbilimcisi Michel Breal, "anlamaları" ve "bunların değişmesine yol açan yasaları inceleyen bilim"i belirtmek için bu terimin yerine semantik terimini kullanmıştır.¹³ İşte Dilbilimsel semantik, daha önce de belirtildiği gibi kelimelerde meydana gelen anlam değişmelerini, tarih içinde kazandıkları anlamları inceler. Çünkü tarihi bir vakıa olarak,

---

⁷ Gezgin, a.g.e., s., 107.

⁸ Arıklı(N.), Tunçdoğan (T.), Berke Vardar, *Semantik Akımları*, İstanbul: Yeni İnsan Yayını: XVI, Dil Dizisi: III, 1969, s., 18.

⁹ Izutsu, a.g.e., s., 16.

¹⁰ Arıklı ve ark., a.g.e., s., 5.

¹¹ Pierre Guiraud, *Anlambilim*, (Çev., Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1999, s., 10.

¹² Değişmece: Kurala ya da eşdeğer, ama daha yalın ve dolaysız bir anlatıma oranla belirgin bir değişim gösteren her türlü dilsel birim, ya da bu türlü birimler içeren her türlü düzenleniştir. Bir anlam inceliği elde etmek için, sözcüğün gerçek anlamından sıyrılarak başka bir sözcük ya da kavram yerine kullanılmasıdır. (Vardar ve ark., a.g.e., s., 69.)

¹³ Guiraud, a.g.e., s., 18.

her dil, evrim geçirir.¹⁴ Bu değişim sonucu kelimelerin kazanmış olduğu yeni anlamlar ve anlam kaymaları Dilbilimsel Semantiğin konusunu oluşturur.¹⁵

1.1.3. Felsefi Semantik:

Gösterge ile gösterilen nesne arasındaki bağlantıyı inceleyen Felsefi Semantik göstergelerle ilgili genel kuramın, yani semiyotik'in bir dalıdır. Semiyotik araştırma üç alana bölünmüştür: Eğer inceleme, konuşan kişiyi ele alıyorsa pragmatiği,¹⁶ anlatım kalıbıyla, söz konusu nesneyi göz önüne bulunduruyorsa Semantiği ilgilendirir; yalnız anlatım kalıpları arasındaki ilişkiler incelenirse, o zaman araştırma, sentaks alanına girer. Felsefi Semantik, bilgi vasıtası olan dilin, yani felsefe dilinin semantiğidir.¹⁷

1.1.4. Genel Semantik:

Dili, psikoloji, sosyoloji ve mantık açısından inceleyen karma bir daldır. Bu akımın başlıca temsilcisi Alfred Korzybski, her ruhsal tepkinin bir göstergeye cevap olduğunu, bir başka deyişle, "semantik" bir görünüme büründüğünü savunur. Kolayca anlaşılabilereği gibi, burada çok geniş kapsamlı bir "Semantik" söz konusudur.¹⁸

1.2. Semantik Metodun Önemi ve Yöntemleri

1.2.1. Semantik Metodun Önemi:

Kur'ân'ın vermek istediği mesajı anlama çabaları, Kur'ân'ın indiği günden günümüze kadar artan bir hızla devam etmiştir. Zira Kur'ân son vahiydir. Evrensel bir mesajdır. Dolayısıyla bu evrensel mesajın objektif bir biçimde, kişisel ön yargılardan, hurafe ve İsrâiliyattan ayıklanarak Kur'ân'ın metnine sadık kalarak ve kendi doğrularımızı Kur'ân'a onaylatmadan yeniden yorumlamak gerekmektedir. Geçmişte yapılan bazı çalışmalarda Kur'ân, adeta kişilerin kendi doğrularını onaylatma mercii haline getirilmiştir. Böylece Kur'ân'dan uzaklaşılmış, yanlış tercüme ve tefsirler yapılmıştır.

---

¹⁴ Arıklı ve ark., a.g.e., s., 17.

¹⁵ Gezgin, a.g.e., s., 110.

¹⁶ Pragmatik: Dilsel göstergelerin birleşim kurallarını inceleyen sözdizimle, bunların göndergelerle ilişkisini sağlayan anlambilime karşıt olarak, bildirişim durumu içindeki konuşucuların göstergeleri kullanmasını, bu edime eşlik eden çeşitli olguları (güdülenme, tepki, etkileşim, vb.) inceleyen daldır. (Vardar ve ark., a.g.e., s., 88).

¹⁷ Arıklı ve ark., a.g.e., s., 9.

¹⁸ Arıklı ve ark., a.g.e., s., 11.

Tefsirlere İsrâiliyyat girmiştir. Kelimelerin doğru ve objektif anlamları tespit edilmediği için, kavram kargaşası meydana gelmiştir. İşte bu sebeple geçmiş kaynaklar tarafsız bir gözle incelenirken bu iki farklı durumu gözden uzak tutmamak gerekir.¹⁹

Kur'ân'ı doğru anlamada hiçbir şey O'nun bizzat kendi mantığını kavramak ve O'na has olan esaslara dayanmak kadar önemli değildir. Her şey nasıl kendi kurallarıyla ayakta duruyorsa, doğru bir Kur'ân tefsiri de ancak, bu semantik ilmin kendine has esaslarıyla ayakta durur.²⁰ İşte bu kendine özgü prensipler, Kur'ân'ı anlama ve yorumlama metotları içerisinde, objektif ve sağlam kıstaslara dayanan Semantik metodda vardır. Çünkü Semantik metod Kur'ân'ın kendi metodudur ve Kur'ân'ın en iyi anlaşılmasını sağlayan bir metoddur.²¹ Bu Metod sayesinde Kur'ân'ın doğru anlaşılmasındaki temel prensipleri şu şekilde özetlemek mümkündür. Semantik metod, kelimelerin anlamlarını analiz eder, etimolojik kökten itibaren tarih boyunca kazandığı müştakların ve anlamların bir analizini yapar.²² Semantik Metod, Kur'ân'a peşin fikirle yaklaşmayı önler. Her türlü ön yargıyı bertaraf ederek Kur'ân dilinin gerçek felsefesini ortaya koyar. Bu metodda konteks kadar konunun bütünlüğü de önemli olduğu için Kur'ân ayetleri, Kur'ân'ın bizi götürmek istediği düşünce sisteminin atmosferi altında incelenir. Semantik metod sayesinde, Kur'ân ayetleri arasında bir anlam zinciri kurmak kolaylaşır. Bu sayede bir ayet tercüme edildiğinde, yapılan bu tercüme ile diğer bir başka ayetin tercümesi birbiriyle çelişmez.²³ Semantik metod, Kur'ân'ın anahtar kelimelerini dikkatli ve objektif bir şekilde tahlil etmesi sebebiyle hem kavram kargaşasını önler, hem de yanlış anlamaya sebebiyet verecek unsurları ortadan kaldırır. Semantik metod, kelimeleri, Kur'ân'ın indiği dönem Arapçasındaki anlamlarını da analiz eder. Bütün bu prensipler, Semantik metodun Kur'ân'ı doğru anlamadaki rolünü ve önemini ortaya koyması açısından önemlidir.²⁴ Semantik Metod, yapılacak tercümelerde Kur'ân'ın vermek istediği mesajı doğru olarak yansıtacak kıstasları ortaya

---

¹⁹ Gezgin, a.g.e., s., 167.

²⁰ Yusuf Işıcık, *Kur'ân'ı Anlamada Temel İlkeler*, Ankara: Burak Matbaası, 1997, s., 7.

²¹ İsmail Yakıt, *Doğru bir Kur'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1995, sayı: I, 19.

²² Yakıt, *Doğru bir Kur'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi*, s., 17.

²³ İsmail Yakıt, *Kur'ân'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi*, İstanbul: Ufuk Çizgisi Yayınları, 1990, sayı: 6 (Mart), 8.

²⁴ Gezgin, a.g.e., s., 168.

koyar. Günümüzde yapılacak olan meal ve tefsirlerin, mutlaka Kur'ân'ın kendi metodu olan semantik metoduyla yapılması gerekir.²⁵

1.2.2. Semantik Metodun Yöntemleri:

Dil hem tarihsel, evrimsel bir süreç içerir, hem de herhangi bir evrede, daha önceki dönemlerin ürünü olan ve çağlar boyunca sürekli biçimde değişime uğrayan bir kalıt niteliği taşır; hem de evrimsel sürecin her aşamasında, içerdiği öğelerin işlevlerini yerine getirmesini ya da işleyişini sağlayan kendine özgü bir düzen özelliği sunar. Bu nedenle her dilsel evre, daha önceki dönemlerde çeşitli etkenlerin yol açtığı değişimlerin sonucu olarak da ele alınabilir; değişim olgusundan soyutlanarak, salt kendi iç düzeni bakımından, bir "durum" oluşturması açısından da irdelenebilir. Kısacası dil hem art süremlili(zamanlı), hem de eş süremlili(zamanlı) bir gerçekliktir. Dilin süre içindeki evrimi ya da art sürem ile süreden bağımsız olarak belli bir dönemdeki görüntüsünü ya da eş sürem iki yönlü bir gerçekliği yansıtır. Dil olgularının bu özellikleri iki türlü bakış açısını temellendirir ve aynı gerçekliğe ilişkin değişik iki yöntemsel yaklaşımı geçerli kılar.²⁶

1.2.2.1. Eş Zamanlı (Synchronic) Semantik

Kelimelerin tarihi çizgilerini yatayına kesmeyi ve böylece kelimelerin statik sistemini elde etmeyi sağlayan görüş noktasına (metoda) "Eş zamanlı (Synchronic) Semantik" denir.²⁷ Glinz, eş zamanlılık-art zamanlılık ayrımının edebiyatta da önemli bir rol oynadığına değindikten sonra bir edebiyat yapıtının bir bütün olarak görülmesi ve metne dayanılarak eş zamanlı incelenmesi gereken bir dil ürünü olduğunu ileri sürmektedir.²⁸ Eş zamanlı araştırma dil sorunlarını belirli bir süre içinde ve gelişmelerden, değişmelerden bağımsız olarak inceler. Ancak unutulmaması gereken önemli bir nokta, bu çalışmaların modern, konuşulan dille sınırlandırılmış olmadığıdır. Bir ölü dil üzerinde de eş zamanlı araştırma yürütülebilir.²⁹ Eş zamanlı yöntem, gelişmeler

---

²⁵ Yakıt, *Doğru bir Kur'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi*, s., 24.

²⁶ Berke Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2001, s., 116.

²⁷ Izutsu, a.g.e., s., 44.

²⁸ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s., 38.

²⁹ Aksan, a.g.e., s., 38.

inceleme dışında bırakıldığı için durgun ve betimlemeli yöntem de denir.³⁰ Eş zamanlı yöntem, süre içinde geçirdiği evrimden, art zamanlı yöntemden bağımsız olarak, sürenin belli bir nokta ya da kesiti içindeki işleyişi açısından ele alınan dil durumudur.³¹ Eş zamanlı yöntem, evrim dışında ve süreden, Art zamanlı yöntemden bağımsız olarak ele alınan, birbirleriyle aynı dizge içinde bağlantılar kuran öğeleri, olguları, vb. belirtmek için kullanılır. Olguları, öğeleri evrim dışında ve süreden bağımsız olarak bir dizge biçiminde ele alır.³² Bir dilin belli bir evresindeki, bir sürem dilimi içindeki durumunu, evrim etkenini göz önünde bulundurmadan ele alan incelemedir. Eş zamanlı dilbilim XX. yüzyılda dil araştırmalarına yön veren ilkeler getirmiş, yapısal yaklaşımı ve iç inceleme kuralını egemen kılmıştır. Dil böylece belli bir anda sunduğu durum ya da yapı çerçevesindeki işleyişi açısından, dış etkenlere yer verilmeden betimlenmiştir. Eş zamanlı dilbilim yönteminin en büyük öncüsü F. De Saussure'dir.³³ Eş süremlil dilbilim, bir arada bulunan ve dizge oluşturan öğelerin, aynı toplumsal bilincin algılandığı mantıksal ve ruhsal bağlantılarını inceler. Toplumsal bilinç bunları nasıl görüyorsa o da öyle görür.³⁴

1.2.2.2. Art Zamanlı (Diachronic) Semantik:

Art zamanlı semantik, olguları süre içinde geçirdikleri evrim açısından inceleyen bir yöntemdir.³⁵ Art zamanlı Semantik'e, aynı zamanda "Tarihi Semantik" de denmektedir.³⁶ Bu nedenle Art zamanlı semantikte, dil ile ilgi olan her şeyde zaman unsuru görülür. Art zamanlı olarak sözcük dağarcığı, bir kelime demetidir ki her biri kendi başına bağımsız olarak zamanla değişir. Demetteki bazı kelimeler, toplumun belli bir süresinde kullanılmaz olur; bazıları da uzun zaman kullanılır; tarihin belli bir çağında yeni kelimeler ortaya çıkar ve onların tarihi de ortaya çıktıkları zamandan itibaren başlar.³⁷ Görülüyor ki art zamanlı (tarihi) semantik, sadece münferid kelimelerin, tarihin seyri içinde nasıl mana değişikliğine uğradıklarını anlamaya çalışmaktan ibaret değildir. Bugün bizim anladığımız gerçek tarihi semantik, ait

---

³⁰ Aksan, a.g.e., s., 39.

³¹ Vardar ve ark., a.g.e., s., 95.

³² Vardar ve ark., a.g.e., s., 95.

³³ Vardar ve ark., a.g.e., s., 96.

³⁴ Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, s., 117.

³⁵ Vardar ve ark., a.g.e., s., 25.

³⁶ Gezin, a.g.e., s., 125.

³⁷ Izutsu, a.g.e., s., 44.

oldukları statik sistem içinde kelimelerin tarihini incelemeye başladığımız zaman başlar. Başka deyişle biz, ne zaman ki aynı dilin, mesela Arapçanın iki veya daha ziyade kesitini herhangi bir kesitle mukayese edersek, işte tarihi semantik o anda başlar ve tarihi bir aradan sonra dilin durumunun, diğer devirlerdekinden farkını gösterir.³⁸ Bu tarihi ara, tahlil ettiğimiz konunun gereğine göre uzun veya kısa olabilir. Mesela Kur'ân'ın dili dahi, Mekke ve Medine gibi iki ayrı devreye ayrılabilir. Şayet İslam düşüncesinin, Kur'ân içindeki tarihi gelişimi incelenilirse, Kur'ân dilinin bu iki noktasından iki yatay kesiti alınabilir ve bunlar mukayese edilebilir.³⁹ Art zamanlı yöntemde olaylar, gelişmeleri açısından inceleneceğinden, bir gelişmenin gerçekleşmesi için gereken süre içindeki inceleme söz konusudur; bu yüzden, ayrı çağlara, evrelere ait belirtiler izlenir.⁴⁰

1.3. Semantik Analizle İlgili Önemli Kavramlar

Semantik analizle alakalı bir takım kavramlar hakkında bilgi vermek istiyoruz. Çünkü bu kavramlar konumuzun anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

1.3.1. Semantik Alan:

Bir dilin bazı kelimeleri arasındaki herhangi kalıplaşmış anlam ilişkilerine "Semantik Saha" (alan) denir.⁴¹ Başka bir deyişle "Semantik Alan", Çeşitli kelimelerin anlam ilişkilerinden doğan bölgelere denir. Her semantik alan mahiyet itibariyle bağımsız bir mana alanını temsil eder.⁴² Kelimelerin girmiş olduğu "Semantik Alan"da bulunan diğer kelimeler arasında semantik bağın olması kelimenin anlamını doğru tespit etmede en önemli yardımcıdır.⁴³ Konumuz olan vahiy-dua ve dünya-ahiret kelimeleri de, anlam ilişkisi içerisinde olduğu diğer kavramlarla bir semantik alan oluşturmakta ve Kur'ân içindeki anlamlarını da bu alan içinde kazanmaktadır.

1.3.2. Cümle Semantiği:

Semantik Analiz ile ilgili olarak bilinmesi gereken önemli bir husus Cümle Semantiği'dir. Araştırmamızda bu konu ile ilgili olarak kısa da olsa bazı bilgiler vermeyi

---

³⁸ Izutsu, a.g.e., s., 45.

³⁹ Izutsu, a.g.e., s., 46.

⁴⁰ Aksan, a.g.e., s., 38.

⁴¹ Gezgin, a.g.e., s., 122.

⁴² Izutsu, a.g.e., s., 34.

⁴³ Gezgin, a.g.e., s., 122.

uygun buluyoruz. Cümle semantiği, genel olarak, bir dil içerisinde anlaşmamızı sağlayan cümlelerin, anlam açısından incelenmesidir. Gerçi kelimeler tek tek belli bir durumu, belli bir kavramı ifade ediyorsa da cümle içinde bu anlam, siyâk ve sibak'a göre değişik manalar ifade edebilir.⁴⁴ Cümleler her ne kadar, tek başlarına bir anlam ifade ediyorsa da, onların anlamı da siyâk ve sibak'a göre farklılık arz eder. Çünkü bir cümle, içinde yer aldığı metne, konuşanla dinleyen (ya da yazanla okuyan) arasındaki ilişkilere, içinde bulunulan duruma, iletişimde bulunan kimselerin karşılıklı olarak sahip oldukları ruhsal niteliklere ve onların niyetlerine göre değişik anlamlar yansıtır.⁴⁵ Görülüyor ki cümle, kendi başına, içinde bulunduğu konteksten (koşulların tümünden) bağımsız olarak düşünülüşü zaman yanlış anlamalara sebebiyet verebilmektedir. Nasıl ki kelimeyi cümleden ayrı düşünemiyorsak, cümleyi de kendi konteksinden (bulduğu koşulların tümünden) ayrı düşünemeyiz. Aksi takdirde, tercüme ve tefsirini yaptığımız âyeti, içinde geçtiği kontekse (içindeki koşulların tümüne) uymayan bir şekilde anlamamız mümkündür. Bu da ileride telâfi edilmesi mümkün olmayan yanlışlıklara yol açar ki, bunun vebal ve mes'ûliyeti de o derece büyüktür.⁴⁶

1.3.3. Esas Mana ve İzâfi Mana:

Her kelimenin kendine özgü bir manası vardır ki biz o kelimeyi bulunduğu münasebet sistemi dışında da mütalaa etsek kelime yine o manayı taşır. Örneğin: Kitap kelimesi gerek Kur'ân'da, gerek Kur'ân dışında olsun daima aynı şeyi ifade eder. Konuşma dilinde kitap denince her zaman aynı şey anlaşılır. İşte kelimenin bu sürekli manasına esas mana diyoruz. Fakat kelimenin manası bundan ibaret değildir. İkinci bir mana daha var. Kur'ân içinde kitap, dini bir kutsallıkla çevrili önemli bir mana kazanır. Çünkü kelime, İlâhi vahiy fikrine yakından bağlıdır. İşte bundan ötürü basit kitap kelimesi özel sistem içerisinde yer alınca, sistemin diğer düşünce ve kanaatleri ile irtibat kurar. Onlardan yeni elemanlar alır. Çoğunlukla yeni elemanlar, kelimeyi öyle etkiler ki onun asıl manasını kökünden değiştirir. Böylece kitap kelimesi, İslam düşünce sisteminde Allah, vahiy, tenzil ve nebi kelimeleriyle yakından ilişki kurar. Bundan dolayı Kur'ân'da bu kelime geçince ilgili bulunduğu diğer kelimeler ile münasebet içinde anlaşılmalıdır. Bu bağlılık kitap kelimesine özel çok karışık bir semantik anlam verir.

---

⁴⁴ Gezgin, a.g.e., s., 154.

⁴⁵ Gezgin, a.g.e., s., 155.

⁴⁶ Gezgin, a.g.e., s., 155.

Eğer kelime bu sistemin dışında olsa kat'iyen bu manayı taşımaz. Şuraya da işaret edilmelidir ki kelime, Kur'ân'da olduğu surece bu anlam, kitabın manasının bir kısmıdır ve bu mana, kelimenin esas manasından çok daha önemlidir. İşte kelimenin kökünden gelmeyen fakat içinde bulunduğu münasebet sisteminden doğan bu manaya izafi mana denir. Böylece: A. Kitap kelimesi kendi başına bildiğimiz basit anlamı ifade eder. B. Aynı kelime vahiy alanında Kur'ân demektir. Yani esas mana kelimenin her zaman taşıdığı asıl mana, izafi mana ise içinde bulunduğu özel sistemden, bu sistemdeki diğer kelimelerle olan münasebetinden kazandığı özel manadır.⁴⁷ Esas mana temel anlam olarak da isimlendirilir.⁴⁸ Görülüyor ki, bir dilde bulunan kelimelerin bir esas bir de İzâfi manası vardır.⁴⁹ Kur'ân'da kullanılan kelimeler, Kur'ân'ın düşünce sistemi içinde aslından kuvvetli İzâfi manalar kazanmaktadır. Bu kelimelerin tarihi geçmişini bilmeden isabetli bir tercüme yapmak mümkün değildir. Kur'ân'nın getirdiği düşünce sistemine ait kelimeleri sadece Arap gramerine dayanarak mânâlandırmak yanlış bir tutumdur. Onları Kur'ân'ın muhtevası içinde değerlendirmek, siyâk ve sibak'ın onlara kazandırdığı manaları göz önünde bulundurmak lazımdır.⁵⁰

Konumuz olan Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret kelimelerinin de birer temel anlamları bir de içinde bulunduğu semantik alana göre değişkenlik arz edebilen birer İzâfi anlamları söz konusu olabilecektir.

1.3.4. Odak Kelime:

Odak kelime, bir dil sistemi içerisinde özel bir alanın temel taşı kabul edilen kelimedir. Odak kelime bize büyük bir sistem içerisinde bulunan özel bağımsız bir alanı gösterir. Odak kelime bir temel taşıdır ki bir alan içerisinde bulunan özel bir grup anahtar kelime onun vasıtasıyla diğerlerinden ayrılır. Bu birçok anahtar kelimedenden meydana gelen bir bölümün önemli bir kavram merkezidir. Bütün anahtar kelimeler, önemlidir. Bunların hepsi de odak kelime için aday olmaya ve sistemin gerçek odak kelimesi kabul edilmeye müsaittir. Eğer bir kelime semantik alanda odak kelime kabul edilmişse bu,

---

⁴⁷ Izutsu, a.g.e., s., 26.

⁴⁸ Aksan, a.g.e., s., 180.

⁴⁹ Gezgin, a.g.e., s., 129.

⁵⁰ Süleyman Ateş, "*Çevirenin Önsözü*", (Toshihiko Izutsu'nun Kur'ân'da Allah ve İnsan İsimli eserinin çevirisine yazmış olduğu önsöz, s., 10).

kelimenin başka alan veya alanlarda normal bir kelime kabul edilmesine engel olmaz.⁵¹ İşte Vahiy-Dua ve Dünya-Âhret kelimeleri bu çalışmamızdaki odak kelimelerdir.

1.4. Semantik'in Tarihi:

Tarihi çok eskilere uzanan dilbilim çalışmaları içerisinde, doğrudan doğruya “Semantik” ile ilgili çalışmalar ve böyle bir alanın ortaya çıkması oldukça yenidir. XIX. Yüzyılın ilk yarısına rastlayan bu çalışmalar özellikle son çeyrek yüzyıl içindeki gelişmelerle, geniş bir sahayı işgal etmiştir. Semantikle doğrudan doğruya ilgilenen kişi Alman dilcisi H. Reisiğ (d.? - ö.?)’dir. Grekçe semasia (anlam) kelimesinden türettiği “semasiologie” terimiyle, semantiği kurmuştur. Ancak Reisiğ’in bir dilbilgisi dalı olarak düşündüğü semantiğin temelleri, yetmiş yıl kadar sonra Fransız dilcisi Michel Bréal (d.1832 – ö.1915) tarafından sağlamlaştırılmıştır. Bu nedenle Michel Bréal “Semantiğin Babası” olarak kabul edilir. Bréal’in semantikle ilgili eseri “Essai de sémantique” 1897’de basılmıştır. Bu eserinde Bréal, anlambilimi(semantik) konularını inceleyerek, önemli prensipler ortaya koymuştur.⁵² Semantik tarihinde önemli isimlerden birisi de İsviçre’li dilbilimci Ferdinand de Saussure (d.1857–ö.1913)’dür. Saussure’le birlikte dilbilimde bütünlük ve eşzamanlılık “sémantique structurale” isimli eserin sahibi A.J. Greimas (d.1917-ö.?) “yapısal anlambilim” adıyla anılan bir anlambilim türünün doğmasında rol oynamıştır. 1930 yıllarında Amerika’da Alfred Korzybski (d.1897-ö.1950) ise “Genel Anlambilimi” diye, anlam konularını çok geniş bir çerçevede ele almıştır.⁵³

Dünyada geçmişi bu kadar yeni olan Semantik’in önemi, Türkiye’de daha çok son yıllarda anlaşılmaya başlanmıştır. Dilbilimsel semantikle ilgili olarak yapılan az sayıda çalışmanın dışında semantiğin diğer dalları ile ilgili olarak Türkiye’de yapılmış herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.⁵⁴

1.5. Semantik İle İlgili Yapılmış Çalışmalar:

Semantik ile ilgili Avrupa’da, Amerika’da ve İslam dünyasında birçok çalışma yapılmıştır. Türkiye’de dilbilim sahasında önemi yeni yeni anlaşılmaya başlayan

---

⁵¹ Izutsu, a.g.e., s., 36.

⁵² Geziğ, a.g.e., s., 112.

⁵³ Geziğ, a.g.e., s., 112.

⁵⁴ Geziğ, a.g.e., s., 113.

Semantik üzerinde İlahiyat alanında çalışanlar arasında Prof. Dr. İsmail Yakıt'ı zikretmek gerekir. İsmail Yakıt, 25 yılı aşkın bir süredir Semantik konusu üzerinde çalışmaktadır. Hatta Fransızca olarak kaleme aldığı "Analyse et Sens Scientifique dumot Alaka dans Le Coran" isimli çalışması Prof. Dr. Zeynep Mahmud el-Hudayri tarafından, "el-Alaka ve Hakikatuhe'l-İlmiyye" başlığı altında Arapça'ya çevrilmiş ve Kahire'de "el-Urvetu'l-Vuska" dergisinde 1982 yılında yayımlanmıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1993 yılında düzenlenen "I. Din Şûra"sına "Doğru Bir Kur'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi" başlıklı tebliğle katılan Prof. Yakıt'ın özellikle Kur'ân'daki felsefi düşünceye açık kavramlar üzerinde semantik çalışmaları halen devam etmektedir. Semantik ile ilgili olarak tespit edebildiğimiz diğer bir çalışma ise Prof. Dr. Süleyman Ateş'in danışmanlığında yapılmış "Kur'ân Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar" başlıklı doktora tezidir. Dr. H. Mehmet Soysaldı tarafından hazırlanmış olan bir çalışma İzmir'de 1997 yılında yayımlanmıştır. Semantikle ilgi eserlere sadece Türkiye'de değil, Japonya'da ve Arap dünyasında da rastlamaktayız. Zira Japon âlim Prof. Dr. Toshihiko İzutsu'nun zıt kavram semantiği ile alakalı olarak kaleme aldığı ve çalışmamızda da sık sık atıflarda bulunduğumuz "God and Man in the Koran" isimli eseri Tokyo'da 1964 yılında basılmıştır. Bu eser 1975 yılında Prof. Dr. Süleyman Ateş tarafından "Kur'ân'da Allah ve İnsan" başlığı altında Türkçe'ye kazandırılmış olup, birçok baskısı yapılmıştır. Prof. İzutsu'nun Tokyo'da 1959 yılında te'lif etmiş olduğu "Ethico- Religious Concepts in the Koran" isimli eseri Selahaddin Ayaz tarafından "Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar" adı altında Türkçe'ye çevrilmiştir. Semantik bir çalışma olarak değerlendirebileceğimiz, yine Prof. İzutsu'nun "A Comparative Study of the Key Philosophical Concenpts in Sufism and Taoism 'Arabî and Lao Tzû, Chuang Tzû" isimli iki ciltlik eserinin birinci cildi Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre tarafından Türkçe'ye çevrilerek, 1998 yılında İstanbul'da basılmıştır. Arap araştırmacılar, daha çok Dilbilimsel Semantik'le ilgilenmişlerdir. Onlar genellikle daha önce zikretmiş olduğumuz batılı uzmanların, Semantik ile ilgili kaynaklarından yararlanarak eserlerini te'lif etmişlerdir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Semantik ile ilgili yapılan çalışmalar arasında, Dr. Mustafa Mendûr'un "el-Bahsu an Delâleti'l-Lafz" başlıklı makalesi "Havliyyatu Âdâbi Ayni'-Şems" isimli derginin Mısır, 1963 tarihli baskısında yayımlanmıştır. Dr. Kerim Zeki Husamu'd-din tarafından kaleme alınan "Usûl'u Turasiyye fi İlmi'l-Luga" başlıklı eser Kahire'de 1985

yılında basılmıştır. Yine Dr. Salih Mehdi Şerîde'nin "el-'llakatu Beyne'l- Luga ve'l- Müctemeâ" isimli makalesi, "el-Mecmau'l-İlmî el-İrakî" adlı dergide Bağdat'ta yayımlanmıştır. Muhammed Ali Belasî'nin "Delâletü'l-Elfaz ve Tatavvuruha" isimli makalesi, Ürdün Üniversitesi'nin "el-Mecelletü's-Sekâfiyye" dergisinde, Amman'da 1992 yılında yayımlanmıştır. Görülüyor ki, Semantik ile ilgili yapılan çalışmalar sadece Batı dünyasıyla sınırlı kalmayıp, Uzak Doğu'yu ve İslam dünyasını da içine alacak şekilde geniş bir alana yayılmıştır.

BÖLÜM 2: VAHİY-DUA VE DÜNYA-AHİRET KELİMELERİNİN KUR'ÂN'IN NUZÛLÜNDE ÖNCEKİ ANLAMLARI

Bu bölümde Vahiy-Dua ve Dünya-Âhiret kelimelerinin cahiliye döneminde hangi anlamlarda kullanıldıkları incelenecektir. Kelimelerin hangi sözlük ve şiirlerde geçtiği tespit edilerek dipnotta verilecektir. Kelimenin cahiliye döneminde hangi anlamlarda kullanıldığı tespit edilirken özellikle eski sözlüklerden ve Muallakâtü's-Seb'a şiirlerinden yararlandık. Araştırmamızda her kelime için Art zamanlı yöntemi¹ kullandık.

2.1. "Vahiy" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları

Bu bölümde sözlüklerden ve cahiliye şiirinden verdiğimiz çeşitli örnekler vasıtasıyla "وَحْيٍ" kelimesi, kökü ve türevlerinin Kur'ân'ın nüzulünden önce hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koymaya çalışacağız.

2.1.1. Yazı (İşaret):

"وَحْيٍ" kelimesi, "Yazı (İşaret)" anlamına gelmektedir.² Lebid b. Rabîa (ö. 40/660–661) muallakâsında, uzun zamandan beri terk edilmiş eski sevimli evinin kalıntılarından söz ederken, onun izinin henüz tamamen silinmediğini hâlâ "ondan işaretler" kaldığını söylemektedir:

خَلَقًا كَمَا ضَمِنَ الْوَحْيَ سِلَامُهَا³

فَمَدْفَعُ الرَّيَّانِ عُرِّيَ رَسْمُهَا

"Reyyan⁴ın eski su yatakları bozuldu, ki seller âmili, Taşa kazınıp da silinmiş bir yazı kalıntısı misali."⁵ Bu beyit "Yedi Askı" adlı eserde: "Reyyan dağının yamaçlarından

¹ Art zamanlı yöntem için geniş bilgi tezimizin giriş bölümünde "Semantik Metodun Yöntemleri" adlı başlık altında verilmiştir.

² Cevherî, *es-Sihâh (Tacu'l-Lûgati Ve Sihahu'l-Arâbiyyeti)*, (tahk., Abdulgafur Attar), Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1085, VI, 2519; İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-Âzam*, (tahk., Abdussettar Ahmed Ferrac), I. Bask., 1968, IV, 28; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru's-Sadr, 1994, XV, 379; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-Luğa*, Haydarabad: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maarifi'l-Osmâniyye, Beyrut: Dâru's-Sadr, 1345'ten ofsettir, I. Bask., II, 172.

³ Lebid b. Rabiâ el-Âmirî, *Divan*, (Şrh., Ömer Faruk et-Tabbâ'), Beyrut: Dâru'l-erkam, 1997, Muallâka, blm., 52, byt., 2; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Düreyd, a.g.e., II, 172; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 379; Cevherî, a.g.e., VI, 2519; Nurettin Ceviz, Kenan Demirayak, Nevzat Yanık, *Yedi Askı* (Özgün Adı: *el-Muallakatu's-Seb'*), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004, I. Bask., s., 77.

⁴ Reyyan: Tay kabilesi toprağında bulunan bir dağ. (Bkz. Abdurrahman Özdemir, *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebid b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2007, I. Bask., s., 213).

akan su yataklarının (terk edilmeleri yüzünden) şekilleri bozulmuştur (ve buradaki izler) taşın üzerine kazınmış **yazılara** benzer.⁶ Bu beyitte "وَحْي" kelimesinin çoğulu kullanılmıştır ki, "وَحْي" kelimesi, (و-ح-ي) fiilinin mastarı olup çoğulu, "وَحْيٌ" şeklinde gelir.⁷ Bu beyitte geçen "الْوَحْي" kelimesine "Yazılar (İşaretler)" anlamı verilmiştir.⁸ İbn Manzûr (ö. 711/1311) şöyle diyor: Lebid (ö. 40/660–661) bu beyitte "الْوَحْي" kelimesi ile taş üzerine yazılan ve nakşedilen yazıyı kasetmiştir.⁹ İbn Manzûr (ö. 711/1311), Haris el-Â'ver ile Alkame b. Fahl (ö. 3/605) arasında geçen konuşmayı şöyle naklediyor:

قَالَ عَلْقَمَةُ: قَرَأْتُ الْقُرْآنَ فِي سَنَتَيْنِ

فَقَالَ الْحَرِثُ: الْقُرْآنَ هَيِّنٌ، الْوَحْيُ أَشَدُّ مِنْهُ؛ أَرَادَ بِالْقُرْآنِ الْقِرَاءَةَ وَبِالْوَحْيِ الْكِتَابَةَ وَالْخَطَّ

Alkame b. Fahl (ö. 3/625) diyor ki: Ben Kur'ân'ı iki senede okudum Haris diyor ki: Kur'ân kolaydır fakat **vahiy** ondan daha zordur. Haris burada Kur'ân demekle onu okumayı, **vahiy** demekle de **yazmayı** kasetmiştir.¹⁰

Ebü's-Şa'sâ' Abdullah b. Ru'be (ö. 97/715–16)'nin şiirinde "وَحْي" kelimesi, "Yazı (İşaret)" anlamında kullanılmaktadır:

إِنْجِيلُ تَوْرَةٍ وَحْيٌ مُنْمِنَةٌ¹¹

"İncil ve Tevrat'ı yazan (nakşeden) **yazdı**." İbn Manzûr (ö. 711/1311), bu beyitte geçen "وَحْي" fiiline, "أَي كَتَبَهُ كَاتِبُهُ" demek suretiyle "Yazı" anlamını vermektedir.¹²

"وَحْي" kelimesi, 'Antera b. Şeddâd (ö.m. 600)'ın şiirinde, "Yazı" anlamında kullanılmaktadır:¹³

مِثْلَ حَظِّ اللَّامِ فِي وَحْيِ الزُّبَيْرِ¹⁴

وَتَرَى مِنْهَا رُسُومًا قَدْ عَفَتْ

⁵ Abdurrahman Özdemir, a.g.e., s., 213.

⁶ Ceviz ve ark., a.g.e., s., 68.

⁷ Cevherî, a.g.e., s., 2519; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 379.

⁸ İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Düreyd, a.g.e., II, 172; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 379; Cevheri, a.g.e., VI, 2519.

⁹ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 379.

¹⁰ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380.

¹¹ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381.

¹² İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381.

¹³ İzutsu, a.g.e., s., 185.

¹⁴ 'Antera b. Şeddâd el-Absî, *Divan*, (Neşr., Abdurraûf), Kahire, Ts., byt., 7, s., 190.

"Şimdi sen ancak (eski evin) sadece bazı izlerini görebilirsin; kitaplar **yazmada** (L:ل) harfinin payı kadar."¹⁵

'Antera b. Şeddâd (ö.m. 600), eski evinden bahsettiği şiirinde "وَحِي" kelimesi, "İşaretler (Yazılar)" anlamında kullanılmaktadır.¹⁶

كُوْحِي صَحَائِفٍ مِنْ عَهْدِ كِسْرَى¹⁷

"(İzler o kadar zayıf ki) ta Kisra devrinden kalma sahifeler üzerindeki **işaretler** (yazılar) gibi."¹⁸

2.1.2. Ses:

"وَحِي" kelimesi, "الْوَحْيُ", "الْوَحَى" ve "الْوَحَاةُ" gibi semai kullanımlarda, insanlarda ve insan dışındaki varlıklarda "Ses" anlamına gelmektedir.¹⁹ "وَحِي" kelimesi, İstif'al babında "اسْتَوْحَى الشَّيْءَ" şeklinde hem insanlar hem de hayvanlar için "استَوْحَى" denildiğinde insanı veya hayvanı bir yere göndermek için çağırmak, seslenmek anlamında kullanılır.²⁰ "استوحيناهم" lafzının "Onlara bağırdık, çağırdık, seslendik." anlamında olduğu söylenmektedir.²¹ Ebû Zübeyd Harmele b. Münzir et-Tâî (ö. 62/681)'nin şiirinde "وَحِي" kelimesi, "Ses" anlamında kullanılmaktadır.²²

مُرْتَجِزِ الْجَوْفِ يُوْحِي أُعْجَمَ²³

"Karnından garip garip **sesler** geliyordu." "سَمِعْتُ وَحَاةَ الرَّعْدِ" cümlesine, "Gök gürültüsü **sesini** işittim." anlamı verilmektedir.²⁴ Buradaki "الْوَحَاةُ" lafzı, "وَحِي" kelimesinden türetilmiş semai bir kelimedir.

¹⁵ Izutsu, a.g.e., s., 185.

¹⁶ Izutsu, a.g.e., s., 185.

¹⁷ 'Antera b. Şeddâd el-Absî, a.g.e., byt., 7, s., 190.

¹⁸ Izutsu, a.g.e., s., 185.

¹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381; Cevheri, a.g.e., VI, 2520; İbn Fâris, *Mu'cemü Makâyisü'l-Luğa*, (tahk., Abdüsselam Muhammed Harun), Kahire, Ts., VI, 93; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; et-Tahir Ahmed ez-Zavi, *Tertibu'l Kamusu'l Muhit*, Riyad: Daru Alemlî'l-Kütüb, II. Bask., 1996, IV, 585; Firuzabadi, *el-Kâmûs'ül-Muhît*, (tahk., Müesseseti'l-Risâle), Beyrut: Müesseseti'l-Risâle, 1986, s., 1729; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, *el-Mucemu'l-Vasit*, Tahran: Mektebetü'l-'Alemiyye, Ts., II, 1030; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, *Tertibu Kitabu'l-Ayn*, (tahk., Mehdî el-Mahzûmî İbrahim es-Samerraî), Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbûât, 1988, III, 1932.

²⁰ Firuzabadi, a.g.e., s., 1729; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030; İbn Sîde, a.g.e., IV, 29; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., IV, 585; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

²¹ Kurtubî, *el-Câmi'û-li Ahkâmi'l-Kur'ân*, (Terc., M. Beşir Eryarsoy), İstanbul: Buruc Yayınları, 1996, IV, 204.

²² İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381.

²³ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28.

2.1.3. İşaret etmek:

"وَحِي" kelimesinin bir diğer anlamı da özellikle hayvanlar arasında gerçekleşen fakat insanların anlayamadıkları bir tür işarettir.²⁵ Mesela cahiliye şairlerinden Alkame b. Fahl (ö. 3/625), yuvasına dönen erkek deve kuşunun duyduğu sevinci eşi ile paylaşmasını tasvir ettiği şiirinde, "وَحِي" kelimesi, muzari sigayla "يُوحِي" şeklinde şöyle kullanılmaktadır:

يُوحِي إِلَيْهَا بَأَنْقَاضٍ وَ تَقْتَقَّةٍ   كَمَا تَرَاظُنُ فِي أَفْدَانِهَا الرُّومُ²⁶

"Erkek deve kuşu ona (dişiye) çatırtılı seslerle (inkad, deve kuşu dilidir.) ve naknaka ile (deve kuşunun laklaklarından meydana gelen seslerin birleşimi) **söylüyor**. Rumların kendi kalelerinde anlaşılmaz bir dille birbirleriyle konuştukları gibi (konuşuyorlar)."²⁷ Bu şiirde şair, yuvasına dönen erkek deve kuşunun duyduğu sevinç ve memnunluğunu tasvir etmektedir. Bu erkek deve kuşu yiyecek aramak için uzaklara gider. Yağmurlu ve fırtınalı bir günde birden evde bıraktığı eşini ve çocuklarını yani dişi deve kuşunu ve yumurtaları hatırlar; yağmur onu, onları merak etmeye sev eder ve derhal mümkün olan süratle evine doğru koşar. Eve dönünce ailesini güven içinde bulur, tasasını atarak sevinçle eşine hitap etmeye başlar. Ona bir şeyler söyler ama ne söyler? Ne söylediğini, kendilerinden başka kimse bilmez. Bu konuşma, ikisi arasında bir sırdır. İşte şairin anlatmaya çalıştığı durum budur.²⁸ Bu şiirdeki "تَرَاظُنُ" kelimesinin aslı (تَرَاظُنُ) ve kökü de (رظن) olan bu kelime vahyin muzari şekli olan (يُوحِي) kelimesini nasıl anlamamız gerektiği hakkında önemli bir ipucu vermektedir. Yanında iki kişinin samimi bir hava içinde anlayamadığımız yabancı bir dille konuştuklarını varsayalım. Bu iki kişi arasında tam bir fikir alışverişi olduğunu, birbirlerine düşüncelerini söylediklerini anlamıyoruz. Çünkü konuşulan dili bilmediğimiz için konuşmanın dışındayız. Onların aralarındaki içtenliğin dışında kalmışız. Tabi bu davranış, ikisi arasında gizli bir şey olduğu fikrini uyandırır. Buradaki iki önemli şey şudur: birincisi konuşanın, ana diliyle değil, yabancı dille, ikincisi de söylenenin bir Arap dinleyicisi için tamamen anlaşılmaz olmasıdır. İşte bu da bize vahiy kelimesinin, semantik yapısının anlaşılmazlıktan gelen bir gizlilik

²⁴ Cevheri, a.g.e., VI, 2520; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381.

²⁵ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; Izutsu, a.g.e., s., 183; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., IV, 585.

²⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; Izutsu, a.g.e., s., 183.

²⁷ Izutsu, a.g.e., s., 183.

²⁸ Izutsu, a.g.e., s., 183.

unsurunu ihtiva ettiğini gösterir.²⁹ Bu beyitte geçen (يُوحِي) lafzı, dişi deve kuşu ile erkek deve kuşu arasında laklaklardan oluşan seslerin birleşimi ile gerçekleşen fakat insanların anlayamadıkları bir tür işarettir.

Halil b. Ahmed Ferâhîdî (ö. 175/791)'nin *Kitabu'l-Ayn* adlı eserinde geçen şiirde "وَحِي" kelimesi, "İşaret etmek" anlamında kullanılmaktadır.³⁰

فَأَوْحَتْ إِلَيْنَا وَلَأَنَامِلُ رُسُلِهَا³¹

"Bize **işaret etti**. Parmak uçları onun habercisiydi." Ferrâ (ö. 207/822), "فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ" cümlesine "Onlara **işaret etti**" anlamını vermektedir.³² Ferrâ (ö. 207/822), Arapların "أَوْحَى" ve "أَوْمَى" (İmâ etmek veya İşaret etmek) lafızlarına aynı anlamı verdiklerini ifade etmektedir.³³

2.1.4. Emretmek:

"وَحِي" kelimesinin, bir diğer anlamı da "**Emretmek**" dir.³⁴ Accâc (ö. 97/715–16)'ın şiirinde "وَحِي" kelimesi, "Emretmek" anlamında kullanılmaktadır.³⁵

وَحَى لَهَا الْقَرَارَ فَاسْتَقَرَّتْ   وَشَدَّهَا بِالرَّاسِيَاتِ التَّبَّتِ³⁶

"Ona orada karar bulmasını **emretti**. O da karar buldu. Sonra onu sapa sağlam bir şekilde bağladı."³⁷ İbn Manzûr, bu beyitteki "وَحَى لَهَا الْقَرَارَ فَاسْتَقَرَّتْ" cümlesine üç mana vermektedir: Birincisi, "Ona orada karar kılmasını **emretti**." İkincisi, "Ona orada karar kılmasını **işaret etti**." Üçüncüsü ise "Ona karar kılmasını **yazdı**."³⁸

²⁹ Izutsu, a.g.e., s., 184.

³⁰ İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., III, 1933.

³¹ Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., III, 1933; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380.

³² İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; Cevheri, a.g.e., VI, 2520.

³³ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380.

³⁴ Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., III, 1933; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1029; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28.

³⁵ İbn Fâris, a.g.e., VI, 93; İbn Düreyd, a.g.e., II, 198; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; Cevheri, a.g.e., VI, 2520; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., III, 1933.

³⁶ Cevheri, a.g.e., VI, 2520; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., III, 1933; İbn Fâris, a.g.e., VI, 93; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; İbn Düreyd, a.g.e., II, 198; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28.

³⁷ Kurtubî, a.g.e., IV, 204.

³⁸ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381.

2.1.5. Adamların Efendisi:

"وَحْي" kelimesi, "الْوَحْي" kalıbında kullanıldığında, "السَّيِّدُ مِنَ الرِّجَالِ" (Adamların Efendisi) anlamına da gelmektedir.³⁹ İbn Manzûr (ö. 711/1311)'un *Lisânü'l-Arab* adlı eserinde geçen şiirde "وَحْي" kelimesi, "Adamların Efendisi" anlamında kullanılmaktadır:⁴⁰

وَعَلِمْتُ أَنِّي إِنْ عَلِقْتُ بِحَبْلِهِ ،   نَشِبْتُ يَدَايَ إِلَى وَحْيٍ لَمْ يَصْفَعْ⁴¹

"Şunu anladım ki, eğer onun ipine tutunursam, Ellerim, iyilik yolunda yürümemiş efendilerden tutsun."

2.1.6. Söz (Konuşmak):

Kisâi (ö.189//805)'ye göre, "وَحْي" "Bir kişinin bir başkasına diğerlerinin duyamayacağı bir sesle konuşmasıdır."⁴² Ebû İshak ez-Zeccâc (ö. 440/1048)'a göre Vahy'in bütün lûgatlardaki esas mânâsı, gizliden gizliye bir bildirmedir.⁴³ Bir başka görüşe göre ise "وَحْي", başkasına söylenen her türlü sözdür.⁴⁴ Ebû Zueyb el-Hüzelî (ö. 28/648–49)'in şiirinde "وَحْي" kelimesi, "Fısıltıyla (gizlice) konuşmak" anlamında kullanılmaktadır.⁴⁵

فَقَالَ لَهَا، وَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْهِ:   أَلَا لِلَّهِ أُمُّكَ مَا تَعِيفُ⁴⁶

"Ona dedi ki: Onunla fısıltıyla konuştu: Hayır Allah için, senin annen iffetli değil."

2.1.7. Acele Etmek (Seri Olmak):

"الْوَحَاءُ الْوَحَاءُ" kelimesi, "Acele etmek (Seri olmak)" mânâsına gelmektedir.⁴⁷ "الْوَحَاءُ الْوَحَاءُ" kelimesi, "Acele et, Acele et" anlamında kullanılmaktadır.⁴⁸ Araplar, "مَوْتٌ" lafzı,

³⁹ Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., IV, 585; Muhammed Aliyyü'n-Neccar, a.g.e., II, 1030; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381; Firuzabadi, a.g.e., s., 1729; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28.

⁴⁰ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28.

⁴¹ İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381.

⁴² Zemaşşeri, Ebu'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Esâsu'l-Belâğa*, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, 1985, III. Baskı, I, 496; Cevherî, a.g.e., VI, 2520; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., IV, 585; Firuzabadi, a.g.e., s., 1729.

⁴³ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 381.

⁴⁴ İbn Fâris, a.g.e., IV, 93; Cevherî, a.g.e., VI, 2520; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 379; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030; Firuzabadi, a.g.e., s., 1729.

⁴⁵ İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380.

⁴⁶ İbn Sîde, a.g.e., IV, 28; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 380.

⁴⁷ Zemaşşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 496; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., III, 1933; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382; İbn Düreyd, a.g.e., II, 171; İbn Fâris, a.g.e., IV, 93; Cevherî, a.g.e., VI, 2520; Muhammed Aliyyü'n-

"وَحِيٌّ" lafzına, "Hızlı ölüm" anlamını vermektedirler.⁴⁹ "وَشِيءٌ وَحِيٌّ" lafzına, "Acele ve çabuk bir şey" anlamı verilmektedir.⁵⁰ "وَحِيٌّ" kelimesi, "الدَّبِيحَةُ" lafzıyla birlikte kullanıldığında "ذَبَحَهَا ذَبْحًا وَحِيًّا" (O, deveyi **hızlıca boğazladı.**) anlamına gelmektedir.⁵¹ Câ'dî'nin şiirinde "وَحِيٌّ" kelimesi, "Acele etmek" anlamında kullanılmaktadır.⁵²

أَسِيرَانِ مَكْبُولَانِ عِنْدَ ابْنِ جَعْفَرٍ   وَأَخْرُقُ قَدْ وَحَيْتُمُوهُ مُشَاغِبٌ⁵³

"İbn Cafer'in yanında elleri bağlanmış iki esir, Diğeri ise sizin **acele ettirdiğiniz** kavgacıydı."

2.1.8. Ağlamak:

"وَحِيٌّ" kelimesi, "Ağlamak" anlamına da gelmektedir.⁵⁴ İbn Manzûr (ö. 711/1311)'un *Lisânü'l-Arab* adlı eserinde geçen şiirde "وَحِيٌّ" kelimesi, mûzari sigayla "تُوحِي" "Ağlıyor" anlamında kullanılmaktadır.⁵⁵

تُوحِي بِحَالِ أَبِيهَا وَهُوَ مُنْكِيٌّ   عَلَى سِنَانِ كَأَنْفِ النَّسْرِ مَقْتُوقٌ⁵⁶

"Akbaba yırtık burnu misali dişleriyle, yaslanmış bir vaziyette babasının haline **ağlıyor.**" Araplar "أَوَحَتِ النَّانِحَةُ الْمَيْتَ" cümlesine, "Yasçı (yas tutan) ölünün üzerine **ağladı.**" anlamını vermektedirler.⁵⁷ "فَلَانٌ يُوحِي أَبَاهُ" cümlesine, "Falanca babasına **ağlıyor.**" veya "Falanca babasını **ağlatıyor.**" anlamı verilmektedir.⁵⁸

Bu bilgilerle beraber diyebiliriz ki, Kur'ân'ın nüzulünden önce "وَحِيٌّ" kelimesi, kökü ve türevleri "Yazı (işaret), insanlarda ve insan dışındaki varlıklarda "ses", işaret etmek, emretmek, adamların efendisi, söz (konuşmak), acele etmek (seri olmak), ağlamak" anlamlarına gelmektedir. Yukarıda delil olarak gösterdiğimiz şiirleri de göz önüne

Neccâr, a.g.e., II, 1030; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., IV, 585; Firuzabadi, a.g.e., s., 1729; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28.

⁴⁸ Cevherî, a.g.e., VI, 2520; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030; İbn Sîde, a.g.e., IV, 28.

⁴⁹ Cevherî, a.g.e., VI, 2520; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030.

⁵⁰ Firuzabadi, a.g.e., s., 1729; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030; İbn Sîde, a.g.e., IV, 29; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., IV, 585.

⁵¹ Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030; İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

⁵² İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

⁵³ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

⁵⁴ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

⁵⁵ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

⁵⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

⁵⁷ Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., II, 1030.

⁵⁸ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

alırsak "وَحِي" kelimesi, cahiliye döneminde dini bir anlam taşımamakta ve sadece sözlük anlamıyla kullanılmaktadır.

2.2. "Dua" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları

Bu bölümde sözlükler ve cahiliye şiirinden verdiğimiz çeşitli örnekler vasıtasıyla "دعاء" kelimesi, kökü ve türevlerinin Kur'ân'ın nüzulünden önce hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koymaya çalışacağız.

2.2.1. Yalvarmak:

"دعاء" kelimesi sözlükte, (دعو) (d.a.v.) kökünden gelen bir mastardır.⁵⁹ Yine aynı kökten aslî mastar olan "دعوى" (da'va) ve masdar-ı merre olan "دعوة" (da'vetün) kelimeleri de "دعاء" kelimesi yerinde kullanılmaktadır.⁶⁰ "دعاء" kelimesi, "Yalvarmak" anlamına gelmektedir.⁶¹ Ezherî (ö. 905/1499)'nin *Tehzîbu'l-luğa* isimli eserinde geçen şiirde "دعاء" kelimesi ile aynı kökten olan "دَعْوَى" aslî mastarı "Yalvarmak" anlamında kullanılmaktadır.⁶²

قالت ودَعَوَاهَا كَثِيرٌ صَخْبَةٌ⁶³

"O kadın dedi ki; Onun **duası (yalvarıp yakarması)**, çokça haykırpı feryad ederek oluyordu."

İbn Sîde (ö. 458/1066)'nin *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l Â'zam* adlı eserinde geçen şiirde "دعاء" kelimesi ile aynı kökten olan "دَعْوَى" aslî mastarı "Yalvarmak" anlamında kullanılmaktadır.⁶⁴ Şâir bu şiirde, Beşir b. Niksî için şöyle demektedir:

وَأَت ودَعَوَاهَا شَدِيدٌ صَخْبَةٌ⁶⁵

"Sonra yüz çevirip uzaklaştı. O, istekle, ısrarla yüksek sesle **yalvarıyordu.**"

⁵⁹ İbn Düreyd, a.g.e., II, 283; Ahmet Bostancı, *Arapçada Dua Üslûbu*, Nüsha (Şarkiyat Araştırmaları Dergisi), cilt: IV, sayı: XIV, 26.

⁶⁰ er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkâdir, *Muhtâru's-sihâh*, Beyrut, 1995, I, 86; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 257; Bostancı, a.g.e., XIV, 26.

⁶¹ İbn Sîde, a.g.e., II, 234; Firuzabadi, a.g.e., s., 1655; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 257; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., II, 187.

⁶² Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, (tahk., Abdulhalim Neccâr), Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, Ts., III, 120; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 257.

⁶³ Ezherî, a.g.e., III, 120; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 257.

⁶⁴ İbn Sîde, a.g.e., II, 234; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 258.

⁶⁵ İbn Sîde, a.g.e., II, 234; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 258.

2.2.2. Çağırarak, davet etmek:

"دعاء" kelimesi, "Çağırarak, davet etmek" anlamına da gelmektedir.⁶⁶ 'Antera b. Şeddâd (ö.m. 600)'ın muallakasında, "دعاء" kelimesi ile aynı kökten türeyen çoğul mûzari "يَدْعُونَ" fiili, "Çağırıyorlar" anlamında kullanılmaktadır.⁶⁷

يَدْعُونَ عَنَّتْ وَالرَّمَاخُ كَأَنَّهَا   أَشْطَانُ بِنْرِ فِي لَبَانِ الْأَذْهَمِ⁶⁸

"Mızraklar, kuyuya sarkmış ipler misali yağız atımın göğsüne asılmışken: "Antera, 'Antera!" diye çağırıyorlardı."⁶⁹

Accâc (ö. 97/715–16)'ın şiirinde "دعاء" kelimesinden türetilmiş olan "داعي" ism-i fâili "Çağırıcı" anlamında kullanılmaktadır.⁷⁰

إِنِّي لِأَسْعَى إِلَى دَاعِيهِ⁷¹

"Şüphesiz ben hiçbir çağırıcıya icabet etmeyeceğim."

Zü'r-Rumme (ö.m. 735)'ın şiirinde "دعاء" kelimesi, kendisinden türetilen mûzari "تَدْعُو" fiili, "Çağırıyor" anlamında kullanılmaktadır.⁷²

تَدْعُو أَنْفَهُ الرَّيْبِ⁷³

"Şüphe, güvensizlik onun burnunu (kibrini) çağırıyor."

Bişr b. Mu'temir (ö. 210/825)'in şiirinde "دعاء" kelimesi gibi aynı kökten bir başka mastar olan "دعوة" kelimesi, "Davet etmek" anlamında kullanılmaktadır.⁷⁴

أَجْبَنَابِنِي سَعْدِ بْنِ ضَبَّةٍ إِذْ دَعَوْا،   وَلِلَّهِ مَوْلَى دَعْوَةٍ لَا يُجِيبُهَا⁷⁵

⁶⁶ Cevheri, a.g.e., VI, 2337; İbn Sîde, a.g.e., II, 234; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 258; Ezherî, a.g.e., III, 121; Zemaşşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 272; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., II, 578; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., II, 187; Firuzabadi, a.g.e., s., 1655.

⁶⁷ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 258; İbn Sîde, a.g.e., II, 234.

⁶⁸ İbn Sîde, a.g.e., II, 234; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 258; Ceviz ve ark., a.g.e., s., 101.

⁶⁹ Ceviz ve ark., a.g.e., s., 98.

⁷⁰ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 259; Cevheri, a.g.e., VI, 2337.

⁷¹ Cevheri, a.g.e., VI, 2337; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 259.

⁷² Zemaşşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 273; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 259; Ezherî, a.g.e., III, 121; Cevheri, a.g.e., VI, 2337.

⁷³ Ezherî, a.g.e., III, 121; Zemaşşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 273; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 259; Cevheri, a.g.e., VI, 2337.

⁷⁴ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 259; Ezherî, a.g.e., III, 123.

⁷⁵ Ezherî, a.g.e., III, 123; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 259.

"Cenazelerinin arkalarından ağladıklarında Sad b. Dabbeoğullarının davetine icabet ettik. Allah için **davetin** sahibi kendi davetine gitmiyor."

Halil b. Ahmed Ferâhîdî (ö. 175/791)'nin *Kitabû'l-Ayn* isimli eserinde geçen şiirde "دعاء" kelimesinden türetilmiş olan "دعا" fiili, "Çağırarak" anlamında kullanılmaktadır:⁷⁶

دَعَاكَ اللَّهُ مِنْ قَيْسٍ بِأَفْعَى، إِذَا نَامَ الْعُيُونُ سَرَتْ عَلَيْكَ⁷⁷

"Allah seni bir yılan olarak **çağırısın (başına musallat etsin)**. Gözler uyuduğu zaman senin üzerine yürüsün."

Lebîd b. Rabîa (ö. 40/660–661)'ın kendisini övmek için yazdığı fahriyede "دعاء" kelimesi ile aynı kökten bir başka mastar olan "دَعْوَةٌ" kelimesi, "Davet etmek" anlamında kullanılmaktadır:

وَدَعْوَةٌ مَرَّهَوْبٍ أُجِبْتُ وَطَعْنَةٍ رَفَعْتُ بِهَا أَصْوَاتَ نُوْحٍ مَسْلَبٍ⁷⁸

"Düello **davetini** kabul ettim birçok mehîb cengâverin, bir vurmamla yükselttim seslerini, karalı matemcilerin."⁷⁹ Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830), Arapların "لَوْ دَعَوْنَا لَأُدْعَيْنَا" "Eğer **çağırılırsak (davet edilirse)**, biz de icabet ederiz." dediklerini işittim demektedir.⁸⁰

Ezherî (ö. 905/1499)'nin *Tehzîbu'l-luğa* isimli eserinde geçen şiirde "دعاء" kelimesi, kendisinden türetilen mûzari "تُدْعَى" fiili, "çağırıyor" anlamında kullanılmaktadır:⁸¹

تَدْعُو قَطًا وَبِهِ تُدْعَى إِذَا نُسِبَتْ⁸²

"Kata Kuşu gibi ötüyor, nispet edildiğinde onun sesiyle **çağırılıyorsun**."

Lebîd b. Rabîa (ö. 40/660–661)'ın şiirinde "دعاء" kelimesinden türetilmiş olan mazi "دعا" fiili, "çağırarak (bağırarak)" anlamında kullanılmaktadır:

⁷⁶ Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., II, 578; Zemahşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 272; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 260; İbn Sîde, a.g.e., II, 235.

⁷⁷ Zemahşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 272; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., II, 578; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 260; İbn Sîde, a.g.e., II, 235.

⁷⁸ Lebîd b. Rabiâ el-Âmirî, *Divan*, (Şrh., Ömer Faruk et-Tabbâ'), Beyrut: Dâru'l-erkam, 1997, blm., 2, byt., 22.

⁷⁹ Özdemir, a.g.e., s., 144.

⁸⁰ Cevherî, a.g.e., VI, 2338; Ezherî, a.g.e., III, 124.

⁸¹ Ezherî, a.g.e., III, 123; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 260.

⁸² Ezherî, a.g.e., III, 123; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 260.

"Seher vakti horozların çağırışıyla başlarım ikrama ben; biter kaya kuşu ta beş günlük yoldan yuvasına dönerken."⁸⁴

2.2.3. Adlandırma (İsimlendirmek):

"دعاء" kelimesi, "Adlandırma (İsimlendirmek)" anlamında da kullanılmaktadır.⁸⁵ İbn Manzûr (ö. 711/1311)'un *Lisânü'l-Arab* adlı eserinde geçen şiirde "دعاء" kelimesinden türetilmiş olan "تَدْعُو" fiili müzarisi, "Adlandırma" anlamında kullanılmaktadır.⁸⁶

أَلَا رَبُّ مَنْ تَدْعُو نَصِيحًا، وَإِنْ تَغِبْ تَجِدُهُ بِغَيْبٍ غَيْرِ مُنْتَصِحِ الصَّدْرِ⁸⁷

"Dikkat et! Senin nasihatçi olarak adlandırdığın nice kimseler var ki, onun yanından ayrılсан, uzaklarda onun göğsünün (kalbinin) nasihat kabul etmez olduğunu bulursun (görürsün)."

Buna göre diyebiliriz ki, "دعاء" kelimesi, kökü ve türevleri "Yalvarmak, Çağırma veya davet etmek, Adlandırma" anlamlarına gelmektedir. Görüldüğü gibi cahiliye dönemi şiirlerinde geçen "Dua" kelimesi, kökü ve türevleri Yüce Allah'a yalvararak dua ve niyazda bulunmak gibi dini bir anlam ihtiva etmemektedir. Bu lafız, cahiliye döneminde kişilerin günlük hayatta sözlük anlamıyla kullandıkları dini anlamdan yoksun bir kelimedir.

2.3. "Dünya" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları

Bu bölümde sözlükler ve cahiliye şiirinden verdiğimiz çeşitli örnekler vasıtasıyla "الدنيا" kelimesi, kökü ve türevlerinin Kur'ân'ın nüzulünden önce hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koymaya çalışacağız.

"الدنيا" kelimesi, "Yakın olmak" manasına gelen "دُنُو" kökünden türemiş⁸⁸ ve "أَدْنَى" ism-i tafdilinin müennesi olup "En yakın" yahut "Pek alçak" manasına bir sıfattır. "أَدْنَى"

⁸³ Lebîd b. Rabiâ el-Âmirî, a.g.e., blm., 2, byt., 17.

⁸⁴ Özdemir, a.g.e., s., 143.

⁸⁵ Firuzabadi, a.g.e., s., 1655; İbn Sîde, a.g.e., II, 235; Ezherî, a.g.e., III, 124; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 261; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., II, 188.

⁸⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 261.

⁸⁷ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 261.

⁸⁸ Cevherî, a.g.e., VI, 2341; Kurtubî, a.g.e., I, 431.

kelimesi, Zeccâc (ö. 311/923)'a göre kıymet itibariyle az olan "دُنُو" kökünden gelmektedir.⁸⁹ "أدنى" kelimesi, bir başka görüşe göre ise hasîs ve zayıf anlamında olan "دُنُو" den gelen hemzeli bir kelimedir.⁹⁰ "الدنيا" kelimesinin çoğulu ise "دنئى" şeklindedir.⁹¹

2.3.1. Zayıf olmak (Zayıf düşmek):

İbnü'l-Esir (ö. 606/1209)'e göre, aslolan "الدنيا" kelimesinin hemzeli olan "دُنُو" mazi fiilinden türemiş olmasıdır. Bu demek değildir ki, "دنا" fiili sadece, hemzesiz gelir. Aksine, ister hemzesiz, isterse hemzeli ne şekilde kullanılırsa kullanılsın, her ikisinin de anlamı, **hasîs ve zayıf** manasındadır.⁹² "الدنيا" kelimesi ile aynı kökten gelen "دني" kelimesi, "Zayıf olmak (zayıf düşmek)" anlamında kullanılmaktadır.⁹³ Ezherî (ö. 905/1499)'nin *Tehzîbu'l-luğa* isimli eserinde geçen şiirde "الدنيا" kelimesi ile aynı kökten olan "الدني" fiili, "Zayıf olmak" anlamında kullanılmaktadır:⁹⁴

فلا وأبيك! ما خلقي بوعر
ولا أنا بالدني ولا المدني⁹⁵

"Hayır! Babana yemin olsun ki, ben hayırsız, ahlaksız biri değilim! Ben ne **zayıf** biriyim ne başkasını öyle görürüm."

İbn Manzûr (ö. 711/1311)'un *Lisânü'l-Arab* adlı eserinde geçen şiirde "الدنيا" kelimesinden türetilmiş olan "مدن" ism-i fâili, "Zayıf olmak" anlamında kullanılmaktadır:⁹⁶

يا مَنْ لِقَوْمٍ رَأَيْهُمْ خَلْفَ مَدْنٍ⁹⁷

"Ey görüşleri ters ve işlerinde **zayıf olan** (geri duran) kavmin adamı!"

⁸⁹ Kurtubî, a.g.e., II, 131.

⁹⁰ İbnü'l-Esir, Mecduddîn Ebu's-Seâde el-Mübârek b. Muhammed, *el-Cezerî, en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs*, (tahk., Tâhir Ahmed ez-Zâvî-M. M. et- Tanâhî), Beyrut, 1979, II, 137; Kurtubî, a.g.e., II, 131; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989, I, 194; Süleyman Uludağ, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dünya", X, İstanbul, 1994, 22.

⁹¹ Râgıp el-İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü (Müfredât elfâzi'l-Kur'an)*, (Çev., Yusuf Türker), I. Bask., İstanbul: Pınar Yayınları, 2007, s., 557; Cevherî, a.g.e., VI, 2341.

⁹² İbnü'l-Esir, a.g.e., II, 137; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274.

⁹³ Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., I, 298; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274; Ezherî, a.g.e., IV, 188; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., II, 220; Cevherî, a.g.e., VI, 2342.

⁹⁴ Ezherî, a.g.e., IV, 188; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274.

⁹⁵ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274; Ezherî, a.g.e., IV, 188.

⁹⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274; Ezherî, a.g.e., IV, 188.

⁹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274; Ezherî, a.g.e., IV, 188.

Lebîd b. Rebî'a (ö. 40/660–661)'ın şiirinde "الدنيا" kelimesinden türetilmiş olan "يُدْنِي" fiili mûzarisi, "Zayıf düşmek" anlamında kullanılmaktadır:

فِيْدْنِي فِي مَبِيْتٍ وَمَحَلٍّ⁹⁸

"Gece vakti yaşadığı yere geldiğinde zayıf (yorgun) düşerdi."

Zü'r-Rumme (ö.m. 735)'nin şiirinde "الدنيا" kelimesinden türetilmiş olan "تَدَانِي" fiili mazisi, "Zayıf olmak" anlamında kullanılmaktadır:⁹⁹

تَبَاعَدْتَ مِنِّي أَنْ رَأَيْتَ حَمُولَتِي تَدَانِي، وَأَنْ أَحْنَى عَلَيْكَ قَطِيْعٍ¹⁰⁰

"Develerimi, yük hayvanlarımın az ve zayıflığını ve sürümü seninkine ilave etmek istediğimi gördükten sonra uzaklaştın benden."

2.3.2. Yaklaşmak (Yakın olmak):

"دَانِي" kelimesi, "Yaklaşmak (yakınlaşmak)" anlamına gelmektedir.¹⁰¹ Zü'r-Rumme (ö.m. 735)'in şiirinde "الدنيا" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "دَانِي" ism-i fâili "Yaklaşmak" anlamında kullanılmaktadır:¹⁰²

دَانِي لَهْ الْفَيْدُ، فِي دَيْمُومَةٍ قُدْفٍ قَيْبِيَهْ، وَأَنْحَسَرَتْ عَنْهُ الْأَنْعَامُ¹⁰³

"Devesinin gemini iyice birbirine yaklaşıyordu. Uçsuz bucaksız çölde davarlar, etrafından çakışıyordu."

Lebîd b. Rabî'a (ö. 40/660–661), geçmiş günlerini yâd etmek, başka diyarlardaki itibarı ve hükümdarlar nezdindeki mümtaz mevkiyle kıvanç duymak için yazdığı fahriyede "الدنيا" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "يُدْنُو" fiili mûzarisi, "Yakın olmak" anlamında kullanılmaktadır:

إِذَا مَا نَأَى مِنِّي بِرَاحٍ نَفْضَتْهُ وَإِنْ يُدْنِي مِنِّي الْغَيْبُ الْجَمُّ فَارْكَبُ¹⁰⁴

⁹⁸ Ezherî, a.g.e., IV, 189; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 275.

⁹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 275.

¹⁰⁰ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 275.

¹⁰¹ Zemaşşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 286; Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., I, 298; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274; Ezherî, a.g.e., IV, 189; Cevheri, a.g.e., VI, 2341; Tahir Ahmed ez-Zavi, a.g.e., II, 220.

¹⁰² Ezherî, a.g.e., IV, 189; Zemaşşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 286; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274.

¹⁰³ Zemaşşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 286; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274; Ezherî, a.g.e., IV, 189.

¹⁰⁴ Lebîd b. Rabî'a el-Âmirî, a.g.e., blm., 2, byt., 30.

"Uzak görünse de önümde uçsuz bucaksız yerler, aşarım; gayb **yakın** gelirse gözüme dizgin vurup üstüne ağarım."¹⁰⁵

Lebîd b. Rabîa (ö. 40/660–661)'ın Hire hükümdarı Nu'mân b. Münzir için yazdığı mersiyede "الدنيا" kelimesinden türetilmiş olan "دنا" fiili mazisi, "Yakınlık" ifade etmektedir:

وَيَوْمًا مِنَ الدُّهُمِ الرَّغَابِ كَأَنَّهَا
أَشَاءَ دَنَا قِتْوَانُهُ أَوْ مَجَادِلِ¹⁰⁶

"Bir gün de çok sayıda siyah develerle zuhur eder keremi, salkımı **yakın**¹⁰⁷ hurmalar veya saraylar sanki görkemi."¹⁰⁸

Lebîd b. Rabîa (ö. 40/660–661) ağabeyi Erbed'in ölümü üzerine üzüntüsünü dile getirmek için yazdığı şiirinde "الدنيا" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "الأدنى" ism-i tafdili (üstünlük sıfatı) "Daha yakın" anlamında kullanılmaktadır:

وَمُقَرَّرٌ مَرُّ عَلَى أَعْدَائِهِ
وَعَلَى الْأَدْنِيِّينَ حُلُوٌّ كَالْعَسَلِ¹⁰⁹

"Tavizsiz ve serttir düşmanlarına karşı, hem acıdır tadı, **daha yakın** olana baldan tatlı; böyledir hafızalarda yâdı."¹¹⁰

Zü'r-Rumme (ö. 117/735)'in şiirinde "الدنيا" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "الأدنى" ism-i tafdili (üstünlük sıfatı) "Daha yakın" anlamında kullanılmaktadır:

وَالْمَوْتُ أَدْنَى لَهُ مِنَ الْوَرِيدِ¹¹¹

"Ölüm ona veridden (Şah damarından) **daha yakındır**."¹¹²

¹⁰⁵ Özdemir, a.g.e., s., 144.

¹⁰⁶ Lebîd b. Rabiâ el-Âmirî, a.g.e., blm., 45, byt., 23.

¹⁰⁷ Bu şiirde "دنا" fiili, her ne kadar mazi siga olsa bile hem şiirin Türkçeye ahenkli çevrilebilmesi hem de "دنا" fiilinin Türkçe karşılığındaki anlam darlığı sebebiyle mastar manası verilmiştir.

¹⁰⁸ Özdemir, a.g.e., s., 197.

¹⁰⁹ Lebîd b. Rabiâ el-Âmirî, a.g.e., blm., 47, byt., 81.

¹¹⁰ Özdemir, a.g.e., s., 206.

¹¹¹ Zemahşeri, *Tefsiru'l-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmidi't-Tenzîl ve Uyuunu'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, (tahk., Âdil Ahmed Abdülmevcût- Ali Muhammed Mu'avviz), Riyad: Mektebetü'l-Ûbeykân, 1998, IV, 6.

¹¹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979, VI, 4507.

2.3.3. Dünya (Üzerinde yaşanılan mekân):

"الدُّنْيَا" kelimesi, şiirlerde "Üzerinde yaşanılan bir mekân" anlamındadır. 'Abid ibn al-Abras (ö. 25/600) dünyayı güven veren, üzerinde yaşamaya değer bir şey gördüğü, bu yüzden dünyayı (üzerinde yaşanılan mekânı) olumlu yönden değerli bulduğu şiirinde "الدُّنْيَا" kelimesi "Üzerinde yaşanılan mekân" anlamında kullanılmaktadır.¹¹³

تَرَوُدَّ مِنَ الدُّنْيَا مَتَاعًا فَإِنَّهُ عَلَى كُلِّ حَالٍ خَيْرٌ زَادِ الْمُرُودِ¹¹⁴

"Hayat yolculuğun için **dünya** geçiminden azık al, zira o, ne olursa olsun, yoluna azık alanın en iyi azığıdır."¹¹⁵

'Antera b. Şeddâd el-Absî (ö. 8/614)'nin şiirinde "الدُّنْيَا" kelimesi geçmekte ve bu mısralarda dünya'dan, nimetler bağlamında söz edilmektedir:

أَذِلُّ لِعِبَلَةٍ مِنْ فُرْطٍ وَجَدَى وَ أَجْعَلُهَا مِنَ الدُّنْيَا إِهْتِمَامِي¹¹⁶

"Able'ye (özlemine duyduğunu kadına) karşı son derece aşkımdan dolayı kendimi aşağı düşünüyorum (kendimi 'Able'nin kulu yapıyorum) ve **dünyanın** bütün nimetleri arasında sadece 'Able'yi istiyorum (onu elde etmek için çalışıyorum)."¹¹⁷

Lebîd b. Rabîa (ö. 40/660–661), Âmir ile Alkame arasındaki kabile reisliği yarışı bağlamında yazdığı şiirde "الدُّنْيَا" kelimesi, "Üzerinde yaşanılan mekân" anlamında kullanılmaktadır:

بَلَى: أَيُّنَا مَا كَانَ شَرًّا لِمَالِكٍ
فَلَا زَالَ فِي الدُّنْيَا مَلُومًا وَلَا نِمَامًا¹¹⁸

"Hayır: Hangimiz Malik'in en kötüsü olursa içimizden, beri olmasın **dünyada** kınanmaktan ve her türlü tarizden."¹¹⁹

Bu bilgilerle beraber diyebiliriz ki, Kur'ân'ın nüzulünden önce "الدُّنْيَا" kelimesi, kökü ve türevleri "Zayıf olmak (zayıf düşmek), Yaklaşmak (yakın olmak), Dünya (üzerinde yaşanılan bir mekân)" anlamlarına gelmektedir.

¹¹³ Izutsu, a.g.e., s., 96.

¹¹⁴ 'Abid ibn el-Abras, *Divan*, Beyrut, 1958, XV, 28.

¹¹⁵ Izutsu, a.g.e., s., 96.

¹¹⁶ 'Antera b. Şeddâd el-Absî, a.g.e., byt., 14, s., 168.

¹¹⁷ Izutsu, a.g.e., s., 97.

¹¹⁸ Lebîd b. Rabîa el-Âmirî, a.g.e., blm., 59, byt., 5.

¹¹⁹ Özdemir, a.g.e., s., 230.

2.4. "Âhîret" Kelimesinin Kur'ân'ın Nüzulünden Önceki Anlamları

Bu bölümde sözlükler ve cahiliye şiirinden verdiğimiz çeşitli örnekler vasıtasıyla "الْآخِرَةَ" kelimesi, kökü ve türevlerinin Kur'ân'ın nüzulünden önce hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koymaya çalışacağız.

"الْآخِرَةَ" kelimesi, sülasi mezid bablardan "تَفَعَّلَ" kalıbından olan "تَوَخَّرَ" den türetilmiştir.¹²⁰ "الْآخِرَةَ" kelimesi evvelin mukabili ve "son" manasındaki "أَخِرَ" in müennesi (dişili)'dir.¹²¹ "الْآخِرَةَ" kelimesi genellikle sıfat olup¹²² mevsufu (yani niteleneni) mahzuktur ve bu mahzuf yani aslında olmayan fakat olduğu var sayılan kelime, "الدَّارُ" (ev, yurt) kelimesidir.¹²³ "الْآخِرَةَ" kelimesinin çoğulu, "أَوَاخِرُ" şeklinde gelir.¹²⁴ Kelime anlamı itibariyle sonra, sonra gelen, daha sonra olacak olan anlamına gelir. Dini bir terim olarak da ilk ve önce olan fani dünya hayatından sonra yaşanacak olan diğer (öteki), baki (ebedî) hayata delalet eder.¹²⁵

2.4.1. Arkadaki, Sonuncu:

"الْآخِرَةَ" kelimesi, "Son" ve "Sonraki" manasına sıfattır.¹²⁶ "الْآخِرَةَ" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "أَخِرَ" kelimesi, "Arkadaki, Sonuncu" anlamına gelmektedir.¹²⁷

İbn Fâris (ö. 395/1004)'in *Mu'cemü Makâyisü'l-Luğa* isimli eserinde geçen şiirde "الْآخِرَةَ" kelimesi ile aynı kökten türemiş olup, "أَخِرَ" kelimesinin müennesi olan "أُخْرَى" sıfatı müşebbehesi, "Arkadaki" anlamında kullanılmaktadır.¹²⁸

أنا الذي وُلِدْتُ فِي أُخْرَى الْإِبِلِ¹²⁹

¹²⁰ Kurtubî, a.g.e., I, 431.

¹²¹ Yazır, a.g.e., I, 199; Bekir Topaloğlu, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Âhîret", I, İstanbul, 1988, 543; John Penrice, *Kur'ân Sözlüğü*, (Çev., Ömer Aydın), İstanbul: İşaret Yayınları, 2010, s., 5.

¹²² İbn Manzûr, a.g.e., IV, 14; Cevheri, a.g.e., II, 576.

¹²³ Neseî, a.g.e., I, 159.

¹²⁴ Cevheri, a.g.e., II, 576; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 15.

¹²⁵ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1998, s., 31.

¹²⁶ Yazır, a.g.e., I, 431.

¹²⁷ Zemahşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 6; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 12; Cevheri, a.g.e., II, 576; İbn Düreyd, a.g.e., II, 237; İbn Fâris, a.g.e., VI, 70; İbn Sîde, a.g.e., V, 143; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., I, 70; Firuzabadi, a.g.e., s., 436; Muhammed Aliyyü'n-Neccar, a.g.e., I, 8; Zebidî, Zeynüddin Ahmed b. Abdullatif, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (tahk., İbrahim Terzî), Kahire: el-Matbaatü'l-Hayriyye, 1972, X, 31.

¹²⁸ Zebidî, a.g.e., X, 38; İbn Fâris, a.g.e., VI, 70; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 13; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., I, 71.

¹²⁹ İbn Fâris, a.g.e., VI, 70; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 13; Halil b. Ahmed Ferâhîdî, a.g.e., I, 71; Zebidî, a.g.e., X, 38.

"Ben develerin **en arkasında** dünyaya gelen kişiyim."

Ebi-İ'yâl el-Hûzeliyyî'nin şiirinde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olup, "أخر" kelimesinin müennesi olan "أخرى" sıfatı müşebbehesi, "Sonuncu" anlamında kullanılmaktadır.¹³⁰

إِذَا سَنَّ الْكَتِيبَةَ صَدَّ عَنْ أَخْرَاتِهَا، الْعُصْبُ¹³¹

"Asker alayı yola koyulduğunda topluluk onların **sonuncularını** engelledi."

İbnu'l-A'rabî (ö. 638/1240)'nin şiirinde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olup, "أخر" kelimesinin müennesi olan "أخرى" sıfatı müşebbehesi, "Sonuncu" anlamında kullanılmaktadır.¹³²

وَيَنْقِي السَّيْفَ بِأَخْرَاتِهِ، مِنْ دُونَ كَفِّ الْجَارِ وَالْمِعْصَمِ¹³³

"Kılıcı onun **sonuncularından** sakınıyordu. Bileği ve komşusu da engellemiyordu."

Cevheri (ö. 400/1009'dan önce)'nin *es-Sihâh* adlı eserinde geçen şiirde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olup, "أخر" kelimesinin müennesi olan "أخرى" sıfatı müşebbehesi, "Arkadaki" anlamında kullanılmaktadır.¹³⁴

وَمَا الْقَوْمُ إِلَّا خَمْسَةٌ أَوْ ثَلَاثَةٌ، يَخُوتُونَ أُخْرَى الْقَوْمِ خَوَاتِ الْأَجَادِلِ¹³⁵

"Bu topluluk beş ya da üç kişiydi. Onların **arkada** kalanlarına avcı kuşlar gibi saldırıyorlardı."

İmru'u'l-Kays (ö.m. 545'e doğru) 'ın bir atı vafettiği şiirinde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "أخر" sıfatı müşebbehesi, "Arka" anlamında kullanılmaktadır.¹³⁶

وَعَيْنٌ لَهَا حَدْرَةٌ بَدْرَةٌ، شَقَّتْ مَا قِيَهُمَا مِنْ أُخْرٍ¹³⁷

"Keskin bakışlı, büyük parlak gözleri vardı. Sanki gözlerinin **arkası** (etrafı) yarılmıştı."¹³⁸

¹³⁰ Zebidî, a.g.e., X, 35; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 13; İbn Sîde, a.g.e., V, 144.

¹³¹ İbn Sîde, a.g.e., V, 144; Zebidî, a.g.e., X, 35; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 13.

¹³² İbn Manzûr, a.g.e., IV, 13; Zebidî, a.g.e., X, 35; İbn Sîde, a.g.e., V, 145.

¹³³ Zebidî, a.g.e., X, 35; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 13; İbn Sîde, a.g.e., V, 145.

¹³⁴ Cevheri, a.g.e., II, 576; Zebidî, a.g.e., X, 38; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 14.

¹³⁵ Cevheri, a.g.e., II, 576; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 14; Zebidî, a.g.e., X, 38.

¹³⁶ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 15; Zebidî, a.g.e., X, 38; Cevheri, a.g.e., II, 577.

¹³⁷ Zebidî, a.g.e., X, 38; Cevheri, a.g.e., II, 577; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 15.

2.4.2. Diğeri:

"أخرى" kelimesi, "Diğeri" anlamına gelmektedir.¹³⁹ "أخرى" kelimesi, "أخر" kelimesinin çoğulu olup, müennesi "أخر" dir.¹⁴⁰ A'şâ (ö.m. 629)'nın şiirinde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "أخرى" kelimesi, ism-i tafdil sigasıyla "أخیری" şeklinde, "Diğeri" anlamında kullanılmaktadır.¹⁴¹

وَعَلَّقْتَنِي أَخِيرِي مَا تُلَائِمُنِي، فَاجْتَمَعَ الْحُبُّ حُبًّا كُلَّهُ خَبَلٌ¹⁴²

"Diğeri aşkta beni kendine bağladı. O beni kınamıyor. Aşk bir araya toplandı. Öyle bir aşk ki, hepsi delilik."

Câ'dî'nin şiirinde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "الأخر" sıfatı müşebbehesi, "Diğeri" anlamında kullanılmaktadır.¹⁴³

أَسِيرَانِ مَكْبُولَانِ عِنْدَ ابْنِ جَعْفَرٍ وَأَخْرُ قَدْ وَحَيْتُمُوهُ مُشَاغِبٌ¹⁴⁴

"İbn Cafer'in yanında elleri bağlanmış iki esir, Diğeri ise sizin acele ettirdiğiniz kavgacıydı."

Lebîd b. Rabîa (ö.m. 660/661) kendisi, kavmi ve bütün Araplara ait bir takım hasletlerle övündüğü şiirinde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "الأخر" sıfatı müşebbehesi, "Diğeri" anlamında kullanılmaktadır:

وَصَاحِبٌ مَلْحُوبٌ فَجَعْنَا بِيَوْمِهِ وَعِنْدَ الرَّدَّاعِ بَيْتُ أَخْرٍ كَوْثَرٌ¹⁴⁵

"Kahrolduk Melhub¹⁴⁶ nam kırsağın sahibini yitirdiğimiz gün, Ridâ¹⁴⁷ toprağındaysa evi var, diğeri bir sahayetli büyüğün."¹⁴⁸ Lebîd b. Rabîa (ö.m. 660/661) ağabeyi Erbed'e yazdığı mersiyede "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "الأخر" sıfatı müşebbehesi, "Diğeri" anlamında kullanılmaktadır:

¹³⁸ İbn Kuteybe, *Edebu'l-Kâtib*, Mısır: el-Mektebetu't-Ticariyye, 1963, I, 76.

¹³⁹ Cevheri, a.g.e., II, 577; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 15.

¹⁴⁰ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 14.

¹⁴¹ Cevheri, a.g.e., II, 577; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 15.

¹⁴² İbn Manzûr, a.g.e., IV, 15; Cevheri, a.g.e., II, 577.

¹⁴³ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

¹⁴⁴ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 382.

¹⁴⁵ Lebîd b. Rabîa el-Âmirî, a.g.e., blm., 20, byt., 22.

¹⁴⁶ Hâlid b. Cafer'in oğlu olan 'Amr'ın atı.

¹⁴⁷ Yemâme'de bir yer.

¹⁴⁸ Özdemir, a.g.e., s., 165.

وَمَا النَّاسُ إِلَّا عَامِلَانُ: فَعَامِلٌ   يَتَّبِرُ مَا يَبْنِي وَأَخْرُ رَافِعٌ¹⁴⁹

"İnsanlar iki gruptur hilkatte, iki işçi misal buna: Biri yaptığını yıkar, **diğeri** yükseltir göğün burcuna."¹⁵⁰

2.4.3. Ebediyen:

"أخرى" kelimesi, "المنون" kelimesiyle birlikte kullanıldığında, "**Ebediyen**" anlamına gelmektedir.¹⁵¹ İbn Berrî (ö. 582/1187) şiirinde, Ensarlı Kâ'b b. Mâlik (ö. 50/670) 'e Peygamber (s.a.v.) için yazdığı şiirde "الأخرة" kelimesi ile aynı kökten türemiş olan "أخرى" sıfatı müşebbehesi, "المنون" kelimesiyle beraber "Ebediyen" anlamında kullanılmaktadır.¹⁵²

أخرى المنون، مَوَالِيًا إِخْوَانًا¹⁵³   أَنْ لَا تَزَالُوا، مَا تَغَرَّدَ طَائِرٌ

"Kuşlar öttüğü müddetçe onların yanından ayrılmayın. **Ebediyen** onlarla dost ve kardeş kalın."

Bu veriler ışığında diyebiliriz ki, "الأخرة" kelimesi, kökü ve türevleri cahiliye döneminde "Arkadaki (sonuncu), diğeri ve "المنون" kelimesiyle kullanımında da ebediyen" anlamlarına gelmektedir. Cahiliye dönemi toplumunda tam anlamıyla bir âhiret fikri olmadığı için şiirlerde ölümden sonraki hayat anlamındaki "الأخرة" kelimesine yer verilmemiştir. Cahiliye şiirlerinde daha çok "الأخرة" kelimesinin türevlerinden olan "آخر" ve "أخرى" kelimelerinin kullanımları bulunmaktadır.

¹⁴⁹ Lebid b. Rabiâ el-Âmirî, a.g.e., blm., 31, byt., 10.

¹⁵⁰ Özdemir, a.g.e., s., 174.

¹⁵¹ Zemahşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, I, 6; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 14; Zebidî, a.g.e., X, 38; Cevheri, a.g.e., II, 576; Firuzabadi, a.g.e., s., 437.

¹⁵² İbn Manzûr, a.g.e., IV, 14; Zebidî, a.g.e., X, 38.

¹⁵³ Zebidî, a.g.e., X, 38; İbn Manzûr, a.g.e., IV, 14.

BÖLÜM 3: VAHİY-DUA VE DÜNYA-ÂHİRET KELİMELERİNİN KUR'ÂN'DAKİ ANLAMLARI

Bu bölümde vahiy-dua ve dünya-ahiret kelimelerinin Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldıkları incelenecektir. Kelimelerin Kur'ân'da hangi ayetlerde geçtiği tespit edilerek kelimelerin geçtiği sure ve ayet numaraları dipnotlarda verilecektir. Kelimelerin anlamları tespit edilirken Vucûh ve Nezâir türü eserlerden¹, Garîbu'l-Kur'ân tarzında yazılmış eser² ile klasik tefsirlerden³ faydalanılmıştır.

3.1. "Vahiy" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları

Bu bölümde "وَحْيٍ" kelimesi, kökü ve türevlerinin Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldığı incelenecektir.

"وَحْيٍ" kelimesi, Kur'ân'da fiil olarak hep "أَوْحَى" şeklinde sülasi mezid I.bab olarak kullanılmaktadır. "وَحْيٍ" kelimesi, "إِفْعَالٍ" babında, "أَفْعَلَّ" vezninde "أَوْحَى" şeklinde otuz üç yerde⁴, "تَوْحَى" şeklinde yedi yerde⁵, "لِيُوحُونَ" şeklinde bir yerde⁶, ma'lum mûzari olarak "يُوحَى" şeklinde beş yerde⁷, meçhul mazi olarak "أَوْحَى" şeklinde on bir yerde⁸, meçhul mûzari olarak "يُوحَى" şeklinde on dört yerde⁹, "فَعْلٌ" kalıbında mastar olarak "وَحْيٍ" şeklinde altı yerde¹⁰ olmak üzere toplam yetmiş yedi yerde geçmektedir.¹¹

¹ Yahya b. Sellâm, *et-Tesârif li tefsîri 'l-Kur'ân*, (tahk., Hind Şelebi), Tunus: e'ş-Şirketü't-Tunûsiyye, 1980; Muhammed Damegâni, *el-Vücuḥ ve 'n-nezâir li-elfâzi Kitâbillahi 'l-Azîz*, (tahk., Muhammed Hasan Ebu'l-Azm e'z-Zeftî), Kahire: Vezâretü'l-Evkâf, 1995, I-II; Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasan Mukâtil bin Süleyman b. Beşir, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü (el-Eşbâḥ ve 'n-Nezâir fi 'l-Kur'âni 'il-Kerim)*, (Terc., M. Beşir Eryarsoy), I. Bask., İstanbul: İşaret Yayınları, 2004; Nisaburî, *Vücûhu 'l-Kur'ân 'il-Kerim*, (tahk., Fâtîma Yusuf Hıyemî), Dimaşk: Dâru's-Sekâfe, 1996; Seâlibî, *el-Esbâḥ ve 'n-nezâir fi 'l-elfâzi 'l-Kur'âniyye*, (tahk., Muhammed Mısıri), I. Bask., Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1984.

² Râgıp el-İsfahâni, a.g.e.

³ Zemaḥşeri, *Keşşaf*; Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr (Mefâtiḥu 'l-Gayb)*, (Terc., Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru), Ankara: Akçağ Yayınları, I. Bask., 1989; Taberî, *Câmiu'l-Beyan an Te'vil'i A'yil Kur'ân*, (tahk., Sıdık Cemil Âttar), Beyrut: Daru'l-Fikr, 1995; Muhammed Ali es-Sâbûnî-Salih Ahmed Rıza, *Muhtasar'u Tefsîr'i Taberî*; (Terc., Mehmet Keskin), İstanbul: Ümit Yayıncılık, 1995; Mukâtil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, (Çev., M. Beşir Eryarsoy), İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.

⁴ İbrahim, 14/13; Nahl, 16/68-123; İsrâ, 17/39-73-86; Meryem, 19/11; Fussilet, 41/12; Necm, 53/10; Zelzele, 99/5; Mâide, 5/111; Nisâ, 4/163; A'râf, 7/117-160; Yûnus, 10/2-87; Yusuf, 12/3-15; Ra'd, 13/30; Tâhâ, 20/38-77; Enbiyâ, 21/73; Mü'minûn, 23/27; Şuâra, 26/52-63; Kasas, 28/7; Fatır, 35/31; Şûrâ, 42/7-13-52.

⁵ Yusuf, 12/109; Nahl, 16/43; Enbiyâ, 21/7-25; Âl-i İmran, 3/44; Yusuf, 12/102; Hûd, 11/49.

⁶ En'âm, 6/121.

⁷ En'âm, 6/112; Enfal, 8/12; Sebe, 34/50; Şûrâ, 42/3-51.

⁸ En'âm, 6/19-93-106-145; Hûd, 11/36; Kehf, 18/27; Tâhâ, 20/48; Ankebût, 29/45; Zümer, 39/65; Zuhruf, 43/43; Cin, 72/1.

3.1.1. Vahyetmek (İlâhî sözü, bilgiyi ulaştırmak):

"وَحْيٍ" kelimesi, lugatta sülasi (üç harfli) fiilden gelse de, Kur'ân'da hep "İf'âl" babında (dört harfli) fiil olarak kullanılmıştır. İf'âl babından (إِحَاءٍ) kelimesi, sülasisi (üç harflisi) gibi vahyetmek manasına gelmekle birlikte müteâddî (geçişli) olarak vahyettirmek, ulaştırmak manasına dâhi gelir. Burada vahyin geliş yollarını birbirinden ayırmak için elçi olmaksızın doğrudan doğruya peygambere bildirilen ilahi söze "Vahiy", elçi aracılığı ile olan yani Cebrail (a.s.) aracılığıyla peygambere ulaştırılan ilahi söze (إِحَاءٍ) denilmiştir.¹² "وَحْيٍ" kelimesi Kur'ân'da, "Vahyetmek, ilahi sözü, bilgiyi ulaştırmak" manasında çok sayıdaki ayetlerde geçmektedir.¹³ "وَحْيٍ" kelimesi, Nisa suresinin 163.ayetinde şöyle geçmektedir:

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ
وَعِيسَى وَيُؤُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَأْتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

"Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere **vahyettiğimiz** gibi sana da **vahyettik** ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kub'a, torunlara, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a **vahyettik**, Davûd'a da Zebur'u verdik."¹⁴ Yani mücerred bir ilham, bir saniha (çok düşünmeksizin akla doğan fikir), bir feraset (çabuk sezîş) değil, bütün peygamberlerde kanun olan ilâhî söz ile vahyettik. Sana olan vahiy, o peygamberlerde cereyan eden ve onların tamamının benzeridir.¹⁵ Müfessirler, ayette geçen "وَحْيٍ" fiiline, "Cebrâil (a.s.)'ın Allah'tan nebilere ulaştırdığı ilahi söz" anlamını vermektedirler.¹⁶

"وَحْيٍ" fiili, "أَوْحَيْنَا" şeklinde Kur'ân'da yirmi dört yerde¹⁷ geçmektedir. Şuara Suresinin 52. ayeti bu şekil üzeredir:

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مُتَّبِعُونَ

⁹ En'âm, 6/50; A'râf, 7/203; Yunus, 10/15–109; Hûd, 11/12; Kehf, 18/110; Tâhâ, 20/13–38; Enbiyâ, 21/108; Ahzâb, 33/2; Sâd, 38/70; Fussilet, 41/6; Ahkaf, 46/9; Necm, 53/4.

¹⁰ Enbiyâ, 21/45; Necm, 53/4; Şûrâ, 42/51; Hûd, 11/37; Mü'minûn, 23/27; Tâhâ, 20/114.

¹¹ Muhammed Fuad Abdülbaği, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li elfazi'l-Kur'an'il-Kerim*, Kahire: Daru'l-Haris, Ts., s. 914.

¹² Yazır, a.g.e., III, 1525.

¹³ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüüş, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: (Heyet) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, III. Bask., I, 15.

¹⁴ Nisa, 4/163.

¹⁵ Yazır, a.g.e., III, 1524.

¹⁶ Sealibi, a.g.e., s., 266; Nisaburi, a.g.e., s., 586; Damegâni, a.g.e., II, 287; Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 216.

¹⁷ Muhammed Fuâd Abdülbaği, a.g.e., s., 914.

"Mûsa'ya: Kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz, diye **vahyettik**."¹⁸

En'âm Suresinin 19. ayetinde Kur'ân'ın peygambere bir uyarı aracı olarak gönderildiği söylenmekte ve bu ayette "وَحِيَّ" fiili, meçhul mazi "أَوْحِيَ" şeklinde şöyle geçmektedir:

وَأَوْحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ

"Bu Kur'ân bana, hem sizi hem de ulaştığı herkesi onunla uyarmam için **vahyedildi**."¹⁹

Ayette Kur'ân'ın Peygamber efendimize vahyedildiği ifade edilmektedir. Bunun için ayette geçen "وَحِيَّ" fiili, peygamberlik vahyi olan özel vahiy çeşididir. Buna bağlı olarak da ayette geçen "أَوْحِيَ" fiili, "Vahyetmek yani ilâhî sözü, bilgiyi ulaştırmak" anlamına gelmektedir.²⁰ Ayette geçen "أَوْحِيَ" fiili, meçhul sigayla kullanıldığı için fail konumunda olan Yüce Allah hazfedilmiştir.

"وَحِيَّ" fiili, mûzari fiil "تُوحَى" şeklinde geçtiği, Âl-i İmran suresinin 44. ayetinde "إِلَيْكَ" (Sana **vahyettiğimiz**) şeklinde, Hûd suresinin 49. ayetinde de "تُحِيهَا إِلَيْكَ" (Sana **vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz**) şeklinde bir zamirle beraber birinci çoğul şahıs sigasıyla kullanılmış ve vahyetmenin yani İlâhî söz ve bilgiyi ulaştırmanın Allah tarafından yapıldığına işaret edilmiştir. "وَحِيَّ" fiili, meçhul mûzari sigayla Yunus suresinin 109. ayetinde "وَاتَّبَعْنَا مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ" (Sana ne **vahyedilirse** ona uy.) şeklinde, Tâhâ suresinin 13. ayetinde "فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوْحَىٰ" (Şimdi **vahyedilecek** olana kulak ver.) şeklinde, Enbiyâ suresinin 108. ayetinde de "قُلْ إِنَّمَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ إِنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ" (De ki: Bana ilâhınız bir tek ilâhtır diye **vahyediliyor**.) şeklinde geçmektedir.

"وَحِيَّ" fiili Kur'ân'da, mastar olarak "فَعْلٌ" kalıbında (وَحِيَّ) sigasında altı yerde²¹ " geçmektedir. Enbiya suresinin 45. ayetinde "قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ" (De ki: Ben sizi ancak **vahiy** ile uyarıyorum.) şeklinde, Şûrâ suresinin 51. ayetinde "وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا" (Herhangi bir beşer ile Allah'ın konuşması ancak **bir vahiy** ile olabilir.) şeklinde, Hûd suresinin 37. ayetinde "وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا" (Bizim gözetimimiz altında ve **vahyettiğimiz** şekilde gemiyi yap) şeklinde, Tâhâ Suresinin 114. ayetinde "وَلَا تَعْجَلْ" (Sana **vahyi** tamamlanmadan Kur'ân hakkında aceleci davranma) şeklinde, Necm Suresinin 4. ayetinde "إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ" (O, kendisine

¹⁸ Şuara, 26/52.

¹⁹ En'âm, 6/19.

²⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 216; Damegâni, a.g.e., II, 287.

²¹ Muhammed Fuâd Abdalbaki, a.g.e., s., 915.

indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir) şeklinde geçmektedir. Necm Suresinin 4. ayetindeki "(إِنْ هُوَ) O, yani Kur'ân' veya onun lâfzî söylenişi, (الْأَوْحَى) ancak bir vahiydir, orada vahyin dışında bir söz yoktur. O, yalnız (يُوحَى) vahyolunur. Yani bunlar ancak, Allah tarafından kendisine vahiy ve tebliğ edilmek suretiyle bilinip söylenebilir.²² "وَحَى" kelimesi, "فَعْلٌ" kalıbında "وَحَى", "وَحِيًّا", "وَحِينًا", "وَحِيَّةً" şekillerinde kullanılan mastarlar artık bir zamanı ifade etmeksizin bir mana ve bir oluş ifade eden bir isim haline gelmişlerdir.

3.1.2. İşaret etmek:

Râgıp İsfahâni (ö. h. 502), "*Müfredat*" adlı eserinde, "وَحَى" fiilinin işaret ve ima yoluyla konuşma şeklinde olduğunu, kimi zaman da terkipten soyutlanmış bir ses aracılığıyla, el ve ayaklardan biriyle işaret ederek ve yazı ile olduğunu söylemektedir.²³ "وَحَى" fiili Kur'ân'da "أَوْحَى" şeklinde sekiz yerde²⁴ geçmektedir. Yüce Allah'ın Zekeriya (a.s.)'dan naklen söylediği şu sözü bu kullanımdadır:

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُرْعَةً وَعَشِيًّا

"Bunun üzerine Zekeriya, mâbedden kavminin karşısına çıkıp onlara, Sabah akşam Allah'ı tesbih edin, diye **işaret etti**."²⁵ Ebû İshak ez-Zeccâc (ö. 440/1048), ayette geçen "أَوْحَى", fiiline "imâ ile işaret etmek" anlamını vermektedir.²⁶ "أَوْحَى إِلَيْهِمْ" ifadesinden, "konuştu" mânâsının murad edilmiş olması, caiz değildir. Çünkü Zekeriya (a.s.)'ın konuşması imkânsızdı. Bu ifadeyle, konuşmadan başka bir şey kastedilmiştir ki bu da, "onlara bunu **işaretle** anlatmasıdır." Bilinmelidir ki, bu ifadeye uygun düşen en uygun mânâ, "**işaret etti**" anlamıdır.²⁷ Müfessirlere göre de mezkûr ayette "أَوْحَى" fiili ile "**işaret etmek**" anlamı kastedilmiştir.²⁸ Kur'ân'da, normal şartlardaki konuşma için "kâle" (dedi) yahut "emera" (buyurdu) kelimeleri kullanılmaktadır. Kanaatimize göre bu ayette ise "أَوْحَى" (işaret etti) fiilinin kullanılmasının nedeni Zekeriya (a.s.)'ın geçici olarak dilinin tutulmuş olmasıdır. Bu nedenledir ki Zekeriya (a.s.) kendi halkına sözle

²² Yazır, a.g.e., VII, 4571.

²³ İsfahâni, a.g.e., s., 1544.

²⁴ Muhammed Fuâd Abdalbaki, a.g.e., s., 914.

²⁵ Meryem, 19/11.

²⁶ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., VIII, 416.

²⁷ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XV, 297.

²⁸ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 216; Damegâni, a.g.e., II, 288; İsfahâni, a.g.e., s., 1544; Sealibi, a.g.e., s., 266; Nisaburi, a.g.e., s., 586; Penrice, a.g.e., s., 330; Ateş, a.g.e., II, 412.

değil, işaretlerle anlatmıştır. Bu ayette anlatılmak istenen düşünce, normal olmayan bir yolla anlatılmıştır. Kanaatimizce bu ayette kullanılan "أَوْحَى" kelimesi normal olmayan bu durumu anlatmak için kullanılmıştır. Mezkûr ayette geçen "وَحَى", fail olan (işaret eden) Zekeriya (a.s.) ile muhatabın yani Zekeriya (a.s.)'ın kavmi arasında geçen işaretle yapılan bir haberleşmedir. Bu yönüyle bu ayet, "وَحَى" kelimesinin geçtiği diğer ayetlere nazaran nadir bir misal teşkil etmektedir.

3.1.3. Emretmek:

"وَحَى" fiili, Kur'ân'da "أَفْعَلَ" vezninde "أَوْحَى" şeklinde Fussilet suresinin 12. ayetinde şöyle geçmektedir:

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَرَبَّيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ
الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

"İşte onları yedi gök olmak üzere iki günde yarattı, her göğe ona ait görevini **emretti**. Biz, en yakın şu göğü de kandillerle donattık; muhafazasını da sağladık. Bu, azîz ve âlim Allah'ın takdiridir."²⁹ Muhammed Damegâni (ö. 478/1085) ve Mukatil b. Süleyman (ö. h. 150)'a göre bu ayette geçen "أَوْحَى" fiili, "Emretti" anlamındadır.³⁰

"يُوحَى" fiili, ma'lum mûzari sigayla En'âm suresinin 112. ayetinde geçmektedir:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحَىٰ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا
فَعَلُوهُ فَذُرَّهُمْ وَمَا يَقْتَروْنَ

"Biz, (sana yaptığımız gibi) her peygambere de insan ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine, aldatmak için, yaldızlı bir takım sözlerle **emredeler**. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları, düzmekte oldukları yalanlarıyla (baş başa) bırak."³¹ Bazı âlimlere göre, Ruhlar ya semavi olurlar ya da (arzî) yeryüzüne ait olurlar. Yeryüzü ruhlarından güzel, temiz, iyi itaat ile güzel fiilleri emir ve tavsiye edenler bulunduğu gibi, ki bunlar yeryüzündeki meleklerdir; pis, âdî şerli, kötülük ile günahları emredenler de vardır ki bunlar, şeytanlardır. O temiz ruhlar, insanlara ibadeti ve iyi şeyleri emrettikleri gibi, bazen de aynı şekilde birbirlerine itaati ve iyi şeyleri emrederler. Kötü ruhlar da, insanlara kötülükleri ve nahoş şeyleri

²⁹ Fussilet, 41/12.

³⁰ Damegâni, a.g.e., II, 288; Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 217.

³¹ En'âm, 6/112.

emrettikleri gibi, bazen de birbirlerine kötülükleri ve daha fazlasını yapmayı emrederler.³² Mukatil b. Süleyman (ö. h. 150) ve Muhammed Damegâni (ö. 478/1085) ayette geçen "يُوحَى" fiilinden, "Emretmek" mânâsının kastedildiğini ifade etmişlerdir.³³

En'âm suresinin 121. ayetinde "وَحَى" fiili, ma'lum mûzari "يُوحَى" şeklinde şöyle geçmektedir:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أُطَعْتُمُوهُمْ
إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ

"Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin. Çünkü bu, muhakkak ki bir fısıktır. Hakikatte şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına mutlaka **emrederler**. Eğer onlara itaat ederseniz şüphesiz ki, siz de müşrik olur çıkararsınız."³⁴ Bu ayetle ilgili '(Şeyâtîn)'den maksadın, gizli şeytanlar, iblis ve askerleri, yani cin şeytanlarıdır. Bunlar, ölü eti yeme hususunda Hz. Muhammed (s.a.v.) ile mücadele ve münakaşa etsinler diye, müşrik dostlarına vesvese ile emrediyorlardı.³⁵ Mezkûr ayette geçen "لَيُوحُونَ" fiili, "Yani onlara vesvese ile ve (çirkin işlerini) güzel göstermek suretiyle **emrederler**." anlamındadır.³⁶ Muhammed Damegâni (ö. 478/1085)'ye göre de "لَيُوحُونَ" fiili, "emretmek" anlamındadır.³⁷

3.1.4. İlham etmek:

"وَحَى" fiili, "أَفْعَلَ" vezninde "أَوْحَيْتُ" şeklinde Kur'ân'da sadece Mâide suresinin 111. ayetinde geçmektedir:

وَأَدَّ أَوْحَيْتُ إِلَىٰ الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمَنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"Hani havarilere: Bana ve resûlüm'e iman edin, diye **ilham etmiştim**. Onlar: İman ettik. Hakiki müslümanlar olduğumuza sen de şahid ol, demişlerdi."³⁸ Yani senin ve diğer

³² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., X, 128.

³³ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 217; Damegâni, a.g.e., II, 288.

³⁴ En'âm, 6/121.

³⁵ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., X, 151.

³⁶ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 217.

³⁷ Damegâni, a.g.e., II, 288.

³⁸ Mâide, 5/111.

peygamberlerin kalplerine iman edin diye **ilham etmiştim**.³⁹ Ebû İshak ez-Zeccâc (ö. 440/1048), ayette geçen "**أَوْحَى**" fiiline, "ilham etmek" anlamını vermektedir.⁴⁰

وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ

"Rabbin, bal arısına **ilham etti** ki: Dağlardan, ağaçlardan ve onların kurdukları çardaklardan evler edin."⁴¹ Yani bal arısına ilham etti ki; dağlarda, ağaçlarda ve hazırlanmış kovanlarda yuva edin: Sığınacağınız evler, ağaç kovukları ve kovanlar edinin. Oralarda yuvalanın.⁴² Ebû İshak ez-Zeccâc (ö. 440/1048)'a göre, ayette geçen "**أَوْحَى**" fiili, "ilham etmek" anlamındadır.⁴³ Arapça da "İlham etmek" mânâsında, "**وَحَى**" ve "**أَوْحَى**" fiilleri kullanılır. Yüce Allah'ın bal arısına ilham etmesi ise, arıların içlerinde, bütün insanların akıllarının anlatmaktan aciz kaldığı o enteresan (bal üretme) işini yerleştirmesi demektir.⁴⁴ Yüce Allah, bazı yaratıklarını belli bir bilgi ve beceriye programlamış, bu bilgi ve eylem biçimini onların tabiatlarının bir parçası, temel özelliği kılmıştır.⁴⁵ "İlham etti" şeklinde çevirdiğimiz "**أَوْحَى**" fiilinin türetildiği "**وَحَى**" kelimesi 'canlının kendisine yararlı olanları alması, zararlılardan sakınması ve kendi geçimini sağlaması hususunda muhtaç olduğu becerileri Allah Teâlâ'nın onda yaratması' anlamındaki "İlham" karşılığında kullanılmıştır.⁴⁶ İlhamın değeri sübjektiftir; Peygamber'e gelen vahye aykırı olmamak şartıyla kime gelmişse onun için geçerli ve dayanak olabilir.⁴⁷ Buradaki "**وَحَى**" kelimesini Tefsirciler, "İlham" şeklinde tefsir etmişler ve buradaki vahiyden maksadın, peygamberlik vahyi olmadığının apaçık olması ve ilhamın bir manayı kalbe atmak olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸ Fakat "İlham", ilim ve amel açısından bir geçerlilik ve mecburiyet ifade etmez. Bal arısında şu anlatılan mânâlar, amel ile ilgili zarureti (zorunluluğu) anlatan özel bir fitrattır. Hâlbuki arının sanatı bir peygamberlik vahyi olmamakla beraber, zorunlu bir hüküm ifade etmesinden dolayı ona benzer. Vahiy denilen manevi işin kuvvet ve isabetini düşünebilmek açısından ilhamdan daha kuvvetli bir örnektir. Yani yüce Allah tarafından arıya bal

³⁹ Yazır, a.g.e., III, 1843.

⁴⁰ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., VIII, 416.

⁴¹ Nahl, 16/68.

⁴² Muhammed Ali es-Sâbûnî-Salih Ahmed Rıza, a.g.e., III, 1159.

⁴³ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., VIII, 416.

⁴⁴ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIV, 275.

⁴⁵ Karaman ve ark., a.g.e., I, 15.

⁴⁶ Karaman ve ark., a.g.e., III, 416.

⁴⁷ Karaman ve ark., a.g.e., I, 15.

⁴⁸ Yazır, a.g.e., V, 3108.

yapmak ruh ve sanatı şaşmaz bir gereklilik ve isabetle verildiği gibi, peygamberlere gelen vahiy de zorunlu ve ledünni (Allah'ın ihsanı olan) bilgidir. Bundan dolayı bu ayette geçen arıya vahyin manası ona, o ruh ve fitratı vermek ve açık bir vasıta olmaksızın gizli bir şekilde terbiye ederek ona, o duygu ve sanatı kesin bir mükemmellikle öğretip belletmektir.⁴⁹ Bu nedenle mezkûr ayette geçen "أَوْحَى" fiili, "İlham etti" anlamındadır.⁵⁰ Bu ayet bize Allah'ın insanlara emrinin ve ilhamının yanında hayvanlara da ilhamının olduğunu göstermektedir.

"وَحَى" fiili, Kasas suresinin 7. ayetinde, "أَفْعَلَ" vezninde, "أَوْحَيْنَا" şeklinde geçmektedir:

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعَلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

"Mûsâ'nın annesine: Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız, diye **ilham ettik**."⁵¹ Yüce Allah, Mûsa (a.s.)'ın annesinin kalbine, bir sandık yaptırıp sonra da o sandığı Nil'e bırakması düşüncesini ilham etti.⁵² Ezherî (ö. 905/1499), bu ayette geçen "أَوْحَى" fiiline "İlham" anlamını vermektedir.⁵³ Ebû İshak ez-Zeccâc (ö. 440/1048)'a göre de ayette geçen "أَوْحَى" fiili ile "ilham etmek" mânâsı kastedilmiştir.⁵⁴ Bu vahyin peygamberlerin peygamberliği değilse de velilerin kerameti çeşidinden olduğunda şüphe olmadığı söylenmiş ve bu ilhamın da Musa (a.s.) doğduktan sonra olduğu ve biraz da emzirildiği söylenmiştir.⁵⁵ Hz. Mûsâ'nın annesine yapılan vahiy, muhtemelen peygamberlere yapılan vahiy değil, seçkin kulların kalbine doğan "İlham" anlamında olduğu söylenmiştir.⁵⁶ Görüldüğü gibi bu ayette Allah'ın iradesi "ilham" yoluyla bildirilmiştir.

"وَحَى" fiili, Tâhâ suresinin 38. ayetinde "أَفْعَلَ" vezninde, "أَوْحَيْنَا" şeklinde geçmektedir:

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ

⁴⁹ Yazır, a.g.e., V, 3108.

⁵⁰ Yazır, a.g.e., V, 3108; Karaman ve ark., a.g.e., III, 416.

⁵¹ Kasas, 28/7.

⁵² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XVII, 479.

⁵³ İbn Manzûr, a.g.e., s., 380.

⁵⁴ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., VIII, 416.

⁵⁵ Yazır, a.g.e., V, 3719.

⁵⁶ Karaman ve ark., a.g.e., IV, 216.

"Hani annene vahyolunacak şeyi **ilham ettiğimiz** vakitte."⁵⁷ Müfessirlerin birçoğu ayette geçen "**وَحْيٍ**" fiiline, "İlham etmek" mânâsını vermektedirler.⁵⁸ Çünkü ulemanın çoğu Mûsa (a.s.)'ın annesinin, nebi ve peygamber olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu ayetten anlaşılan "Vahiy" ile, peygamberlere has olan özel mânâdaki "Vahiy" murad edilmiş olamaz.⁵⁹ Musa (a.s.)'ın annesine özel mânâdaki peygamberlik vahyi değil de ancak ilham edilebilir.

3.1.5. Söz (Kavl):

"**وَحْيٍ**" fiili, Zilzâl suresinin 5. ayetinde "**أَفْعَلٌ**" vezninde, "**أَوْحَى**" şeklinde geçmektedir:

بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا

"Çünkü Rabbin ona, (yani yere) **demiştir**."⁶⁰ O gün yer Rabbinin ona vahyetmesiyle yani demesiyle haberlerini anlatacaktır.⁶¹ Allah yere bir çeşit konuşma ve anlatma yeteneği verir, o da üzerinde olup bitenleri ve kimin ne yaptığını açık açık anlatır.⁶² Yer, üzerinde olup bitenleri sözlü olarak bildirecektir. Zira o gün Allah, yeri konuşturacak ve o da, kendisinin üzerinde işlenen bütün hayır ve şerleri haber verecektir.⁶³ Zemahşeri (ö. 1075–1144), "*el-Keşşaf*" adlı eserinde der ki: Allah Teâlâ yerde öyle durumlar meydana getirir ki, onlar dil ile konuşma yerine geçerler. Hatta "ne oluyor buna?" diyenler, o hallere bakarlar da, onun ne için zelzeleye tutulduğunu ve ne için o ölüleri dışarıya attığını bilir. Ve bu olaylar, peygamberlerin korkutup ve çekindirip durdukları olay olduğunu anlarlar. Bu mânâca "Vahiy", "kûn feyekûn" (ol! Dedi, hemen oldu) gibi tekvinî olmuş olur.⁶⁴ Müfessirler ayette geçen "**أَوْحَى**" fiiline, "Demiştir" anlamını vermektedirler.⁶⁵ Bu ayetteki "**أَوْحَى**" fiilinde fail, Yüce Allah; Mef'ul ise "**لَهَا**" daki (ها) zamirinin işaret ettiği "Yer" (Arz)'dır.

⁵⁷ Tâhâ, 20/38.

⁵⁸ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 217; Damegâni, a.g.e., II, 288; İsfahâni, a.g.e., s., 1545; Sealibi, a.g.e., s., 266; Nisaburi, a.g.e., s., 586.

⁵⁹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XV, 504.

⁶⁰ Zilzâl, 99/5.

⁶¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî-Salih Ahmed Rıza, a.g.e., VI, 2855.

⁶² Karaman ve ark., a.g.e., III, 669.

⁶³ Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi, *İrşâdu'l- 'Akli Selîm Îlâ Mezâyâ'l Kitabi'l-Kerim*, (Terc., Ali Akın), İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006, XII, 5838.

⁶⁴ Zemahşeri, *Keşşaf*, IV, 276.

⁶⁵ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 217; Damegâni, a.g.e., II, 288; İsfahâni, a.g.e., s., 1546; Sealibi, a.g.e., s., 267; Nisaburi, a.g.e., s., 586.

Bu veriler ışığında diyebiliriz ki, "وَحْيٍ" kelimesi, kökü ve türevleri Kur'ân'ın nüzulünden önce "Yazı (İşaret), insanlarda ve insan dışındaki varlıklarda "Ses", İşaret etmek, Emretmek, Adamların efendisi, Söz (Konuşmak), Acele etmek (Seri olmak), Ağlamak" gibi anlamlara gelmektedir. Kur'ân'da ise "Vahyetmek (İlâhi sözü, bilgiyi ulaştırmak), İşaret etmek, Emretmek, İlham etmek ve Söz" anlamlarına gelmektedir.

"Vahiy" kelimesi, Kur'ân'ı Kerim'de hem sözlük anlamıyla hem de terim olarak kullanılmıştır. Yüce Allah'ın vahyi için geniş bir tanım vermek gerekirse "Vahiy, yüce yaratıcının genel olarak varlıkları, dilediği özelliklere ve hareket tarzlarına göre programlaması, özel olarak da insanlara ulaştırmak istediği ilâhî emir, yasak ve haberlerin tamamını vasıtalı veya vasıtasız bir tarzda, gizli ve süratli bir yolla peygamberlerine iletmesidir." demek mümkündür.⁶⁶ Vahiyde "gizlilik" ve "sürat" özellikleri vardır. Vahiydeki sürati, bilgisayarın bir tuşuna basarak kısa bir zaman parçası içinde ciltler dolusu bilgiyi yükleme, nakletme, kopyalama örneğine bakarak tasavvur edip anlamak mümkündür. Allah'ın kendi kelâmını peygamberlerine nasıl iletmediği ve bu kelâmın belli bir dile ait harf, kelime, cümle ve seslere nasıl dönüştüğü meçhuldür, gizlidir, sırdır; bu sırrın bilgisi sıradan insanlara verilmemiştir. Vahiy mahiyeti bakımından bilinemez olduğu gibi bu iletişimin oluşu, gerçekleşme keyfiyeti de gizlidir, üçüncü bir şahıs buna muttali olamaz.⁶⁷ "Vahiy" ruhî bir hadisedir. Gerek açık duyular ve gerek gizli duyulardan kalbe gizli bir yol ile süratli bir anlayış telkin eden ruhanî bir iniştir.⁶⁸

Kur'ân'ın nüzulüyle beraber "Vahiy", Yüce Allah'ın peygamberlerine ve velilerine öğretilen ilahi kelimeye denmiştir. Şûrâ Suresinin 51. ayetinde zikredilen: "Yüce Allah hiçbir insanla karşılıklı konuşmaz. Ancak vahiy ile yahut perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip, izniyle dilediğini vahyeder." ilâhi sözünün delalet ettiği üzere vahyin geliş yolları birkaç çeşittir ki, ya Cebrail (a.s) 'ın Hz. Peygamber'e belli şekilde tebliği gibi zatı görülür ve kelam (söz) işitilir, görülen bir elçi aracılığıyla veya Hz. Musa'nın Yüce Allah'ın kelâmını işitmesi gibi görmeksizin sözü duymakla veya kalbe üflemeyle veya Hz. Musa'nın annesine çocuğunu emzir deyip ilham etmesi ve Yine Yüce Allahın bal arısına ilham etmesi gibi ilham ile veya Yüce Allahın Sema'ya

⁶⁶ Karaman ve ark., a.g.e., I, 15.

⁶⁷ Karaman ve ark., a.g.e., I, 15.

⁶⁸ Yazır, a.g.e., III, 1527.

emretmesi gibi emir ile yahut rüyayı salihâ ile olur. Hâsılı birçok ayette "Vahiy" kelimesi bu çeşitli anlamlarda açıklanmıştır ki, bunların hepsinde "Sûratlı işaret" manası vardır. Zeccac vahyin lûgat bakımından genel mânâsını, "الإِعْلَامُ عَلَى سَبِيلِ الْخَفَاءِ" (Gizli bir şekilde bildirmek) diye tarif etmiştir. Zira sûrat, bir gizliliği de gerektirir. Şu halde kim olursa olsun diğerine gizli bir şekilde bilgi verir, bir ilim telkin ederse ona genel mânâsıyla bir vahiy yapmış olur. İ'lâm, ilimden alındığına ve ilim ise çeşitli derecelere dayanmakla beraber hatayı içermeyeceğine göre, vahyin gizli bir yol olmakla beraber, muhakkak sonunda isabetli bir telkin ve işaret olması gerekir. İsbetsiz olanlarda kullanılması mecaz olur. Ancak gayesinin hayır olması şart değildir. Bunun için bir fesatçının gizliden gizliye bir fesat belletmesine ve şeytanların aldatmalarına da genel mânâsıyla "Vahiy" denilebilir. Şu halde gerçek mânâsıyla "Vahiy" denildiği zaman sûrat, gizlilik mânâlarıyla beraber bir ilmî kıymet de istenir ki, bu ilmî değer, o i'lâm ve işaret yapanın hal ve şanına ve alanın irfân kabiliyetine göre çeşitli derecelerde tasavvur olunabilir.⁶⁹ Demek ki genelde vahyin, ilk iş olarak ikiye ayrılması gerekir ki, biri Allah'tan başkasından olan işaret ve i'lâm, diğeri de Allah tarafından olan işaret ve i'lâmdır. "Vahiy" esas lûgatta bunların hepsini içine almakta ise de, lûgat örfünde ancak Allah tarafından olana işaret ve i'lâma isim olmuştur. Mutlak olarak "Vahiy" denildiği zaman da bu anlaşılır. Şu halde genel mânâda "Vahiy", peygamberlere mahsus değildir. Fakat peygamberlere mahsus olan bir çeşit "Vahiy" vardır. Bu özel mânâsıyla peygamberlik vahyidir. Şer'ân (dini yönden) "Vahiy" denildiği zaman da bu mânâ kastedilir.⁷⁰

3.2. "Dua" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları

Bu bölümde "دعاء" kelimesi, kökü ve türevleri Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldığı ve Kur'ân'da hangi kelimelerin "Dua" anlamında zikredildiği incelenecektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de mastar olarak yirmi yerde⁷¹ geçen dua kelimesiyle birlikte bazı ayetlerde⁷² "da'vâ ve da'vet" kelimeleri de aynı anlamda kullanılmıştır; ayrıca pek çok

⁶⁹ Yazır, a.g.e., III, 1526.

⁷⁰ Yazır, a.g.e., III, 1226.

⁷¹ Bakara, 2/171; Âli İmrân, 3/38; Ra'd, 13/14; İbrahim, 14/39-40; İsrâ, 17/11; Meryem, 19/4-48; Enbiyâ, 21/45; Nûr, 24/63; Furkân, 25/77; Necm, 27/80; Rûm, 30/52; Fatır, 35/14; Mü'min, 40/50; Fussilet, 41/49-51; Ahkaf, 46/5; Nûh, 71/6.

⁷² Bakara, 2/186; A'raf, 7/5; Yûnus, 10/10-89; Ra'd, 13/14; İbrahim, 14/44; Enbiyâ, 21/15; Rûm, 30/25; Mü'min, 40/43.

ayette "دعاء" ile aynı kökten gelen fiiller yer almıştır. Bu ayetlerde dua ve türevleri "Allah'a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O'nun lutfunu dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yardıma çağırma, bir durumu arzetme, Allah'ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme" anlamlarında kullanılmıştır. "دعاء" ve türevleri bu anlamlarıyla hadislerde de sık sık tekrar edilmiştir.⁷³

Kur'ân'da "Dua" lafzıyla ilgili ayetler geniş yer tutar. İki yüz kadar ayet doğrudan doğruya dua konusundadır; ayrıca tövbe, istiğfar gibi kulun Allah'a yönelişini O'ndan dileklerini ifade eden çok sayıda ayet de geniş anlamda "Dua" ile alakalıdır. Konuyla ilgili ayetlerin bir kısmında insanların Allah'a dua etmeleri emredilmiş, duanın usul, âdâb ve tesirleri üzerinde durulmuştur.⁷⁴ "Dua" insanın Allah'a kulluk faaliyetlerinin esas unsurudur ve İslam literatüründe genel anlamda "Dua" lafzı, bu unsurun değişik kavramlarla anlatılan çeşitli görüşlerini de ifade eden geniş bir muhteva kazanmıştır.⁷⁵ İbn Manzûr(ö. 711/1311)'a göre Allah'a karşı dua üç anlam ifade eder: 1. Allah'ın birliğini dile getirme ve O'nu övgüyle anma. 2. Allah'tan af ve merhamet gibi manevi isteklerde bulunma. 3. Allah'tan dünyevi nimetler istemedir.⁷⁶

"Dua" kelimesi, "Çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek" manasındaki **da'vet** ve **da'vâ** kelimeleri gibi mastar olup, "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz" anlamında isim olarak da kullanılır.⁷⁷ Ayrıca Allah'a sunulacak talepleri sözlü ve yazılı olarak dile getiren metinlere de "Dua" denir. İslam literatüründe ise Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içerisinde yardım dilemesini ifade eder.⁷⁸ "Dua" kelimesi Kur'ân'da, beş farklı anlamda geçmektedir. Bunlar: "Söz, yalvarmak, ibadet, nidâ, suâl (istemek)"⁷⁹ gibi anlamlardır. Şimdi bu anlamları örneklerle açıklayalım:

⁷³ Selâhattin Parlador, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dua", IX, İstanbul, 1994, 530.

⁷⁴ Mustafa Çağrı, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dua", IX, İstanbul, 1994, 536.

⁷⁵ Parlador, a.g.e., IX, 531.

⁷⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 257.

⁷⁷ Osman Cilâcı, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dua", IX, İstanbul, 529; Bostancı, a.g.e., XIV, 26.

⁷⁸ Cilâcı, a.g.e., IX, 529; Bostancı, a.g.e., XIV, 26.

⁷⁹ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 377; Damegâni, a.g.e., II, 335; İsfahâni, a.g.e., s., 549; Nisaburi, a.g.e., s., 245; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 325.

3.2.1. Söz (Kavl):

"دعاء" kelimesi, Kur'ân'da mastar olarak yirmi yerde⁸⁰, aynı kökten aslî mastar olan "دَعْوَى" şeklinde de dört yerde⁸¹ geçmektedir. Dilciler, "دَعْوَى" kelimesinin, hem iddia hem de dua anlamına gelen bir isim olduğunu ifade etmişlerdir.⁸² "دَعْوَى" aslî mastarı A'raf suresinin 5. ayetinde şöyle geçmektedir:

فَمَا كَانَ دَعْوِيَهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بِأَسْنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ

"Azabımız onlara gelip çattığında: Biz gerçekten zalim kişilermiyiz, diye yakınmaktan başka söyleyecekleri **söz** kalmadı."⁸³ Müfessirler ayette geçen "دَعْوَى" lafzına, "söz" anlamını vermektedirler.⁸⁴

"دعاء" kelimesi ile aynı kökten aslî mastar olarak "دَعْوَى" şeklinde Kur'ân'da geçtiği dört yerden biri de Enbiyâ suresinin 15. ayetidir:

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوِيَهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ

"Biz kendilerini biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar bu **sözleri** sürüp gider."⁸⁵ Müfessirler ayette geçen "دَعْوَى" mastarına, "söz" anlamını vermektedirler.⁸⁶

"دعاء" kelimesi ile aynı kökten aslî mastar olan "دَعْوَى" kelimesinin geçtiği dört yerden ikisi Yûnus suresinin 10. ayetinde şöyle geçmektedir:

دَعْوِيَهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخْرَجُ دَعْوِيَهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Orada onların **sözleri**: Sen bütün noksan sıfatlardan uzaksın Allah'ım! ; karşılıklı iyi dilekleri de "selam" şeklinde olacaktır ve **sözleri**, "Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun" diyerek son bulur.⁸⁷ Ayetteki "دَعْوَى" kelimesi, "Onların sözü, ikrârı" manasındadır ki, o söz de cennet ehlinin "Subhâneke Allahümme..." şeklindeki

⁸⁰ Muhammed Fuad Abdulkaki, a.g.e., s., 330.

⁸¹ A'raf, 7/5; Yûnus, 10/10; Enbiyâ, 21/15.

⁸² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., X, 285.

⁸³ A'raf, 7/5.

⁸⁴ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 377; Damegâni, a.g.e., II, 335; İsfahâni, a.g.e., s., 549; Nisaburi, a.g.e., s., 246; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 325.

⁸⁵ Enbiyâ, 21/15.

⁸⁶ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 377; Damegâni, a.g.e., II, 335; İsfahâni, a.g.e., s., 549; Nisaburi, a.g.e., s., 246; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 325.

⁸⁷ Yûnus, 10/10.

sözleridir.⁸⁸ Bazı müfessirler bu ayette geçen "دَعْوَى" mastarına, "söz" mânâsını vermektedirler.⁸⁹

"دعاء" kelimesi "Söz" (Kavl) mânâsında açıklandığı gibi "Kavl" kelimesi de Kur'ân'da "Dua" anlamında açıklanmaktadır.⁹⁰ Sâd suresinin 35. ayetinde Süleyman (a.s.)'ın Yüce Allah'a "Dua"sı anlatılmakta ve "Kavl" lafzı, "Dua" lafzıyla açıklanmaktadır.⁹¹

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

"Allah'a **dua ederek şöyle dedi:** Rabbim, beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlanlık ver bana. Sonsuz lutufkâr yalnız sensin, sen!"⁹²

3.2.2. Yalvarmak:

"Dua" da Allah'a sığınma, O'na yalvarıp yakarma manası vardır."⁹³ "دعاء" kelimesi ile aynı kökten gelen "دَعَاتًا" lafzı Kur'ân'da iki yerde⁹⁴ geçmektedir. Bunlardan biri de Yûnus suresinin 12. ayetinde bazı insanların sıkıntıya düştüklerinde Yüce Allah'a nasıl **yalvardıkları** anlatılmaktadır:

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"İnsana bir sıkıntı geldiğinde yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen **bize yalvarır**; onu sıkıntılı durumdan kurtardığımızda ise sanki başına gelen sıkıntı sebebiyle daha önce bize dua etmemiş gibi- inkârcılığa dönüp yoluna devam eder; haddi aşanlara yaptıkları işte bu şekilde güzel görünmektedir."⁹⁵

"دَعْوَا" lafzı, "دعاء" fiili ile aynı kökten olup, mazinin çoğulu "دَعْوَا" şeklinde Kur'ân'da altı yerde⁹⁶ geçmektedir. Kur'ân'da ilk geçtiği yer ise Yûnus suresinin 22. ayetidir:

⁸⁸ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XII, 308.

⁸⁹ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 377; Damegâni, a.g.e., II, 335; İsfahâni, a.g.e., s., 549; Nisaburi, a.g.e., s., 246; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 325.

⁹⁰ İsmail Karagöz, *Kulluğun Özü İbadetin Ruhu Dualar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s., 21.

⁹¹ Karagöz, a.g.e., s., 21.

⁹² Sâd, 38/35.

⁹³ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 321.

⁹⁴ Yûnus, 10/12; Zümer, 39/49.

⁹⁵ Yûnus, 10/12.

⁹⁶ Yûnus, 10/22; Meryem, 19/91; Furkan, 25/13; Ankebût, 29/65; Rûm, 30/33; Lokman, 31/32.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرِينَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ
وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنِ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ
الشَّاكِرِينَ

"Kara ve denizde yola alıp ilerlemenizi sağlayan O' dur. Gemide bulunduğunuzda, güzel bir rüzgârla gemiler onları kaydırıp götürdüğü ve bu yüzden sevinç içinde oldukları sırada onları bir fırtına yakalar, üzerlerine her taraftan dev dalgalar gelmeye başlar, kuşatıldıklarını zannederler, (işte bu durumda) 'eğer bizi bu felaketten kurtarırsan vallahi sana şükredenlerden olacağız' diye –kulluğu yalnız O'na özgü kılarak- **yalvarırlar**."⁹⁷

"دعاء" fiili, çoğul muzari "تَدْعُونَ" şeklinde Kur'ân'da on yedi yerde⁹⁸ geçmektedir ve ilk geçtiği yer En'âm suresinin 40. ayetidir:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"De ki: Ne dersiniz, size Allah'ın azabı gelse yahut o vakit gelip çatsa size, Allah'tan başkasına mı **yalvarırsınız**, doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)!"⁹⁹

"دعاء" fiili, emir sigasıyla "ادْعُوا" şeklinde Kur'ân'da on dört yerde¹⁰⁰ geçmektedir. İlk geçtiği yer ise Mü'min suresinin 49. ayetidir:

وَقَا الدِّينَ فِي النَّارِ لِحَرَّتِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ

"Ateşte bulunanlar cehennemdeki görevlilere, Rabbinize **yalvarım** da bir günlüğüne olsun azabımızı hafifletsin, diye seslenirler."¹⁰¹

3.2.3. İbadet etmek:

"Dua" kelimesi, Kur'ân'da pek çok ayette "İbadet" mânâsında kullanılmaktadır.¹⁰² Bu mânâda "Dua", kişinin kulluğu, Allah karşısındaki zillet ve miskinliği kabul edip, itiraf

⁹⁷ Yûnus, 10/22.

⁹⁸ En'âm, 6/40–41–56; A'raf, 7/37–194–197; İsrâ, 17/67; Meryem, 19/48; Hac, 22/73; Şuâra, 26/72; Fatır, 35/13–40; Sâffât, 37/125; Zümer, 39/38; Mü'min, 40/66; Ahkaf, 46/4.

⁹⁹ En'âm, 6/40.

¹⁰⁰ Bakara, 2/23; A'raf, 7/55–195; Yûnus, 10/38; Hûd, 11/13; İsrâ, 17/56–110; Furkan, 25/14; Kasas, 28/64; Sebe', 34/22; Mü'min, 40/65.

¹⁰¹ Mü'min, 40/49.

etmesi demektir.¹⁰³ "دعاء" fiili, emir sigasıyla nefis-i mütekellim me'âl ğayr "أندعوا" şeklinde Kur'ân'da dört yerde¹⁰⁴ geçmektedir. İlk geçtiği yer ise En'âm suresinin 71. ayetidir:

قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا

"De ki: Allah'ı bırakıp, bize fayda da zarar da vermeyecek olan şeylere **ibadet mi edelim?**"¹⁰⁵ Ayetteki ifadeyle putlara olan ibadet kastedilmiştir.¹⁰⁶ Mufessirler ayette geçen "أندعوا" lafzına, "İbadet mi edelim" anlamını vermektedirler.¹⁰⁷

"دعاء" fiili, mûzari "تَدْعُ" şeklinde Kur'ân'da dört yerde¹⁰⁸ geçmektedir. Kur'ân'da ilk geçtiği yer ise Yûnus suresinin 106. ayetidir:

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِنَ الظَّالِمِينَ

"Allah'ı bırakıp sana yararı da zararı da olmayan varlıklara **ibadet etme.**"¹⁰⁹ Ayetteki "تَدْعُ" fiili, "İbadet etmek" mânâsındadır.¹¹⁰

"دعاء" fiili, Kasas suresinin 88. ayetinde mûzari "تَدْعُ" şeklinde şöyle geçmektedir:

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

"Allah ile birlikte başka bir tanrıya **ibadet etme.** O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun kendinden başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz."¹¹¹ Ayette geçen "تَدْعُ" fiili, "İbadet etmek" anlamındadır.¹¹²

"دعاء" lafzı, ibadet anlamına geldiği gibi "İbadet" lafzı da "Dua" anlamına gelmektedir.¹¹³ İbn Manzûr (ö. 711/1311) şunları kaydeder: "Köle olmak ve kulluk, her

¹⁰² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 321.

¹⁰³ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 321.

¹⁰⁴ En'âm, 6/71; Nahl, 16/86; İsrâ, 17/71; Mü'min, 40/74.

¹⁰⁵ En'âm, 6/71.

¹⁰⁶ Karaman ve ark., a.g.e., II, 427.

¹⁰⁷ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 378; Damegâni, a.g.e., II, 335; Nisaburi, a.g.e., s., 245; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 325.

¹⁰⁸ Yûnus, 10/106; Şuâra, 26/213; Kasas, 28/88; Fatır, 35/18.

¹⁰⁹ Yûnus, 10/106.

¹¹⁰ Nisaburi, a.g.e., s., 245; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 325; Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 378.

¹¹¹ Kasas, 28/88.

¹¹² Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 378; Damegâni, a.g.e., II, 335; Nisaburi, a.g.e., s., 245; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 325.

¹¹³ Karagöz, a.g.e., s., 20.

ikisinin lügat manası, itaat etmek, tevazu göstermek, daha açık bir ifadeyle kişinin bir kimseye, ona isyan etmeden, ondan yüz çevirmeksizin, mukavemet göstermeksizin, itaati ve boyun eğmesidir; o kadar ki, kendisine boyun eğilen kişi, boyun eğeni istediği gibi hizmetçi kılar."¹¹⁴ İbadet, itaat boyun eğme, bağlılıktır.¹¹⁵ Dua etmek, mutlak anlamda ibadeti de emretmektir.¹¹⁶

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

"Rabbimiz buyurdu ki: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana **dua etmeyi** kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!"¹¹⁷ Ayette geçen "İbadet" lafzı, "Dua etmek" anlamındadır.¹¹⁸ Ayette hem dua, hem ibadet zikredilmiş olduğu için, ya duanın ibadet ile yahut da ibadetin dua ile tefsir edilmesi gerektiği için, tefsir bilginleri bunu iki şekilde açıklamışlardır. Birincisi, Kur'ân'ın birçok yerinde olduğu üzere dua, ibadet manasına olarak; bana ibadet ve kulluk edin ki size sevap ve mükâfat vereyim demek olur. İbni Abbas, Dehhak ve Mücahid'den rivayet edilen bu tefsire göre "isteme" dil ile değil, bunun yanında fiilen talep edilmiş demektir. İkincisi, "Yalvarın bana ki size karşılık vereyim." demek, isteyin benden vereyim size demektir ki, Süddî'den rivayet olunan ve ilk bakışta anlaşılan da budur. Fakat buna göre de ibadetin dua ile tefsir edilmesi gerekir. Bunu böyle iki şekilli olarak ifade etmedeki incelik, ibadetin duayı, duanın da ibadeti gerektirdiği içindir; bir taraftan dua ibadetin iliği mesabesinde olduğu gibi, ibadet de duanın kabulünün şartlarındandır.¹¹⁹ Bizim görüşümüz de ikinci görüş kabilindedir. Çünkü Allah'a dua eden herkes, gerçekte Allah'a, sadece diliyle dua etmiştir.¹²⁰

3.2.4. Nidâ (Çağrı):

Ragıp İsfahâni (ö. h. 502), "Dua" kelimesinin sözlük anlamının "Nidâ (çağrı)" kelimesi ile anlam yakınlığı olduğunu belirtmektedir.¹²¹ "دعاء" fiili Kur'ân'da, mûzari sigayla

¹¹⁴ İbn Manzûr, a.g.e., III, 270.

¹¹⁵ Zebidî, a.g.e., II, 410; İbn Manzûr, a.g.e., III, 271.

¹¹⁶ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 320.

¹¹⁷ Mü'min, 40/60.

¹¹⁸ Karagöz, a.g.e., s., 20.

¹¹⁹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 320.

¹²⁰ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 321.

¹²¹ İsfahâni, a.g.e., s., 549; Parladır, a.g.e., IX, 530.

"يُدْعُونَ" şeklinde otuz yedi yerde,¹²² meçhul olup çoğul mûzari "يُدْعُونَ" şeklinde üç yerde,¹²³ meçhul olup tekil mûzari "تُدْعَى" şeklinde de bir yerde¹²⁴ geçmektedir.

İsrâ suresinde Kabirdeki insanların dirilerek mahşere Allah tarafından çağrıldıklarının anlatıldığı ayette "دعاء" fiili, mûzari sigayla "يُدْعُو" şeklinde şöyle geçmektedir:

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِئْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا

"O gün Allah sizi **çağırarak** ve siz, önceki yerde çok az kaldığınız zannı içinde O'na hamdederek çağrısına uyacaksınız."¹²⁵ Ayette geçen mûzari "يُدْعُو" fiili, "Çağırarak" anlamındadır.¹²⁶

"دعاء" fiili, Fâtır suresinin 14. ayetinde çoğul "تَدْعُوهُمْ" şeklinde şöyle geçmektedir:

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

"Onlara yalvarsanız **nidânızı (çağrınızı)** işitmezler, işitseler bile size karşılık vermezler. Kıyamet günü de (onları Allah'a) ortak koşmanızı kabullenemezler. Hiç kimse sana, her şeyden haberdar olan Allah gibi haber veremez."¹²⁷ Ayette geçen "تَدْعُو" fiili, "Nidâ (çağrı) anlamındadır.¹²⁸

"دعاء" fiili, Mü'min süresinin 26. ayetinde mûzari sigayla "يُدْعُو" şeklinde şöyle geçmektedir:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذُرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

"Firavun, Bırakın beni de şu Musa'yı öldüreyim, Rabbini **yardıma çağırın** bakalım! (kurtulabilecek mi?) Çünkü onun, dininizi değiştirmesinden yahut ülkede huzursuzluk çıkaracağından kaygı duyuyorum, dedi."¹²⁹ Ayetteki "وَلْيَدْعُ رَبَّهُ" "Rabbini yardıma

¹²² Bakara, 2/221; Âl-i İmrân, 3/104–153; Nisâ, 4/117; En'âm, 6/52–108; A'raf, 7/193–198; Yûnus, 10/66; Hûd, 11/101; Ra'd, 13/14; İbrahim, 14/10; Nahl, 16/20; İsrâ, 17/11–52–57; Kehf, 18/28; Hac, 22/62; Mü'minûn, 23/73–117; Furkan, 25/68; Kasas, 28/41; Ankebût, 29/42; Lokman, 31/30; Secde, 32/16; Fâtır, 35/14; Sâd, 38/51; Mü'min, 40/20–26; Fussilet, 41/48; Şûrâ, 42/13; Zuhruf, 43/86; Duhân, 44/55; Kamer, 54/6; Hadîd, 57/8; A'lak, 96/17.

¹²³ Âl-i İmrân, 3/23; Kalem, 68/42–43.

¹²⁴ Câsiye, 45/28.

¹²⁵ İsrâ, 17/52.

¹²⁶ Nisaburi, a.g.e., s., 246; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 326; Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 379; Damegâni, a.g.e., II, 336.

¹²⁷ Fâtır, 35/14.

¹²⁸ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 379; Damegâni, a.g.e., II, 336; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 326.

¹²⁹ Mü'min, 40/26.

çağırısın" sözünü, Firavun, istihzâ yollu söylemiş olup, "Ben onu öldüreyim de, o da Rabbini yardıma çağırısın. O da benim elimden Musa'yı kurtarsın göreyim" demektir.¹³⁰ Ayette geçen mûzari "يَدْعُ" fiili, "Yardıma çağırılmak" anlamındadır.¹³¹

"دَعَاء" fiili Kur'ân'da, mazi "دَعَا" şeklinde üç yerde,¹³² meçhul olup çoğul mazi "دُعُوا" şeklinde üç yerde,¹³³ meçhul tekil mazi "دَعَى" şeklinde de bir yerde¹³⁴ geçmektedir.

"دَعَاء" fiili, Kamer suresinin 10. ayetinde mazi "دَعَا" şeklinde şöyle geçmektedir:

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ

"Bunun üzerine 'Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!' diye Rabbine **nidâ etti (seslendi)**."¹³⁵ Ayette geçen mazi "دَعَا" fiili, "nidâ etti (seslendi)" anlamındadır.¹³⁶

"دَعَاء" fiili, Nûr suresinin 48. ayetinde meçhul olup çoğul mazi "دُعُوا" şeklinde şöyle geçmektedir:

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ

"Aralarındaki anlaşmazlıklar hakkında karar versin diye Allah'a ve resulüne **çağrıldıklarında** bir de bakıyorsun içlerinden bir grup karşı çıkmış!"¹³⁷

"دَعَاء" fiili Kur'ân'da, ism-i fâil kalıbında "الدَّاع" şeklinde yedi yerde¹³⁸ geçmektedir. Bu kullanımlardan biri de Kamer suresinin 6. ayetinde şöyle geçmektedir:

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعَ إِلَى شَيْءٍ نَكْرٍ

"Öyleyse sen de onlardan yüz çevir, **çağrıcının** görülmedik bilinmedik bir şeye çağırıldığı gün"¹³⁹ Ayette geçen "الدَّاع" (**çağrıcı**) kelimesi, bilindiği ve haber verildiği için marife olarak gelmiştir. İşte bu sebeple aynı mânâda olarak "Bir çağrıcı çağırıp,

¹³⁰ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 282.

¹³¹ Damegâni, a.g.e., II, 336; Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 380; Nisaburi, a.g.e., s., 245.

¹³² Fussilet, 41/33; Duhân, 44/22; Kamer, 54/10.

¹³³ Bakara, 2/282; Nûr, 24/48–51.

¹³⁴ Mü'min, 40/12.

¹³⁵ Kamer, 54/10.

¹³⁶ Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 326; Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 379; Damegâni, a.g.e., II, 336.

¹³⁷ Nûr, 24/48.

¹³⁸ Bakara, 2/186; Ahzâb, 33/46; Tâhâ, 20/108; Ahkaf, 46/31–32; Kamer, 54/6–8.

¹³⁹ Kamer, 54/6.

nidâ ettiğinde" de denilmiştir.¹⁴⁰ Ayette geçen "Çağrıcı" ifadesi hususunda şu izahlar yapılır: Bu, a) İsrâfil (a.s.)'dır, b) Cebrâil (a.s.)'dır, c) Bu, bu işle görevli bir başka melektir.¹⁴¹

"دعاء" fiili, ism-i fâil olarak "الدَّاعِ" şeklindeki kullanımlardan biri de Kamer suresinin 8. ayetinde geçmektedir:

مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمَ عَسِيرٍ

"Çağrıcıya doğru koşarlarken inkârcılar, Bu, gerçekten zor bir gün, derler."¹⁴²

"دعاء" fiili, ism-i fâil olarak "الدَّاعِ" kalıbındaki kullanımlardan biri de Tâhâ suresinin 108. ayetinde şöyle geçmektedir:

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا

"O gün herkes çağrıcıya uyar; ondan kaçıp kurtulma imkânı yoktur. Râhmanın heybetinden sesler kısılmıştır; artık çok hafif sesler dışında bir şey işitemezsin."¹⁴³ Bu ayetin "...çağrıcıya uyar; ondan kaçıp kurtulma imkânı yoktur." şeklinde çevrilen kısmına "kendisinden kaçıp kurtulmanın mümkün olmadığı veya hemen kendisine uyacakları davetçi" mânâsının yanı sıra "eğip bükmeyen, pürüzsüz bir çağrıda bulunan davetçi" anlamı da verilmiştir; bazı müfessirler "Davetçi" den maksadın kıyametin kopmasında özel görevi bulunan İsrâfil (a.s.) olduğunu söylemişlerdir.¹⁴⁴

"دعاء" fiili Kur'ân'da, emir sigasıyla "ادْعُوا" şeklinde yirmi üç yerde¹⁴⁵ geçmektedir. Bunlardan biri de Bakara suresinin 23. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sûre de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!"¹⁴⁶ Ayette geçen "ادْعُوا" emri, "Yardıma çağırın" anlamındadır.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XX, 598.

¹⁴¹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XX, 598.

¹⁴² Kamer, 54/8.

¹⁴³ Tâhâ, 20/108.

¹⁴⁴ Karaman ve ark., a.g.e., III, 653.

¹⁴⁵ Bakara, 2/23–61–68–69–70; A'raf, 7/55–134–195; Yûnus, 10/38; Hûd, 11/13; Nahl, 16/125; İsrâ, 17/56–110; Hac, 22/67; Furkan, 25/14; Kasas, 28/64–87; Sebe', 34/22; Mü'min, 40/14–49–50; Şûrâ, 42/15; Zuhruf, 43/49.

"دعاء" fiili, emir sigasıyla "ادعوا" şeklinde bir başka ayette de şöyle geçmektedir:

أَمْ يَأْتُونَ افْتِرَاءَهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Yoksa 'Onu Muhammed uydurdu' mu diyorlar? De ki: "Eğer iddianızda doğru iseniz, o zaman onun benzeri bir sûre de siz getirin bakalım; Allah'tan başka çağırabildiğinizi de **yardımaınıza çağırın!**"¹⁴⁸ Ayette geçen "ادعوا" emri, "Yardıma çağırın" anlamına gelmektedir.¹⁴⁹

"دعاء" lafzı, "Yardıma çağırma" anlamına geldiği gibi "Yardıma çağırma" lafzı da "Dua" anlamına gelmektedir.¹⁵⁰ Enfâl suresinin 9. ayeti bu kullanımın bir örneğidir:

إِذْ تَسْتَعِينُونَ رَبِّكُمْ فَأَسْتَجَابَ لَكُمْ أَنَّى مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِنْ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ

"Rabbimize **dua ettiğiniz** zamanı hatırlayın, hemen size, 'Meleklerden peşi peşine gelen binlik kuvvetlerle ben size yardım edeceğim' diye cevap verdi."¹⁵¹ (إِذْ تَسْتَعِينُونَ رَبِّكُمْ) Hani siz Rabbimize dua ediyor, yalvarıyor, imdat ve yardım istiyordunuz ya... Müminler savaşın ve çatışmanın kaçınılmaz olduğunu anladıkları zaman "Dua etmeye" başlamışlardı.¹⁵² Bu savaşta Allah'ın vaadinin ve Hz. Peygamber'in duasının neticesi hâsıl olmuş, yardıma gönderilen meleklerin bizzat savaşa katılarak düşmana karşı neler yaptıkları bazı sahâbiler tarafından görülerek nakledildiği söylenmiştir.¹⁵³

"دعاء" kelimesi, "Nidâ" anlamına geldiği gibi "Nidâ" kelimesi de "Dua" anlamına gelmektedir.¹⁵⁴ Nidâ, "seslenme, çağırma, nidâ etme, anma" manasına gelen "ندا" kökünden türemiştir.¹⁵⁵ Enbiya suresinin 83. ayetinde Eyyûb (a.s.)'ın yakalandığı bir hastalık neticesinde şifa bulmak için Yüce Allah'a nidâ ettiği şöyle anlatılmaktadır:

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

¹⁴⁶ Bakara, 2/23.

¹⁴⁷ Mukatil b. Süleyman, *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, s., 379; Damegâni, a.g.e., II, 336; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 326.

¹⁴⁸ Yûnus, 10/38.

¹⁴⁹ Damegâni, a.g.e., II, 336; Mukatil b. Süleyman, *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, s., 379; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 327; Nisaburi, a.g.e., s., 245.

¹⁵⁰ Karagöz, a.g.e., s., 23.

¹⁵¹ Enfâl, 8/9.

¹⁵² Yazır, a.g.e., IV, 2373.

¹⁵³ Karaman ve ark., a.g.e., II, 669.

¹⁵⁴ İsfahâni, a.g.e., s., 549; Karagöz, a.g.e., s., 21.

¹⁵⁵ İsfahâni, a.g.e., s., 486.

"Eyyûb'u da an. Hani rabbine, Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün, diye **nidâ etmişti**."¹⁵⁶ Bu ayette Eyyûb (a.s.)'ın duasından bahsedilmekte ve ifade buyrulduğu üzere Hz. Eyyûb (a.s.) ağır bir hastalığa yakalanmış ve hastalıktan kurtulmak için Allah'ın merhametine sığınarak O'ndan şifa dilemiştir. Yüce Allah duasını kabul etmiş; ayağını yere vurmasını, çıkacak su ile yıkandığında iyileşeceğini bildirmiş, böylece onu sağlığına kavuşturmuştur."¹⁵⁷

3.2.5. Suâl (İstemek):

"دعاء" kelimesinin aslı, "Bir şeyin yapılmasını istemek" dir.¹⁵⁸ "دعاء" kelimesi, Bakara suresinin 68. ayetinde emir sigasıyla "ادْعُوا" şeklinde şöyle geçmektedir:

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بُكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فافعلوا مَا تُمَرُونَ

"Bizim adımıza rabbine **sor** da onun ne olduğunu bize açıklasın, dediler. Dedi ki, Allah şöyle buyuruyor: O, yaşlı da değil düve de değil; ikisinin arası bir inek olacak. Haydi, size emredileni yapın."¹⁵⁹ Ayette geçen "ادْعُوا" emri, "Sor" anlamındadır.¹⁶⁰

"دعاء" fiili, emir sigasıyla "ادْعُوا" şeklinde bir başka ayette de şöyle geçmektedir:

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّظِيرِينَ

"Bizim için Rabbinden **sor** da renginin nasıl olacağını bize açıklasın, dediler. Mûsa, 'O buyuruyor ki: Rengi parlak sarı, bakanların içini açan bir inek olacak' dedi."¹⁶¹

"دعاء" lafzı, emir sigasıyla "ادْعُوا" şeklindeki kullanımın bir örneği de A'raf suresinin 134. ayetidir:

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ لَنَا لَنُبَدِّلَنَّهُ لَكَ وَكَرِهْنَا لَكَ وَكَرِهْنَا لَكَ
إِسْرَائِيلُ

"Azap üzerlerine çökünce, 'Ey Mûsa! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için rabbinden **istekte bulun**, eğer bizden azabı kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak

¹⁵⁶ Enbiya, 21/83.

¹⁵⁷ Karaman ve ark., a.g.e., III, 695.

¹⁵⁸ Ebû Hilâl el-Askerî, *Arab Dili'nde ve Kur'an'da Farklar Sözlüğü (el-Furûk fi'l-Luğa)*, (Terc., Veysel Akdoğan), İstanbul: İşaret Yayınları, I. Bask., 2009, s., 28.

¹⁵⁹ Bakara, 2/68.

¹⁶⁰ Mukatil b. Süleyman, *Kur'an Terimleri Sözlüğü*, s., 380; Nisaburi, a.g.e., s., 245; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 327.

¹⁶¹ Bakara, 2/69.

İsrâiloğullarını seninle göndereceğiz' derlerdi."¹⁶² Ayette geçen "ادْعُو" emri "istekte bulun (iste)" mânâsındadır.¹⁶³

"دعاء" fiili, emir sigasıyla "ادْعُ" şeklindeki kullanımlarından biri de Zuhruf suresinin 49. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَقَالُوا يَا أَيُّهَ السَّاحِرِ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ

"Bunun üzerine şöyle dediler: 'Ey büyücü! Rabbinin seninle sözleşmesine uygun olarak bizim için **istekte bulun**, artık biz doğru yola döneceğiz."¹⁶⁴ Ayette geçen "ادْعُو" emri "istekte bulun" anlamındadır.¹⁶⁵

"دعاء" fiili Kur'ân'da, çoğul mûzari sigayla "يدْعُونَ" şeklinde Sâd suresinin 51. ayetinde şöyle geçmektedir:

مُتَكِنِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ

"Orada yerlerine kurularak çeşit çeşit meyve ve içecek **isteyecekler**."¹⁶⁶

"دعاء" lafzı Kur'ân'da, mastar olarak on üç yerde¹⁶⁷ geçmektedir. Bunlardan biri de Fussilet suresinin 49. ayetinde şöyle geçmektedir:

لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَوْسُقْ قَنُوطٌ

"İnsan, iyi şeyleri **istemekten** usanmaz; başına bir kötülük geldiğinde ise büsbütün ümitsiz ve karamsardır."¹⁶⁸

Kur'ân'da Dua anlamına gelen bazı Kavramlar da şunlardır:

Salât: Lügatte; (صلاة) kelime olarak mastar olup, mazisi (صلى), mûzarisi (يصلى) dir. (صلاة) denilir ki, "ona hayır duada bulundu" anlamı verilir.¹⁶⁹ Salât: "Dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak mânâlarına gelir."¹⁷⁰ Terim olarak Salât, tekbirle

¹⁶² A'râf, 7/134.

¹⁶³ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 380.

¹⁶⁴ Zuhruf, 43/49.

¹⁶⁵ Mukatil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, s., 380.

¹⁶⁶ Sâd, 38/51.

¹⁶⁷ Bakara, 2/171; Âl-i İmrân, 3/38; Ra'd, 13/14; İbrahim, 14/39; Meryem, 19/48; Enbiyâ, 21/45; Nûr, 24/63; Neml, 27/80; Rûm, 30/52; Mü'min, 40/50; Fussilet, 41/49–51.

¹⁶⁸ Fussilet, 41/49.

¹⁶⁹ Muhammed Aliyyü'n-Neccâr, a.g.e., I, 522.

¹⁷⁰ M. Kâmil Yaşaroğlu, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Namaz", XXXII, İstanbul, 2006, 350.

başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder.¹⁷¹ Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar, cinler ve diğer mahlûkattan kıyam, kıraat, sûcud, dua ve tesbihtir. Salât: Dua, temcid ve tebrik manalarına gelir.¹⁷² İslam'ın en önemli ibadeti olan "Salât (Namaz)", "Dua" kavramıyla ifade edilmiştir. Esasen İslami literatürde "Namaz" anlamında kullanılan "salât" kelimesinin asıl manası "Dua"dır.¹⁷³ Sözlükte dua anlamına gelen "Salât" kelimesi Kur'ân'da namaz anlamında kullanıldığı gibi sözlük anlamında da kullanılmaktadır.¹⁷⁴ Tevbe suresinin 103. ayetinde geçen "Salât" kelimesi "Dua" anlamında açıklanmaktadır:

وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ

"Bir de onlar için **dua et**; çünkü senin **duan**, onlara huzur verir."¹⁷⁵ Ayette "Senin duan" diye tercüme edilen "**صَلَاتِكَ**" tamlamasının anlamı, (Hz. Peygamber'e hitaben) "Sen onlar için dua et." şeklindedir.¹⁷⁶

Nûr suresinin 41. ayetinde "**صلاة**" kelimesi, şöyle geçmektedir:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِغُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلِّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

"Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, havada kanatlarını açarak hareketsiz gibi duran kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Hepsi **duasını** ve tesbihini bilmekte, Allah da onların bütün yaptıklarını bilmektedir."¹⁷⁷ Namaz dua ile iç içedir. Namaz kılan kişi namazın içinde olduğu gibi namazın dışında da dua ve istiğfarda bulunur. Dualarında kendisine talepte bulunduğu gibi başkalarını da duasına katar.

İstiğfar: "İstiğfar", bir nesneyi kirden pastan koruyan muhafaza ile örtmek anlamında "**غفر**" kökünden gelir ve Allah'tan günahlarının bağışlanmasını istirham etmek demektir.¹⁷⁸ "İstiğfâr"; Allah'tan af ve mağfiret dilemek demektir. Af ve mağfiret dilemek, Allah'ın affetmesi için O'na "Dua etmek, yalvarmak" demektir.¹⁷⁹ Nûh

¹⁷¹ Yaşaroğlu, a.g.e., XXXII, 350.

¹⁷² İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 465.

¹⁷³ Fahrüddîn, er-Râzî, a.g.e., XII, 161; Parladır, a.g.e., IX, 531.

¹⁷⁴ Karagöz, a.g.e., s., 20.

¹⁷⁵ Tevbe, 9/103.

¹⁷⁶ Fahrüddîn, er-Râzî, a.g.e., XII, 161.

¹⁷⁷ Nûr, 24/41.

¹⁷⁸ İbn Manzûr, a.g.e., V, 3274.

¹⁷⁹ Karagöz, a.g.e., s., 23.

suresinin 10. ayetinde Nûh (a.s.), kavmine bağışlanmaları için Allah'a "Dua" etmelerini istemektedir:

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا

"Dedim ki: Rabbinize **dua edin** (Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin); O, çok bağışlayıcıdır."¹⁸⁰

İstiâze: "İstiâze", "عود" kökünden türemiş bir kelime olup, "Başkasına iltica etmek ve ona bağlanmak" demektir.¹⁸¹ "İstiâze", bela, kaza, âfet ve kötülüklerden Allah'a sığınma, O'ndan kendisini korumasını isteme anlamındadır.¹⁸² Hûd suresinin 47.ayetinde Nûh (a.s)'ın "Dua" ederek bilmediği bir şeyi istemekten Allah'a sığındığı ifade edilmektedir:

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana **dua ederim** (sığınırım). Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!"¹⁸³

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"Kur'ân okuyacağın vakit o kovulmuş şeytandan (korunmak için) Allah'a **dua et** (sığın)." ¹⁸⁴

Tövbe: "Tövbe", insanın günahından pişmanlık duyması ve Allah'tan af dilemesi demektir. Tövbe eden insan, Allah'a "Dua" edip yalvarmış olur.¹⁸⁵ Hûd suresinin 61.ayetinde Salih peygamberin Semud kavmine: Allah'a "Dua" ederek O'nun mağfiretini istemelerini ve tövbe etmelerini istediği anlatılmaktadır:

فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ ثُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ

¹⁸⁰ Nûh, 71/10.

¹⁸¹ İsfahâni, a.g.e., s., 352.

¹⁸² Karagöz, a.g.e., s., 23.

¹⁸³ Hûd, 11/47.

¹⁸⁴ Nahl, 16/98.

¹⁸⁵ Karagöz, a.g.e., s., 24.

"O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra O'na **dua edin**. Şüphesiz rabbim yakındır, duaları kabul eder."¹⁸⁶ Ayette "Tövbe edin" emrinden sonra Allah'ın duaları kabul eden olduğunun bildirilmesi, tövbe etmenin de "Dua" anlamına geldiğini ifade etmektedir.¹⁸⁷

İstiâne: Kur'ân'da "Dua" anlamına gelen bir başka kelime de "İstiâne" dir. "İstiâne", "عون" kökünden türemiş olup, kelime anlamı "Yardım istemek, yardım talep etmek veya dilemek" demektir.¹⁸⁸ "İstiâne" yardım istemek anlamında olup bazı ayetlerde¹⁸⁹ "Dua" anlamındadır.¹⁹⁰

Yüce Allah, Fatiha suresinde bize;

وَيَاكَ نَسْتَعِينُ

"Yalnız senden **yardım talep ederiz**."¹⁹¹ Şeklinde, "Dua etmemizi" öğretmektedir. Fatiha suresinin başından "إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ" sözüne kadar olan kısım bir övgüdür. "إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ" sözünden surenin sonuna kadar olan kısım ise, bir duadır.¹⁹²

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Ey iman edenler! Sabır ve namazla **dua edin** (yardım isteyin). Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır."¹⁹³

"Dua" lafzının mana alanını oluşturan bazı kavramlar da şunlardır: "**Zikir**" (Allah'ı anma), "**tesbih**" (Sübhânellâh / Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim), "**hamd**" (Elhamdülillâh/ Allah'a hamd olsun), "**tehlil**" (lâ ilâhe illallah /Allah'tan başka ilâh yoktur), "**tekbir**" (Allâhü ekber / Allah en büyüktür) "**senâ**" (Allah'ı övme) ve "**şükür**" (Allah'ın verdiği nimetlere teşekkür etme), "**icâbet**", "**istîcâb**" ve "**tenciye**" (duayı kabul etme), "**keşf**" (sıkıntıları giderme, kaldırma) gibi kavramlar da "Dua" lafzının mana alanını oluşturur.¹⁹⁴

¹⁸⁶ Hûd, 11/61.

¹⁸⁷ Karagöz, a.g.e., s., 24.

¹⁸⁸ İsfahâni, a.g.e., s., 354.

¹⁸⁹ Fâtiha, 1/5; Bakara, 2/153.

¹⁹⁰ Karagöz, a.g.e., s., 22.

¹⁹¹ Fâtiha, 1/5.

¹⁹² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., I, 351.

¹⁹³ Bakara, 2/153.

¹⁹⁴ Karagöz, a.g.e., s., 24.

Buraya kadar elde ettiğimiz verileri dikkate alarak söyleyebiliriz ki, "Dua" kelimesi, kökü ve türevleri Kur'ân'ın nüzulünden önce "Yalvarmak, çağırmak veya davet etmek, adlandırmak" anlamlarına gelmektedir. Bununla beraber bu kelime Kur'ân'ın nüzulünden sonra da "Söz, yalvarmak, ibadet, çağrı (nidâ), suâl (istemek)" gibi İzâfî manalar kazanmıştır. İzâfî mânâlardan kastımız ise "Dua" lafzının esas manasının dışında yani kelimenin kökünden gelmeyen fakat içinde bulunduğu münasebet sisteminden doğan ve kelimenin sonradan kazandığı anlamlardır. Anlam alanı çok geniş kelimelerden biri olan "Dua" lafzı, aynı zamanda Kur'ân'da "Dua" anlamına gelen "İbadet, Salât, Söz, Tazarru, Nidâ, Suâl, İstiâne, İstiğâse, İstiğfar, İstiâze, Tövbe" gibi kelimeler ile de anlam alanı daha da genişleyerek kullanılmıştır.

"Dua" kelimesi, kökü ve türevleri Kur'ân'ın nüzulünden önce "Yalvarmak, Çağırmak veya davet etmek" anlamlarında kullanıldığını cahiliye şiirlerinden verdiğimiz örneklerde tespit etmiştik. "Dua" kelimesi, kökü ve türevleri cahiliye şiirlerinde geçen "Yalvarmak" anlamı, Kur'ân'daki gibi Allah'a yalvarmak gibi dini bir anlamın dışında sadece sözlük anlamıyla kullanılmaktadır. Aynı şekilde bu lafzın kök ve türevlerinin cahiliye şiirlerinde geçen "Çağırmak veya davet etmek" anlamının da Yüce Allah'ın çağırması veya davet etmesi anlamında olmadığını ve bu anlamın da "Yalvarmak" anlamı gibi sözlük anlamıyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla cahiliye şiirlerinde sadece sözlük anlamıyla kullanılan "Dua" lafzı, kökü ve türevleri, Kur'ân ile kazandığı yeni mânâlar ile dini bir muhteva kazanarak insan kalbinin Yüce Allah ile konuşması veya insanın Yüce Allah ile bir haberleşmesi şekline dönüşmüştür diyebiliriz.

"Dua" kelimesine mef'ulleriyle beraber bakıldığında bu kelimenin dini muhtevası açıkça görülür. Buna göre "Dua" kulun Allah'tan bir şey dilemesi, Allah'ı istemesi, Allah'ı yardıma çağırması, anması demek olur. Başka bir ifadeyle kul, içinde bulunduğu şartların tesiriyle bir şey için veya Allah için Allah'a yönelmesidir. Bu durumda "Dua" kelimesi, İslami dönemde yeniden teşkil edilen semantik alan içinde dini duygu ve yönelişin birbirine komşu olan zikir, tesbih, hamd, senâ, şükür, tövbe, İstiğfâr, İstiâze vb. görünüşlerinin genel çerçevesini de oluşturmaktadır.¹⁹⁵

---

¹⁹⁵ Parladır, a.g.e., IX, 531.

3.3. "Dünya" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları

Bu bölümde "Dünya" kelimesi, kökü ve türevleri Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldığı incelenecektir.

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da yüz on beş yerde geçmektedir.¹⁹⁶ "الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, "الدُّنْيَا", "السَّمَاءُ الدُّنْيَا", "الدَّارُ الدُّنْيَا" gibi isimlere sıfat olarak kullanılmıştır. "الدُّنْيَا" kelimesi bazen belirli(mârifet) şekliyle isim olarak kullanılmıştır. Bazen de hadislerde belirsiz (nekre) olarak geçer.¹⁹⁷

3.3.1. Yakın:

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, sıfat tamlaması "الْعُدْوَةُ الدُّنْيَا" şeklinde sadece Enfâl suresinin 42. ayetinde geçmektedir:

إِذَا أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لِاحْتِلَافْتُمْ فِي الْمِيْعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيْنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَن بَيْنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ

"İki birlik karşılaştığı sırada siz **vadinin daha yakın yamacında** idiniz, onlar ise daha uzak olan yamaçta idiler, kervan da sizden daha aşağıda bulunuyordu. Eğer siz karşılaşma yeri ve zamanı hususunda anlaşma yapmaya çalışsaydınız aranızda ihtilâf çıkardı; fakat Allah, olmasını murat ettiği şeyi gerçekleştirmek için böyle yaptı, ta ki ölenin niçin öldüğü, yaşayanın niçin yaşadığı da apaçık ortaya çıksın. Kuşkusuz Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."¹⁹⁸ Ayet-i kerimede "الْعُدْوَةُ الدُّنْيَا" kelimesiyle, (vadinin) Medine'ye doğru olan tarafı; "الْقُصْوَى" ile de, Mekke'ye doğru olan tarafı kastedilmiştir.¹⁹⁹

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, "السَّمَاءُ" lafzıyla sıfat tamlaması "السَّمَاءُ الدُّنْيَا" şeklinde üç yerde²⁰⁰ geçmektedir İlk geçtiği yer Sâffât suresinin 6. ayetidir:

إِنَّا زَيْنًا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ

"Hakikaten biz **en yakın göğü** bir süsle, yıldızlarla süsledik."²⁰¹ Ayetteki "السَّمَاءُ الدُّنْيَا" ifadesinde "Dünya", "Ednâ" nın müennesidir ki, "En yakın" demektir. Bu ifadenin

¹⁹⁶ Muhammed Fuâd Abdülbaki, a.g.e., s., 332.

¹⁹⁷ Uludağ, a.g.e., "Dünya", X, 22.

¹⁹⁸ Enfâl, 8/42.

¹⁹⁹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XI, 322.

²⁰⁰ Sâffât, 37/6; Fussilet, 41/12; Mülk, 67/5.

zahiri, bütün yıldızların en yakın gökte olmasıdır. Şu halde burada en yakın gök, yer kürenin etrafında yalnız ayın yörünge sahasından ibaret değil, yalnız güneş sistemi âlemi de değil, genel olarak yıldızların bulunduğu cisim olan saha, yani üç boyut sahasıdır.²⁰² "Yakın sema"dan maksat, arzdan bakıldığında gözlenen gökyüzüdür.²⁰³

"الدُّنْيَا" kelimesi, "السَّمَاءُ" lafzına sıfat olarak geçtiği yerlerden biri de Fussilet suresinin 12. ayetidir:

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ
الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

"Biz, **en yakın** göğü de kandillerle donattık."²⁰⁴ Anlamındaki ayet gökyüzünün, çıplak gözle izlenebilen yıldızlarla bezeli görüntüsünün tasviridir.²⁰⁵

"الدُّنْيَا" kelimesi, "السَّمَاءُ" lafzına sıfat olarak geçtiği yerlerden biri de Mülk suresinin 5. ayetidir:

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

"Andolsun ki biz, yere **en yakın** olan göğü kandillerle donattık. Bunları, şeytanlara da atış taneleri yaptık. Ve onlara, çılgın ateş azabı hazırladık."²⁰⁶ Ayetteki, "السَّمَاءَ الدُّنْيَا" tabiri, "En yakın sema, gök" anlamındadır. Zira, bu sema, göklerin, insanlara en yakın olanıdır. Buna göre mana, "insanlara yakın olan semayı..." şeklinde olur.²⁰⁷ Bu ve benzeri ayetlerde "Yıldızlarla donatılmış gibi bir görüntü verdiği için gökyüzünün kandillerle süslenmesinden söz edilmiş, yıldızlar geceleyin kandil gibi ışık saçtıklarından onlara mecaz olarak kandiller denmiştir, kandiller sözünden yıldızlar kastedilmiştir."²⁰⁸ Dünya semasından murad, birinci gökten daha geniş görünen yıldızlar alanının hepsini kapsamak üzere, sema hududuna kadar olan alandır.²⁰⁹

"الدُّنْيَا" kelimesinden türetilmiş olan "دُنَا" mazi fiili Kur'ân'da, sadece Necm suresinin 8. ayetinde geçmektedir:

²⁰¹ Sâffât, 37/6.

²⁰² Yazır, a.g.e., VI, 4047.

²⁰³ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XVIII, 573; Karaman ve ark., a.g.e., IV, 521.

²⁰⁴ Fussilet, 41/12.

²⁰⁵ Karaman ve ark., a.g.e., IV, 694.

²⁰⁶ Mülk, 67/5.

²⁰⁷ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XXII, 5.

²⁰⁸ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XXII, 5.

²⁰⁹ Yazır, a.g.e., VII, 5188.

"Sonra **yaklaştı**, derken sarktı."²¹⁰ Cebrâil (a.s.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yaklaştı yani, Cebrâil (a.s.) ufukta iken kanadını açtıktan sonra, inmeyi alışkanlık haline getirdiği şekline döndü; Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yaklaştı demektir. Bu ayette bir takdim-te'hir söz konusu olup, "sonra o, en yüce ufuktan sarktı, derken Hz. Peygamber'e yaklaştı" takdirindedir. Bu yüzden bu iki fiil de aynı manadadır.²¹¹

"الدُّنْيَا" kelimesinden türetilmiş olan "دَنَا" fiili Kur'ân'da, sülasi mezid ifâl babından müzari "يُدْنِيَنَّ" şeklinde sadece Ahzâb suresinin 59. ayetinde geçmektedir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِيَنَّ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَائِبِهِنَّ ذَلِكَ آدْنَىٰ أَنْ يُعْرِقَنَّ فَلَا يُؤْدِيَنَّ وَكَانَ
اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

"Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle de dış giysilerini üzerlerine **yaklaştırsınlar** (sımsıkı örtünler). Bu tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir."²¹²

"الدُّنْيَا" kelimesinden türetilmiş olan "دَانَ" ism-i fâili müzekker olarak Kur'ân'da, sadece Rahmân suresinin 54. ayetinde şöyle geçmektedir:

مُتَّكِنِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَانُهَا مِنْ أَسْتَبْرَقٍ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانَ

"Hepsi de, astarları atlastan olan döşemelere yaslanarak (nimetlenirler). Her iki cennetten devşirilen meyveler, (onlara) **yakındır**."²¹³ Ayetteki "وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانَ", ifadesi için şu izah yapılabilir: Dünyada bir ağacın meyvesine yaklaşan bir kimse, diğerinden uzaklaşır. Âhirette ise, hem aynı anda hem de aynı yerde bütün meyveler yakın durumdadır.²¹⁴

"الدُّنْيَا" kelimesinden türetilmiş olan "دَانِيَّةٌ" ism-i fâili müennes olarak Kur'ân'da, üç yerde²¹⁵ geçmektedir. Bunlardan biri de En'âm suresinin 99. ayetidir:

²¹⁰ Necm, 53/8.

²¹¹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XX, 493.

²¹² Ahzâb, 33/59.

²¹³ Rahmân, 55/54.

²¹⁴ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XXI, 138.

²¹⁵ En'âm, 6/99; Hâkka, 69/23; İnsan, 76/14.

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرَجُ مِنْهُ حَبًّا مَاتِرَاجِيًّا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَيْتُونٍ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ أَنْظِرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

"Gökten suyu indiren O' dur. Onunla her çeşit bitkiyi çıkardık, o bitkiden bir yeşillik çıkardık, ondan da birbiri üzerine binmiş taneler; hurmanın tomurcuğundan **yakınlara** sarkmış salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar (bahçeleri) çıkarıyoruz. (Bunların) kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Bunlar meyvelendikleri zaman meyvelerinin olgunlaşmasına bakın! Bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır."²¹⁶ Ayetteki "قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ" tabirinde Allah Teâlâ, bu ifade ile toplayanlara yakın tomurcuklardan uzanan salkımları murad etmiştir. Bu ise, dalı budağı yere yakın olan kısa boylu hurmadır.²¹⁷

"الدُّنْيَا" kelimesinin türevlerinden olan "الأَدْنَى" ism-i tafidili (üstünlük sıfatı) Kur'ân'da on iki yerde²¹⁸ geçmektedir. Bu yerlerden biri de Rûm suresinin 3. ayetidir:

فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ

"(Arapların bulunduğu bölgeye) **en yakın** bir yerde onlar, bu yenilgilerinin ardından mutlaka galip geleceklerdir."²¹⁹ Ayetteki "Yerin en yakınından" maksat, Arabistan'ın en yakınıdır. Çünkü "Arz" kelimesinin başındaki elif-lam marifelik (belirli bir yer mânâsı) ifade eder. Araplarca belli ve malum olan yer ise, kendi toprakları ve yurtlarıdır.²²⁰

"الدُّنْيَا" kelimesinin türevlerinden olan "الأَدْنَى" ism-i tafidili (üstünlük sıfatı) Secde suresinin 21. ayetinde de şöyle geçmektedir:

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

"Belki dönüş yaparlar diye, onlara o büyük azaptan önce **daha yakın** azaptan muhakkak tattıracağız."²²¹ Ayetteki "الْعَذَابِ الْأَدْنَى" ifadesinden dünya azabı kastedilmiştir. Çünkü

²¹⁶ En'âm, 6/99.

²¹⁷ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., X, 63.

²¹⁸ Bakara, 2/61–282; Nisâ, 4/3; Mâide, 5/108; A'raf, 7/169; Rûm, 30/3; Secde, 32/21; Ahzâb, 33/51–59; Necm, 53/9; Mücadele, 58/7; Müzemmil, 73/20.

²¹⁹ Rûm, 30/3.

²²⁰ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XVIII, 72.

²²¹ Secde, 32/21.

dünya azabı, âhiret azabına nazaran daha yakındır. Yüce Allah, insanlar ondan sakınsınlar diye, dünya azabı hususunda "en yakın" ifadesini kullanmıştır.²²²

3.3.2. İlk Hayat (Ölümden önceki hayat):

"الدُّنْيَا" kelimesi, (الْأَوَّلُ) "ilk" anlamında da kullanılmaktadır. Bu anlamda kullanıldığı zaman, "Son" anlamındaki "Âhiret" in zıddı olmaktadır.²²³ Dünya "**ûlâ**" (ilk) anlamına gelir.²²⁴

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, "حَسِرَ الدُّنْيَا" şeklinde sadece Hac suresinin 11. ayetinde geçmektedir:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ حَسِرَ الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةَ ذَالِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

"Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah'a şartlı olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri **dünyasını** da âhiretini de **yitirmiştir** ve apaçık hüsrân işte budur."²²⁵

"الدُّنْيَا" kelimesi terkipsiz olarak tek başına, "فِي الدُّنْيَا" şeklinde Kur'ân'da yirmi dokuz yerde²²⁶ geçmekte ve bunlardan biri de Nahl suresinin 122. ayetidir:

وَأَتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ

"Biz ona **bu dünyada** bir güzellik vermiştik. Şüphesiz ki o, âhirette de, Salihlerden olacaktır."²²⁷

"الدُّنْيَا" kelimesi, "هَذِهِ فِي الدُّنْيَا" şeklinde Kur'ân'da beş yerde²²⁸ geçmekte ve bunlardan biri de A'raf suresinin 156. ayetidir:

²²² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XVIII, 216.

²²³ İsfahâni, a.g.e., s., 557.

²²⁴ Ebû Hilâl el-Askerî, a.g.e., s., 440.

²²⁵ Hac, 22/11.

²²⁶ Bakara, 2/114–130–200–201–217–220; Âl-i İmrân, 3/22–45–56–152; Mâide, 5/33–41; Tevbe, 9/69–74–85; Yûnus, 10/70; Yusuf, 12/101; Nahl, 16/41–122; Hac, 22/9–15; Nûr, 24/14–19–23; Ankebût, 29/27; Lokman, 31/15; Ahzâb, 33/57; Mü'min, 40/43; Haşr, 59/3.

²²⁷ Nahl, 16/122.

²²⁸ A'raf, 7/156; Hûd, 11/60; Nahl, 16/30; Kasas, 28/42; Zümer, 39/10.

وَكَتُبْنَا لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدُّنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ
فَسَا كَتُبْهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ

"Bize **bu dünyada** da âhirette de iyilik yaz! Şüphesiz biz sana yöneldik. Allah buyurdu ki: Azabıma dilediğimi uğrattırım; rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır; ayrıca rahmetimi Allah korkusu taşıyanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım."²²⁹

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, sıfat tamlaması "وَعَرَّتْهُمْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا" şeklinde dört yerde²³⁰ geçmekte ve geçtiği yerlerden biri de A'raf suresinin 51. ayetidir:

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نُنَسِّيهِمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا
يَجْحَدُونَ

"O kâfirler ki, dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler de **dünya hayatı onları aldattı**. Onlar, bu günlerine ulaşacaklarını unuttukları ve ayetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi biz de bugün onları unuturuz."²³¹ Ayetteki "وَعَرَّتْهُمْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا" (Onları, dünya hayatı aldattı) ifadesi, mecazî bir ifadedir. Çünkü gerçekte dünya hayatı aldatmaz. Aksine, bu ifadeden murad, dünya hayatı sırasında, kişide aldanmaların meydana gelmesidir.²³²

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, isim tamlaması "مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا" şeklinde yedi yerde²³³ geçmekte ve ilk geçtiği yer Âl-i İmrân suresinin 14. ayetidir:

ذَلِكَ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبِ

"Bunlar **dünya hayatının geçici menfaatıdır**. Nihayet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği Allah'ın nezdindedir."²³⁴

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, isim tamlaması "مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا" şeklinde Tevbe suresinin 38. ayetinde de şöyle geçmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ اتَّقُوا اللَّهَ اتَّقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا
مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

²²⁹ A'raf, 7/156.

²³⁰ En'âm, 6/70–130; A'raf, 7/51; Câsiye, 45/35.

²³¹ A'raf, 7/51.

²³² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., X, 391.

²³³ Âl-i İmrân, 3/14; Tevbe, 9/38; Yûnus, 10/23; Kasas, 28/60–61 Şûrâ, 42/36; Zuhruf, 43/35.

²³⁴ Âl-i İmrân, 3/14.

"Ey iman edenler! Size ne oldu ki, Allah yolunda seferber olun denilince yerinize çakılıp kaldınız; yoksa âhiretten vazgeçip de dünya hayatıyla yetinmeye razı mı oldunuz? Hâlbuki **dünya hayatının sağladığı fayda** âhretinkine göre pek azdır."²³⁵

"الدنيا" kelimesi Kur'ân'da, isim tamlaması "مَتَاعُ الدُّنْيَا" şeklinde bir yerde geçmekte ve o da Nisa suresinin 77. ayetidir:

وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا

"Ey Rabbimiz, üzerimize muharebeyi niye farz kıldın? Bize, yakın bir zamana kadar mühlet vermeli değil miydin? Dediler. De ki: **Dünyanın faidesi** pek azdır; âhret ise, sakınanlar için elbet daha hayırlıdır. Siz hurma çekirdeğinin ince ipliği kadar (en ufak bir) haksızlığa bile uğratılmayacaksınız."²³⁶

"الدنيا" kelimesi Kur'ân'da, "ثَوَابٌ" lafzı ile isim tamlaması "ثَوَابُ الدُّنْيَا" şeklinde dört yerde²³⁷ geçmektedir. Bu kullanımın ilk geçtiği yer ise Âl-i İmrân suresinin 145. ayetidir:

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّوجَّلاً وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَيَجْزِي الشَّاكِرِينَ

"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir kimseye ölmek yoktur. O, va'desiyle yazılmış bir yazıdır. Kim **dünya sevabını** dilerse, kendisine ondan veririz. Kim de âhret sevabını isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız."²³⁸

"الدنيا" kelimesi Kur'ân'da, isim tamlaması "ثَوَابُ الدُّنْيَا" şeklinde Âl-i İmrân suresinin 148. ayetinde de şöyle geçmektedir:

فَايْتَهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Allah da onlara hem **dünya nimetini**, hem de âhret sevabının güzelliğini verdi. Allah ihsanda bulunanları sever."²³⁹

²³⁵ Tevbe, 9/38.

²³⁶ Nisâ, 4/77.

²³⁷ Âli-İmrân, 3/145–148; Nisâ, 4/134.

²³⁸ Âli- İmrân, 3/145.

²³⁹ Âli- İmrân, 3/148.

"الدنيا" kelimesi Kur'ân'da, isim tamlaması "عَرَضَ الدُّنْيَا" şeklinde sadece bir yerde²⁴⁰ geçmektedir. O da Enfâl suresinin 67. ayetidir:

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُنْخَنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Hiçbir peygamberin yeryüzünde ağır basıp (harb edip) zaferler kazanıncaya kadar, esirler alması vâki olmamıştır. Siz geçici **dünya malını** arzu ediyorsunuz. Hâlbuki Allah âhireti ister. Allah azîzdir, hakîmdir."²⁴¹ Müfessirler bu ayette geçen "عَرَضَ الدُّنْيَا" tabiriyle fidye almak manasının kastedildiği hususunda ittifak etmişlerdir.²⁴²

"الحَيَاةَ الدُّنْيَا" tamlaması Kur'ân'da, tamlama olarak "عَرَضَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا" şeklinde de iki yerde²⁴³ geçmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِندَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمِنَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ فُتُبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, **dünya hayatının geçici menfaatine** göz dikerek Sen mü'min değilsin demeyin. Bilesiniz ki Allah katında sayısız ganimetler vardır. Daha önceleri siz de böyleydiniz. Derken Allah size lütufta bulundu. Bu sebeple iyi anlayıp dinleyin. Hiç şüphe yok ki Allah bütün yaptıklarımızdan haberdardır."²⁴⁴ Ayetteki "الدُّنْيَا عَرَضَ الْحَيَاةِ" tabirinde, dünya metasının tamamı ârazdır, geçicidir. Çünkü dünya metası ârizî olarak ortaya çıkar, sonra da zevâl bulur ve baki kalmaz.²⁴⁵

"Dünya" kelimesi "İlk" anlamına geldiği gibi bazen de "Dünya" kelimesi yerine ilk safhayı (ahiretten önceki hayatı) anlatmak üzere sadece (الأولى) kelimesinin kullanılması yeterli görülmüştür.²⁴⁶ "الأولى" kelimesi, "filâ" vezninde olup, müennes sigasıdır. O halde "الأولى" kelimesi de, hem faili hem de fiili olmaksızın, sıfat (ism-i tafdil) olarak "ef'âlu" kalıbındadır.²⁴⁷ "الأولى" kelimesi, "الأولى" kelimesinin müennesidir. "الأولى"

²⁴⁰ Enfâl, 8/67.

²⁴¹ Enfâl, 8/67.

²⁴² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XI, 370.

²⁴³ Nisâ, 4/94; Nûr, 24/33.

²⁴⁴ Nisâ, 4/94.

²⁴⁵ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., VIII, 257.

²⁴⁶ İsfahâni, a.g.e., s., 557.

²⁴⁷ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XX, 522.

kelimesi, "الأولى" kelimesinin gayr-ı munsarîf olduğuna delalet eder²⁴⁸ "الأولى" kelimesi, Necm suresinin 25. ayetinde şöyle geçmektedir:

فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى

"İşte âhiret de, **dünya** da Allah'ındır."²⁴⁹

"الأولى" kelimesi, Nâziât suresinin 25. ayetinde ise şöyle geçmektedir:

فَاخْذُهُ اللَّهُ تَعَالَى الْآخِرَةَ وَالْأُولَى

"Allah da ona ibretlik **dünya** ve âhiret cezası verdi."²⁵⁰ Ayetteki "الأولى" kelimesi, "ilk hayat yani dünya" mânâsındadır.²⁵¹

"الأولى" kelimesi, Leyl suresinin 13. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَإِنَّا لَنَا لِلْآخِرَةِ وَالْأُولَى

"Şüphesiz âhiret de **dünya** da bizimdir."²⁵²

"الأولى" kelimesi, Duhâ suresinin 4. ayetinde ise şöyle geçmektedir:

وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى

"Elbette âhiret senin için **dünyadan** daha hayırlıdır."²⁵³ Bu ve benzeri ayetlerde geçen "الأولى" lafzı, âhiretin zıddı olan "Dünya"yı ifade etmektedir.²⁵⁴ "Evvel" ve "Âhir" kelimelerinin müennesi olan "ûlâ" ve "Âhiret", dünya ve âhiret demektir.²⁵⁵

"الدنيا" kelimesi, âhiret kelimesinin karşıtı bir isim olarak da kullanılır ki, o zaman "الْحَيَوَةُ الدُّنْيَا" yahut "الدَّارُ الدُّنْيَا" terkiplerinden birinin yerine geçer.²⁵⁶ Bununla beraber Kur'ân'da bu mânâ hep "الْحَيَوَةُ الدُّنْيَا" sıfat tamlaması olarak yer almıştır. Şu halde "الْحَيَوَةُ"

²⁴⁸ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XX, 525.

²⁴⁹ Necm, 53/25.

²⁵⁰ Nâziât, 79/25.

²⁵¹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XX, 522.

²⁵² Leyl, 92/13.

²⁵³ Duhâ, 93/4.

²⁵⁴ İsfahâni, a.g.e., s., 557.

²⁵⁵ Yazır, a.g.e., VIII, 5890.

²⁵⁶ Yazır, a.g.e., I, 403.

"الدُّنْيَا" lafzı, bugün fiilen içinde bulunulmak itibariyle "ölümden önceki hayat yani ilk hayat" demek olur.²⁵⁷

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, en çok "الْحَيَاةُ" lafzına sıfat olup, sıfat tamlaması "الدُّنْيَا" şekilde elli üç yerde²⁵⁸ geçmekte ve ilk geçtiği yer ise Bakara suresinin 85. ayetidir:

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

"İçinizden bu şekilde davranan birinin **dünya hayatındaki** cezası ancak rezil rüsva olmaktır; kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine itilirler. Allah sizin yapmakta olduğunuzdan habersiz değildir."²⁵⁹

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, sıfat tamlaması "الْحَيَاةُ الدُّنْيَا" şekilde kullanıldığı bir başka yer ise Bakara suresinin 86. ayetidir:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

"İşte bunlar, âhirete karşılık **dünya hayatını** satın alan kimselerdir. Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir."²⁶⁰

"الدُّنْيَا" kelimesi Kur'ân'da, sıfat tamlaması "حَيَاتِنَا الدُّنْيَا" şeklinde üç yerde²⁶¹ geçmekte ve ilk geçtiği yer olan En'âm suresinin 29. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ

"Onlar: Hayat ancak **bu dünyada** yaşadığımızdan ibarettir; biz bir daha diriltilecek değiliz, demişlerdi."²⁶²

²⁵⁷ Yazır, a.g.e., I, 403.

²⁵⁸ Bakara, 2/85–86–201–212; Âl-i İmrân, 3/117–185; Nisâ, 4/74–109; En'âm, 6/32; A'raf, 7/32–152; Tevbe, 9/38–55; Yûnus, 10/7–24–64–88–98; Hûd, 11/15; Ra'd, 13/26–34; İbrahim, 14/3–27; Nahl, 16/107; Kehf, 18/28–45–46–104; Tâhâ, 20/72–131; Mü'minûn, 23/33; Kasas, 28/79; Ankebût, 29/25–27–64; Rûm, 30/7; Lokman, 31/33; Ahzâb, 33/28; Fatır, 35/5; Zümer, 39/26; Mü'min, 40/39–51; Fussilet, 41/16–31; Zuhruf, 43/32; Ahkaf, 46/20; Muhammed, 47/36; Necm, 53/29; Hâdîd, 57/20; Nâziât, 79/38; A'la, 87/16.

²⁵⁹ Bakara, 2/85.

²⁶⁰ Bakara, 2/86.

²⁶¹ En'âm, 6/29; Mü'minûn, 23/37; Câsiye, 45/24.

²⁶² En'âm, 6/29.

"الدنيا" kelimesi Kur'ân'da, sıfat tamlaması "حَيَاتِنَا الدُّنْيَا" şeklinde geçtiği bir başka yer ise Mü'minûn suresinin 37. ayetidir:

إِنَّ هِيَ إِلَّا حَيَاتِنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ

"Hayat, bizim **şu dünya hayatımızdan** başkası değildir. Ölürüz ve yaşarız. Bir daha da diriltilecek değiliz."²⁶³ Ayetin mânâsı "هِيَ" kelimesinin bilinmesine bağlıdır. Ayetteki "هِيَ" kelimesi bir zamir olup, bu zamir "الْحَيَاةُ" kelimesinin yerine konulmuştur. Çünkü haber, buna delalet etmektedir. Buna göre mânâ, "Hayat sadece bu hayattır" şeklindedir.²⁶⁴

Bütün bu veriler ışığında diyebiliriz ki, Kur'ân'ın nüzulünden önce "الدنيا" kelimesi, kökü ve türevleri "Zayıf olmak (Zayıf düşmek), Yaklaşmak (Yakın olmak), Dünya (Üzerinde yaşanan bir mekân)" gibi anlamlara gelmektedir. "الدنيا" kelimesi, bu anlamlarla beraber Kur'ân'ın nüzulünden sonra da "Yakın, İlk hayat (Ölümden önceki hayat)" gibi anlamlar alanı içinde bir semantik alan oluşturmuştur.

"Dünya" kelimesi, cahiliye dönemi şiirlerinde Kur'ân'daki gibi ölümden önceki hayatla bağlantılı dini bir anlam yüklenmemiştir. Cahiliye dönemi Arapların dünya hayatı anlayışı ile cahiliye şiirlerinde geçen "Dünya" kelimesine yüklenen anlamlar arasında sıkı bir bağ olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle cahiliye devri Arap toplumunun dünya anlayışı hakkında biraz bilgi vermek de yerinde olacaktır.

İslam öncesi Arap düşüncesi üzerinde çalışanlar, Arapların cahiliye devrinde kendilerini çevreleyen eşya ve dünyayı gözlemlerken daha çok bunların dış yüzeyleriyle ilgilendiklerini belirtirler. Buna göre cahiliye devrinde yaşayan Araplar dünyaya ve evrene bakarken kadim Yunan geleneğinde olduğu gibi dünya ve evrenin kökeni ve mahiyetine dair bütüncül bir bakışı gerektiren felsefi soru ve sorunlarla ilgilenmemişlerdir. Başka bir deyişle cahili Arap geleneği ilim ve felsefeden uzak olup, bedevi Araplar parçacı ve yüzeysel bir hayat yaşamaktaydılar.²⁶⁵ Hayatı sadece bu dünyadan ibaret gören cahiliye Arapları nezdinde dünya hayatı bir kereliğine ve yalnızca bu dünyada yaşananandan ibaretti. Arapların inancına göre bu dünyada yaşanan kısa hayatın ardından kaçınılmaz olan ölüm gelirdi. Ölüm sonrası ise yokluktu. Cahili

²⁶³ Mü'minûn, 23/37.

²⁶⁴ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XVI, 423.

²⁶⁵ Ahmet Emin, *Fecru'l-İslam*, Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, X. Bask., 1969, s., 41.

Araplar yalnızca ölümle meşgul olmuşlar, ölümden sonra ne geleceği ve ne olacağı üzerinde hemen hiç durmamışlardır. Onların çoğuna göre bu dünya hayatından sonra hiçbir şey olmaz. Vücut toprağa gömülünce çürür, toz toprak olur; ruh ise bir rüzgâr gibi uçup gider.²⁶⁶ Oldukça zorlu bir coğrafyada, sert tabiat ve iklim şartları altında yaşayan cahiliye Arapları, dünyaya ve hayata oldukça kötümser bir anlayışla bakarlardı. Kabile ve kavmiyetçi dayanışma ruhuyla ayakta kalmaya çalışan ve sürekli birbirleriyle çatışma halinde olan cahiliye Arapları için bu dünya ve dünyada yaşanan hayat fani idi. Onlara göre bu dünyada her şey sonuçta boş ve anlamsız olup, onun ötesinde ise hiçbir şey yoktu. Cahiliye devrinin dünyevî zihniyetli insanları için fani dünyadan ve kısa hayattan çıkarılabilecek yegâne sonuç zevk düşkünlüğünden ibaret idi.²⁶⁷ Cahiliye devri Arap toplumunun dünya hayatı hakkındaki bu anlayış ve düşünceleri cahiliye dönemi şiirlerine de yansımıştır ki, bu yüzden cahiliye dönemi şiirlerinde geçen "Dünya" kelimesine, ölümden önceki hayat (ilk hayat) gibi dini bir anlam yüklenmemiştir.

Sözlükte yakın olan manasına gelen "Dünya" kelimesi, Kur'ân'da genelde hayat kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. "Dünya" kelimesi Kur'ân'da, ister "Yakın" anlamı, isterse de "İlk hayat (Ölümden önceki hayat)" anlamı kastedilerek kullanılmış olsun, Kur'ân'da, herhangi bir şekilde Türkçe'deki gibi bir mekân ismi için kullanılmamıştır. Kur'ân, aslında "Dünya" kavramını yeniden kurar ve âhiret kavramının karşısına koyar. Dünya hayatı Kur'ân'da genellikle âhiret hayatı ile birlikte anılmış, bazen ikisi arasında karşılaştırma yapılarak âhiret hayatının üstün olduğu belirtilmiştir.²⁶⁸

"Dünya" kelimesinin kullanımında ön plana çıkan anlam, daha çok âhiret hayatının zıddı olan ve ölümden önceki hayat safhasını bütünüyle ifade eden bir zaman dilimi olmaktadır. Kur'ân'da yaşadığımız âleme dünya denilmesinin sebebi, onun âhirete oranla daha yakın olmasıdır. Bundan dolayı Kur'ân'ı Kerîm'de yeryüzüne en yakın olan gök tabakasına "السَّمَاءَ الدُّنْيَا" (yakın gök) denilmiştir.²⁶⁹ Bu yakın olan hayatın arkasından gelecek olan hayata "sonraki hayat" anlamında âhiret hayatı ismi verilmiştir.²⁷⁰ Kur'ân'da yer ve yeryüzü için "Arz" kelimesi kullanılmış, şuanda

²⁶⁶ Mesut Okumuş, *Kur'ân ve Sünnette Dünya ve Ahiret Hayatına Bakış*, Diyanet İlmî Dergisi, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı, 2010, cilt: XLVI, sayı: I, 122.

²⁶⁷ Okumuş, a.g.e., I, 122.

²⁶⁸ Uludağ, a.g.e., "Dünya", X, 22.

²⁶⁹ Ramazan Altıntaş, *İslamî Anlayışa Göre el-Hayâtü'd-Dünya Kavramını Yorumlama Biçimi*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, VII/I, 129–159.

²⁷⁰ İbn Düreyd, a.g.e., II, 198; İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 272.

yaşanılan hayata "الْحَيَاةُ الدُّنْيَا", "عَاجِلُهُ", "الأولى" gibi isim ve sıfatlar da verilmiştir. Kur'ân' da "Arz" coğrafi, "Dünya" ise dini ve ahlâki bir terim olarak yer almış; dünya kötülenir veya hafife alınırken kozmik varlığı değil burada sürdürülen ve âhîret kaygısını geri planda bırakan hayat tarzı kastedilmiştir. Dünya sahih hadislerde de bu anlamda kullanılmıştır.²⁷¹ Yeryüzü ile burada yaşanan hayat arasında yakın bir ilişki bulunduğu zamanla "الدُّنْيَا" kelimesi sıfat olma özelliğini kaybederek yer kürenin ismi haline gelmiş ve "Bu âlem, güneş sistemindeki gezegenlerden biri, yer küresi" şeklinde tarif edilmiştir. Bu anlamda dünya denilince daha çok yer küresi (arz) akla gelir.²⁷² Oysa Kur'ân'daki kullanımları itibariyle bakıldığında dünya kelimesinin yaklaşık 115 yerde zikredildiği ve dilimizde kullanılan yerküre veya yeryüzü manasının aksine çoğunlukla isim olarak değil, sıfat olarak ve bunların çoğunda da hayat kelimesini niteler şekilde kullanıldığı görülür.²⁷³ Bu demektir ki "Dünya" kelimesi Kur'ân'da tek başına kullanıldığı yerlerde bile gezegen manasına dünyaya ve yerküreye değil, tamamen insan hayatıyla ilgili olarak yeryüzünde yaşanan dünya hayatı olgusuna delalet etmektedir. Dolayısıyla kelime Kur'ân'da daha çok yakın hayat, ilk hayat mânâsına dünyada yaşanan hayata delalet eder. Kısacası doğrudan insanı, onun dünyadaki hayatını hedef alan Kur'ân, "Dünya" kelimesinin kullanıldığı yerlerde gezegen olarak dünyaya değil, insanoğlunun yeryüzündeki hayat serüvenine atfen dünya hayatı olgusuna vurgu yapar.²⁷⁴

3.4. "Âhîret" Kelimesinin Kur'ân'daki Anlamları

Bu bölümde "Âhîret" kelimesi, kökü ve türevleri Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldığı incelenecektir.

"Âhîret" kelimesi Kur'ân'da, yüz on beş yerde geçmektedir.²⁷⁵ Bunun yirmi altısında müzekker ve "الْيَوْمُ" kelimesine sıfat şeklinde "الْيَوْمُ الْآخِرُ" (Son gün), yedisinde "الدَّارُ" ile sıfat tamlaması "الدَّارُ الْآخِرَةُ" (Son ikamet mahalli) halinde, ikisinde de isim tamlaması "وَلِدَارُ الْآخِرَةِ" (Son yurt) halinde, birinde "النَّشْأَةُ الْآخِرَةُ" (İkinci yaratılış, son hilkat) tarzında, elli yerde de dünya ile (ikisinde dünya manasındaki "الأولى" ile)

²⁷¹ Uludağ, a.g.e., "Dünya", X, 22.

²⁷² Uludağ, a.g.e., "Dünya", X, 22.

²⁷³ Öztürk, a.g.e., s., 95.

²⁷⁴ Okumuş, a.g.e., I, 128.

²⁷⁵ Muhammed Fuad Abdalbaki, a.g.e., s., 28.

mukabele edilmiş olarak zikredilir.²⁷⁶ "الْآخِرَةَ" kelimesi, "son" ve "sonraki" manasına sıfat iken şeriat dilinde "âhîret yurdu" ve "âhîret hayatı" ve "âhîret'in neş'eti" tamlamalarına isim olmuştur. "الْآخِرَةَ", kâh "Dünya" kâh "İlk" kelimelerinin karşıtı olarak kullanılır.²⁷⁷

3.4.1. Kıyamet (Ölümden sonraki diriliş):

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, terkipsiz olarak tek başına "الْآخِرَةَ" şeklinde seksen altı yerde²⁷⁸ geçmektedir. Bunlardan biri de Mü'minûn suresinin 74. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَا كَبُورٌ

"Âhîret'e inanmayanlar ise ısrarla yoldan çıkmaktalar."²⁷⁹ Ayette geçen "الْآخِرَةَ" kelimesinden, "Ölümden sonraki diriliş" kastedilmektedir.²⁸⁰

"الْآخِرَةَ" kelimesi, İsrâ suresinin 10. ayetinde de terkipsiz olarak tek başına şöyle geçmektedir.

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

"Âhîret'e inanmayanlara gelince, onlar için de ağır bir azap hazırladık."²⁸¹ Ayette geçen "الْآخِرَةَ" kelimesi, "Ölümden sonraki diriliş" anlamındadır.²⁸²

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, "النَّشْأَةَ" kelimesini vasfederek sıfat tamlaması "النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ" şeklinde sadece Ankebût suresinin 20. ayetinde geçmektedir:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

²⁷⁶ Topaloğlu, a.g.e., I, 543.

²⁷⁷ Yazır, a.g.e., I, 199.

²⁷⁸ Bakara, 2/4-86-102-114-130-200-201-217-220; Âl-i İmrân, 3/22-45-56-77-85-152-176; Nisâ, 4/74-77-134; Mâide, 5/5-33-41; En'âm, 6/92-113-150; A'raf, 7/45-106-147-156; Enfal, 8/67; Tevbe, 9/38-69-74; Yûnus, 10/64; Hûd, 11/16-19-22; Yusuf, 12/37-101; Rûm, 13/26; İbrahim, 14/3-27; Nahl, 16/22-60-107-109-122; İsrâ, 17/10-19-21-45-72; Hac, 22/11-15; Mü'minûn, 23/33-74; Nûr, 24/14-19-23; Naml, 27/3-4-5-66; Kasas, 28/70; Ankebût, 29/27; Rûm, 30/7-16; Lokman, 31/4; Ahzâb, 32/57; Sebe', 34/1-8-21; Zümer, 39/45; Mü'min, 40/39-43; Fussilet, 41/7-31; Şûrâ, 42/20; Zuhruf, 43/35; Necm, 53/25-27; Hadîd, 57/20; Haşr, 59/3; Mümtehhine, 60/13; Müddessir, 74/53; Kıyamet, 75/21; Â'lâ, 87/17; Leyl, 92/13; Duhâ, 93/4.

²⁷⁹ Mü'minûn, 23/74.

²⁸⁰ Damegâni, a.g.e., s., 85; Nisaburi, a.g.e., s., 68; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 352.

²⁸¹ İsrâ, 17/10.

²⁸² Damegâni, a.g.e., s., 85; Nisaburi, a.g.e., s., 68; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 352.

"De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da (Allah'ın) ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün. Allah yeni bir **âhiret hayatını** da tekrar yaratacaktır. Çünkü Allah her şeye kâdirdir."²⁸³ Ayette geçen "الْآخِرَةَ" kelimesi, "Ölümden sonraki diriliş" anlamındadır.²⁸⁴

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, "وَعَدُ" lafzıyla beraber isim tamlaması "وَعَدُ الْآخِرَةَ" şeklinde iki yerde²⁸⁵ geçmekte ve bunlardan biri de İsrâ suresinin 104. ayetidir:

وَقَلْنَا مَنْ بَعْدَهُ لَبِئْسَ إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا

"Arkasından da İsrailoğulları'na, 'O topraklarda oturun! **Âhiret vakti** gelince hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz!' dedik."²⁸⁶ Ayet, (فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا) "Sonra âhiret vaadi, yeni **kıyamet** geldiği vakit, onları da sizi de bir araya getireceğiz." demektir.²⁸⁷ "Buradaki (وَعْدُ الْآخِرَةَ) ifadesi "ikinci defa olan fesadın zamanı" manasında olması düşünülebilirse de "Eğer siz kötülüğe dönerseniz, biz de cezalandırmaya döneriz."(17/8) ayetinin manasına bakılarak (وَعْدُ الدَّارِ الْآخِرَةِ) "Âhiret yurdu vaadi" manasında olması tekrardan uzak ve daha açıktır ki, "Kıyamet" demek olur.²⁸⁸

3.4.2. Cennet:

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, terkipsiz olarak tek başına "الْآخِرَةَ" şeklinde Bakara suresinin 102. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ

"...Andolsun onlar, bunu (sihri) satın alan kimsenin **cennetten** nasibi olmadığını çok iyi biliyorlardı."²⁸⁹ Bu ayetteki "الْآخِرَةَ" kelimesi ile "Cennet" kastedilmiştir.²⁹⁰

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, terkipsiz olarak tek başına "الْآخِرَةَ" şeklinde Zuhuruf suresinin 35. ayetinde de şöyle geçmektedir:

وَزُخْرُفًا وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ

²⁸³ Ankebût, 29/20.

²⁸⁴ Damegâni, a.g.e., s., 85; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 352.

²⁸⁵ İsrâ, 17/7–104.

²⁸⁶ İsrâ, 17/104.

²⁸⁷ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XV, 79.

²⁸⁸ Yazır, a.g.e., V, 3211.

²⁸⁹ Bakara, 2/102.

²⁹⁰ Damegâni, a.g.e., s., 85; Nisaburi, a.g.e., s., 69; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 352.

"Daha nice altın ziynetler verirdik. Çünkü bunların bizce hiçbir kıymeti yoktur. Bütün bunlar dünya hayatının geçici menfaatinden başka bir şey değildir. **Cennet** ise Rabbin katında takva sahipleri içindir."²⁹¹ Ayette geçen "الْآخِرَةَ" kelimesi ile "Cennet" kastedilmiştir.²⁹²

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, "الدَّارُ" sözcüğünü vasfedip sıfat tamlaması "الدَّارُ الْآخِرَةَ" şeklinde yedi yerde²⁹³ geçmektedir. Bunlardan biri de Kasas suresinin 83. ayetinde şöyle geçmektedir:

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

"İşte **Cennet** (âhiret yurdu)! Onu yeryüzünde haksız üstünlük kurmak ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenler için hazırlanmış bulunuyoruz. İyi son, Allah'a karşı gelmekten sakınanların olacaktır."²⁹⁴ Ayette geçen "الْآخِرَةَ" kelimesi, "Cennet" anlamındadır.²⁹⁵ Ayete göre (وَالْعَاقِبَةُ) ve o güzel akıbet, **cennet** (لِلْمُتَّقِينَ) korunan muttakiler içindir.²⁹⁶

3.4.3. Cehennem:

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, "يَحْذَرُ" lafzıyla isim tamlaması "يَحْذَرُ الْآخِرَةَ" şeklinde bir yerde geçmektedir. Bunlardan biri de Zümer suresinin 9. ayetinde şöyle geçmektedir:

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَانِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

"(Bu adam mı) yoksa **cehennem kaygısıyla** ve rabbinin rahmetine nâil olma ümidiyle gece vakitlerinde secde ederek, ayakta durarak kendini ibadete veren kişi mi (daha iyi)? Deki: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?' doğrusu bunu ancak akıl iz'an sahipleri anlar."²⁹⁷ Ayette geçen "الْآخِرَةَ" kelimesi ile "Cehennem" kastedilmiştir.²⁹⁸

²⁹¹ Zuhurf, 43/35.

²⁹² Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 352; Damegâni, a.g.e., s., 85; Nisaburi, a.g.e., s., 69.

²⁹³ Bakara, 2/94; En'âm, 6/32; A'raf, 7/169; Kasas, 28/77-83; Ankebût, 29/64; Ahzâb, 33/29.

²⁹⁴ Kasas, 28/83.

²⁹⁵ Damegâni, a.g.e., s., 85; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 352.

²⁹⁶ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XVII, 568.

²⁹⁷ Zümer, 39/9.

²⁹⁸ Damegâni, a.g.e., s., 85; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 353.

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, "الْعَذَابُ" lafzı ile beraber isim tamlaması "الْعَذَابُ الْآخِرَةَ" şeklinde altı yerde²⁹⁹ geçmektedir. Bu kullanımlardan biri de Zümer suresinin 26. ayetidir:

فَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْعَذَابُ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

"Böylece Allah onlara dünya hayatında zilleti tattırdı, **cehennem azabı** ise daha büyük olacak. Keşke bilselerdi!"³⁰⁰ Ayetteki "الْآخِرَةَ" kelimesi, "Cehennem" anlamındadır.³⁰¹

"الْآخِرَةَ" kelimesi, "الْعَذَابُ" lafzı ile isim tamlaması "الْعَذَابُ الْآخِرَةَ" şeklinde geçtiği bir başka yer de Kalem suresinin 33. ayetidir:

كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَالْعَذَابُ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

"İşte ceza budur. **Cehennem azabı** ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi!"³⁰² Ayetteki "الْآخِرَةَ" kelimesi ile "Cehennem" kastedilmiştir.³⁰³

3.4.4. Kabir:

"الْآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, terkipsiz olarak tek başına "الْآخِرَةَ" şeklinde geçtiği bir başka yer ise İbrahim suresinin 27. ayetidir:

يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ

"Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de **kabirde** sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırır ve Allah dilediğini yapar."³⁰⁴ Meşhur olan görüşe göre ayet, kabir hakkında nazil olmuştur.³⁰⁵ Bunun için ayette geçen "الْآخِرَةَ" kelimesi, "Kabir" anlamındadır.³⁰⁶ Çünkü ayetteki "الْآخِرَةَ" kelimesinden maksat, münker ve nekir meleklerin kabirde sorguya çektikleri zaman dilimidir.³⁰⁷

²⁹⁹ Hûd, 11/103; Rûm, 13/34; Tâhâ, 20/127; Zümer, 39/26; Fussilet, 41/16; Kalem, 68/33.

³⁰⁰ Zümer, 39/26.

³⁰¹ Nisaburi, a.g.e., s., 69.

³⁰² Kalem, 68/33.

³⁰³ Nisaburi, a.g.e., s., 69.

³⁰⁴ İbrahim, 14/27.

³⁰⁵ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIV, 6.

³⁰⁶ Nisaburi, a.g.e., s., 69; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 353; Damegâni, a.g.e., s., 86.

³⁰⁷ Damegâni, a.g.e., s., 86; Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIV, 6; Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 353.

3.4.5. Son (Sonraki):

"الْآخِرَةَ" kelimesinin türevlerinden olan "الْآخِر" sıfatı müşebbehesi Kur'ân'da, müzekker olarak kırk yerde³⁰⁸, "الْيَوْم" kelimesi ile sıfat tamlaması "الْيَوْمِ الْآخِر" şeklinde de yirmi altı yerde³⁰⁹ geçmektedir.

"الْآخِرَةَ" kelimesinin türevlerinden olan "الْآخِر" sıfatı müşebbehesi Kur'ân'da, sıfat tamlaması "الْيَوْمِ الْآخِر" şeklinde Bakara suresinin 8. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَيَا لَيْتُمْ الْآخِرَ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

"İnsanlardan, mümin olmadıkları halde, Allah'a ve o **son güne** iman ettik, diyenler vardır."³¹⁰ Ayetteki "الْيَوْمِ الْآخِر" (**son gün**) sözünden murad, dirilmeden başlayan cennet ehlinin cennete; cehennemliklerinse cehenneme gireceği vakitle sınırlanan bir zamandır. Çünkü bu, sınırlanan vakitlerin en sonuncusudur, bundan sonra ise, herhangi bir sınırlama söz konusu değildir.³¹¹

"الْآخِرَةَ" kelimesinin türevlerinden olan "الْآخِر" sıfatı müşebbehesi, Bakara suresinin 62. âyetinde sıfat tamlaması "الْيَوْمِ الْآخِر" şeklinde şöyle geçmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Şüphe yok ki, iman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar ve sabîiler, bunlardan her kim Allah'a ve **son güne** gerçekten iman eder ve Salih amel işlerse elbette Rableri katında bunların mükâfatları vardır. Bunlara bir korku yoktur, bunlar mahzun da olacak değillerdir."³¹²

"آخِر" kelimesi, "دَعْوَى" kelimesi ile isim tamlaması "آخِرُ دَعْوَاهُمْ" şeklinde sadece Yûnus suresinin 10. âyetinde geçmektedir:

³⁰⁸ Bakara, 2/8-62-126-177-228-232-264; Âl-i İmrân, 3/72-114; Nisâ, 4/38-39-59-132-162; Mâide, 5/69-114; Tevbe, 9/18-19-29-44-45-99; Yunus, 10/10; Nûr, 24/2; Şuâra, 26/84; Ankebût, 29/36; Ahzâb, 33/21; Sâffât, 37/78-108-119-129; Zuhruf, 43/56; Vakıa, 56/14-40-49; Hadîd, 57/3; Mücadele, 58/22; Mümtehine, 60/6; Talâk, 65/2; Murselat, 77/17.

³⁰⁹ Bakara, 2/8-62-126-177-228-232-264; Âl-i İmrân, 3/114; Nisâ, 4/38-39-59-132-162; Mâide, 5/69; Tevbe, 9/18-19-29-44-45-99; Nûr, 24/2; Ankebût, 29/36; Ahzâb, 33/21; Mücadele, 58/22; Mümtehine, 60/6; Talâk, 65/2.

³¹⁰ Bakara, 2/8.

³¹¹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., II, 30.

³¹² Bakara, 2/62.

دَعْوِيَهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخِرُ دَعْوِيَهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Onların oradaki duaları: Allah'ım, sen yücelerden yücesin; sağlık dilekleri selam, **dualarının sonu** da âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun diye şükretmek olacaktır."³¹³

"**الآخر**" kelimesi, ism-i fail sigasında müzekker olarak Hadîd suresinin 3. ayetinde şöyle geçmektedir:

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"O ilktir, **sondur**, zahirdir, bätındir. O her şeyi bilendir."³¹⁴ Çoğu müfessirler, Yüce Allah'ın her şeyden sonra kalacağı için "**الآخر**" (**Son**) olduğunu söylemişlerdir.³¹⁵

"**الآخر**" kelimesi, zamire izafe olmuş halde "**آخرنا**" şekilde Mâide suresinin 114. ayetinde şöyle geçmektedir:

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

"Meryem oğlu İsa dedi ki: Ey Allah'ım, ey Rabbimiz! Üstümüze gökten bir sofrayı indir ki bizim hem ilk gelenimiz hem de **son gelenimiz** için bir bayram ve senden bir ayet olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın."³¹⁶ Ayetteki "hem ilk gelenimiz hem de **son gelenimiz** için bir bayram..." ifadesi, "sonranın indiği o günü hem biz, hem de bizden sonrakiler, kendisine saygı gösterdiğimiz bir bayram sayalım" demektir.³¹⁷

"**الآخر**" kelimesi, zamire izafe olmuş halde "**آخرة**" şeklinde mef'u'l konumunda Âl-i İmrân suresinin 72. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجَهُ النَّهَارِ وَآكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

"Kitap ehlinin bir grup (şöyle) dedi: Müminlere indirilen (Kur'ân'a) gündüzün başlangıcında inanın, **gündüzün sonunda** ise inkâr edin. Olur ki (onlar dinlerinden)

³¹³ Yûnus, 10/10.

³¹⁴ Hadîd, 57/3.

³¹⁵ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XXI, 288.

³¹⁶ Mâide, 5/114.

³¹⁷ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., IX, 288.

dönerler."³¹⁸ Ayette geçen " وَجْهَ النَّهَارِ " ifadesinden maksat, sabah namazıdır. "آخِرُهُ" (gündüzün sonu) ifadesinden maksat ise, öğlen namazıdır.³¹⁹

"الآخِر" kelimesi, müzekker çoğul "الآخِرِينَ" şeklinde on yerde³²⁰ geçmekte ve ilk geçtiği yer ise Şuâra suresinin 84. ayetidir:

وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ

"Sonradan gelecekler içinde beni doğrulukla anılanlardan eyle."³²¹ Ayetteki Hz. İbrahim (a.s.)'ın "Sonradan gelecekler" ifadesinden kastedilen, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderilmesidir.³²²

"الآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, "مِلَّةٌ" kelimesi ile sıfat tamlaması "الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ" şeklinde sadece Sâd suresinin 7. âyetinde geçmektedir:

مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ

"Biz bunu **son dinde** de işitmedik. Bu, uydurma bir şeyden başka bir şey değildir."³²³ Ayette geçen "الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ" tabiri, "Son din" anlamındadır.³²⁴ Çünkü "Millet-i âhire", diğer millet yahut sonraki millet demek olup, bununla Hıristiyanlar kastedilmiştir.³²⁵ Zaten İslam gelmeden önce, o zaman için en son millet, Hıristiyanlık idi.

"الآخِرَةَ" kelimesi Kur'ân'da, "الدَّارِ" sözcüğünü vafedip sıfat tamlaması "وَالدَّارِ الْآخِرَةِ" şeklinde yedi yerde³²⁶ geçmektedir. Bunlardan biri de En'âm suresinin 32. ayetidir:

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttaki olanlar için şüphesiz ki **son yurt** daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?"³²⁷ Ayetteki "وَالدَّارِ الْآخِرَةِ" ibaresinde, imamların birçoğu "الآخِرَةَ" kelimesinin, "الدَّارِ" kelimesine

³¹⁸ Âl-i İmrân, 3/72.

³¹⁹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., VI, 395.

³²⁰ Şuâra, 26/84; Sâffât, 37/78–108–119–129; Zuhruf, 43/56; Vakıa, 56/14–40–49; Murselat, 77/17.

³²¹ Şuâra, 26/84.

³²² Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XVIII, 348.

³²³ Sâd, 38/7.

³²⁴ Yahya b. Sellâm, a.g.e., s., 353; Damegâni, a.g.e., s., 86.

³²⁵ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., XIX, 37.

³²⁶ Bakara, 2/94; En'âm, 6/32; A'raf, 7/169; Kasas, 28/77–83; Ankebût, 29/64; Ahzâb, 33/29.

³²⁷ En'âm, 6/32.

sıfat olması gerektiğini söylemişlerdir.³²⁸ Mufessirler, "Dâr-ı âhiret" ifadesinin "son yurt (ölümden sonra ebedi olarak kalınacak ahiret yurdu)" olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.³²⁹

"وَالدَّارُ الْآخِرَةُ" sıfat tamlaması Bakara suresinin 94. ayetinde ise şöyle geçmektedir:

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Onlara, Şayet Allah katında **son yurt**, diğer insanlara değil de yalnız size ait ise ve bu iddianızda doğruysanız haydi ölümü isteyin bakalım, de."³³⁰ "Dâr-ı âhiret", ölümden sonra ebedi olarak kalınacak dârü'l karar demektir.³³¹

"الآخِرَةُ" kelimesi Kur'an'da, "الدَّارُ" lafzıyla beraber isim tamlaması "وَالدَّارُ الْآخِرَةُ" şeklinde iki yerde³³² geçmektedir. Bunlardan biri de Nahl suresinin 30. ayetidir:

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ

"Müttakîlere: Rabbiniz ne indirdi? Denildi. Onlar da, sırf hayır dediler. Bu dünyada iyi hareket edenlere güzel bir mükâfat vardır. **Son yurt** ise elbette daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu, gerçekten ne güzeldir!"³³³

"وَالدَّارُ الْآخِرَةُ" isim tamlaması, Yusuf suresinin 109. ayetinde ise şöyle geçmektedir:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِيَ إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ

"Elbette **son yurt** muttakiler için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?"³³⁴

Görüldüğü gibi "الآخِرَةُ" lafzı Kur'an'da, genel olarak ölümden sonraki hayat yani son yurt anlamıyla geçmektedir. Çünkü birçok ayette "الدُّنْيَا" kelimesiyle beraber birbiriyle mukayese edilerek birbirinin karşısında zikredilmektedir. Bu iki kelimenin birlikte

³²⁸ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., IX, 399.

³²⁹ Fahrüddîn er-Râzî, a.g.e., IX, 399.

³³⁰ Bakara, 2/94.

³³¹ Yazır, a.g.e., I, 424.

³³² Yusuf, 12/109; Nahl, 16/30.

³³³ Nahl, 16/30.

³³⁴ Yusuf, 12/109.

geçtiği ayetlerde, "الدُّنْيَا" lafzıyla ölümden önceki hayatın tümü, "الْآخِرَةَ" lafzıyla da ölümden sonraki hayatın tümü kastedilmektedir.

Buraya kadar elde ettiğimiz verileri dikkate alarak diyebiliriz ki, "الْآخِرَةَ" kelimesi, kökü ve türevleri Kur'ân'ın nüzulünden önce "Arkadaki (sonuncu), diğeri ve "المنون" kelimesiyle beraber kullanımında da ebediyen" anlamlarına gelmektedir. Bununla beraber bu lafız, Kur'ân'ın nüzulünden sonra da "Kıyamet (ölümden sonraki diriliş), cennet, cehennem, kabir, son (sonraki)" gibi manalarla beraber geniş bir semantik alan oluşturmuştur.

Cahiliye dönemi toplumunda tam anlamıyla bir âhîret fikri olmadığı için cahiliye devri şiirlerde ölümden sonraki hayat anlamındaki "Âhîret" kelimesine yer verilmemiştir. Cahiliye döneminde tam anlamıyla bir âhîret fikri olmadığını Kur'ân ayetlerinde de görmekteyiz. Cahiliye toplumunun Kur'ân'ın kıyametle (hüküm günüyle) ilgili sözleriyle alay ettikleri Yâsin suresinin 78. ayetinde şöyle geçmektedir: "Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş, diyor."³³⁵ Bu kısa ayet, cahiliye toplumunun âhîret hakkındaki fikir ve davranışlarını özetlemektedir. Cahiliye toplumuna göre insanlar asırlık kemikler haline geldikten sonra onların tekrar bedensel bir hayata kavuşacaklarını sanmak tam bir aptallıktır. İnsanın dirilip kalkması fikrine karşı olan bu davranış, kökünü, o insanların çok derine inen düşüncelerinden alıyordu. Kur'ân ayetleri buna sık sık işaret eder. Sebe' suresinin 43. ayeti de buna işaret etmektedir: "Onlara apaçık ayetlerimiz okunduğunda, bu başka değil, sizi atalarınızın taptıklarından vazgeçirmek isteyen biri, demişler ve eklemişlerdi: Bu da ancak düzmece bir yalan, inkâr edenler kendilerine hakikat ulaştığında onun hakkında, bu besbelli bir büyüdür, demişlerdi."³³⁶ Arapların " مَالَهُ دُنْيَا " "Ne dünya vardır, ne de âhîret vardır."³³⁷ anlamına gelen sözü cahiliye döneminde âhîret fikrinin olmadığına işarettir. Kısacası İslam öncesi Arapları arasında kıyametin kopması, öldükten sonra dirilme ve yaptıklarından hesaba çekilerek sonunda cennete veya cehenneme gitme diye bir anlayış mevcut değildi.³³⁸ İşte Cahiliye toplumunun bu ve benzeri anlayış ve fikirleri cahiliye şiirlerine de yansımış ve cahiliye dönemi şiirlerinde âhîret kelimesine yer verilmemiştir. Cahiliye dönemi şiirlerde daha

³³⁵ Yâsin, 36/78.

³³⁶ Sebe', 34/43.

³³⁷ İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 274.

³³⁸ Okumuş, a.g.e., I, 126.

çok "Âhiret" kelimesi ile aynı kökten olan "أخر" ve "أخرى" kelimelerinin kullanımları bulunmaktadır. "Âhiret" kavramı Kur'ân ile birlikte tesis edilmiş ve merkezi terimlerden biri haline gelmiştir. Böylece "Âhiret" kelimesi, Kur'ân ile beraber dini ve uhrevî bir semantik alana kavuşmuştur. "Âhiret" kelimesinin, Kur'ân'daki anlamlarının hepsinde ölümden sonraki hayatın tümü kastedilmiştir.

SONUÇ

"Vahiy" kelimesinin kökünden gelen kelimeler, cahiliye döneminde "Yazı (işaret), ses, işaret etmek, emretmek, adamların efendisi, söz (konuşmak), acele etmek (seri olmak), ağlamak" anlamlarına gelmiştir. Cahiliye döneminde birçok anlamda kullanılmakla beraber bu anlamların hiçbiri Yüce Allah'tan Peygamber'e gelen ilâhi söz ve bilgi, Yüce Allah'ın ilhamı veya emri gibi dini bir anlam taşımamaktadır. "Vahiy" kelimesi cahiliye döneminde insanların birbirleriyle yazı, işaret ve emir gibi haberleşme amacıyla günlük hayatta sözlük anlamıyla kullanılan bir kelime iken, Kur'ân'ın nüzulünden sonra da "İlâhi sözü ve bilgiyi ulaştırmak, işaret etmek, emretmek, ilham etmek ve söz" anlamlarına gelerek, Yüce Allah ile peygamberler arasında dini bir haberleşme aracına dönüşmüş, artık Yüce Allah'ın kelimeleri olmuştur. Dolayısıyla "Vahiy" kelimesi Kur'ân ile beraber dini anlamlar yüklenerek kullanılmaya devam etmiştir. "Vahiy" kelimesinin Kur'ân'daki "İlâhi sözü ve bilgiyi ulaştırmak, işaret etmek, emretmek, ilham etmek ve söz" gibi anlamlarının hepsinde "Süratli işaret" manası vardır.

"Dua" kelimesinin kökünden gelen kelimeler, cahiliye dönemi şiirlerinde insanların günlük hayatta birbirlerini çağırma, davet etme, seslenme ve birbirlerine yalvarıp yakarmaları için kullanılan bir kelime iken, bu kelime Kur'ân nüzülü ile birlikte Yüce Allah'ın insanları İslam dinine davet etmesi, çağırması ve insanların Allah'a yalvarıp yakarak aczini belirtip, Yüce Allah'tan istekte bulunması gibi önemli bir dini anlama kavuşmuştur. "Dua", kulun Allah'tan bir şey dilemesi, Allah'ı istemesi, Allah'ı yardıma çağırması, anması demektir. Başka bir ifadeyle kul, içinde bulunduğu şartların tesiriyle bir şey için veya Allah için Allah'a yönelmesidir. Bu durumda "Dua" kelimesi, İslami dönemde yeniden teşkil edilen semantik alan içinde dini duygu ve yönelişin birbirine komşu olan zikir, tesbih, hamd, senâ, şükür, tövbe, İstiğfâr, İstiâze vb. görünüşlerinin genel çerçevesini de oluşturmaktadır.

"Dünya" kelimesinin kökünden gelen kelimeler, cahiliye dönemi şiirlerinde "Zayıf olmak (zayıf düşmek), yakınlık, canlıların üzerinde yaşadığı mekân anlamında dünya" anlamlarına gelmiştir. Kur'ân'ın nüzulünden sonra ise "Yakın ve ilk hayat (ölümden önceki hayat)" anlamlarına gelmiştir. "Dünya" kelimesi, kökü ve türevleri cahiliye dönemi şiirlerinde kişinin zayıflığını (bitkinliğini), herhangi bir şeyin yakınlığını gösteren ve üzerinde yaşanılan bir mekân ismi iken, Kur'ân'ın nüzülüyle birlikte artık

bir mekân ismi olmaktan çıkarak cahiliye dönemi şiirlerinde kullanılan anlamların dışında dini bir anlam yüklenmiştir. Kur'ân'ın nüzülüyle birlikte insanın gördüğü ve üzerinde yaşadığı bu dünyaya tamamen farklı bir görüş açısından bakılmıştır. Diğer bir söylemle Kur'ân'ın nüzülüyle birlikte "Dünya" kavramı, içinde Allah ve insanın birbiriyle iletişim kurduğu mekânı göstermektedir. Sözlükte yakın olan manasına gelen "Dünya" kelimesi, Kur'ân'da genelde hayat kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. "Dünya" kelimesi Kur'ân'da, ister "Yakın" anlamı, isterse de "İlk hayat (Ölümden önceki hayat)" anlamı kastedilerek kullanılmış olsun, herhangi bir şekilde Türkçe'deki gibi bir mekân ismi için kullanılmamıştır. Kur'ân'da yaşadığımız âleme dünya denilmesinin sebebi, onun âhirete oranla daha yakın olmasıdır. Kur'ân, aslında "Dünya" kavramını yeniden kurar ve âhîret kavramının karşısına koyar. Dünya hayatı Kur'ân'da genellikle âhîret hayatı ile birlikte anılmış, bazen ikisi arasında karşılaştırma yapılarak âhîret hayatının üstün olduğu belirtilmiştir. Kur'ân'da "Dünya" kelimesinin kullanımında ön plana çıkan anlam, daha çok âhîret hayatının zıddı olan ve ölümden önceki hayat safhasını bütünüyle ifade eden bir zaman dilimi olmaktadır.

"Âhîret" kelimesinin kökünden gelen kelimeler, Kur'ân'ın nüzulünden önce "Arkadaki (sonuncu), diğeri ve "المنون" kelimesiyle beraber kullanımında da ebediyen" anlamlarına gelmiştir. Bununla beraber bu lafız, Kur'ân'ın nüzulünden sonra da "Kıyamet (ölümden sonraki diriliş), Cennet, Cehennem, kabir, son (sonraki)" gibi mânâlar kazanmıştır. İslam öncesi Arapları arasında kıyametin kopması, öldükten sonra dirilme ve yaptıklarından hesaba çekilerek sonunda Cennete veya Cehenneme gitme diye bir anlayış mevcut değildi. Arapların "مَالَهُ دُنْيَا وَلَا آخِرَةٌ" "Ne dünya vardır, ne de âhîret vardır" anlamına gelen sözü cahiliye döneminde âhîret fikrinin olmadığına bir işaretidir. İşte Cahiliye toplumunun bu ve benzeri anlayış ve fikirleri cahiliye şiirlerine de yansımış ve cahiliye dönemi şiirlerinde âhîret kelimesine yer verilmemiştir. Cahiliye dönemi şiirlerinde daha çok "آخِر" ve "آخِرَى" kelimelerinin kullanımları bulunmaktadır. Cahiliye dönemi şiirlerinde geçmeyen "Âhîret" kelimesi, İslam'la birlikte kullanılmaya başlanmış ve Kur'ân'ın en önemli temel kavramları arasında zikredilmiştir. Kur'ân "Âhîret" kavramını, yeniden kurarak, "Dünya" kelimesinin karşısına koymuştur. "Âhîret" kavramı Kur'ân ile birlikte tesis edilmiş ve merkezi terimlerden biri haline gelmiştir. Böylece "Âhîret" kelimesi, Kur'ân ile beraber dini ve uhrevî bir semantik alana kavuşmuştur. "Âhîret" kelimesinin, Kur'ân'daki "Cennet, Cehennem, kabir,

kıyamet ve son (sonraki) hayat" anlamlarının hepsinde ölümden sonraki hayatın tümü kastedilmiştir.

KAYNAKÇA

ABDULBÂKÎ, Muhammed Fuâd (Ts.), *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'ân'il-*

Kerim, Kahire, Daru'l-Haris

‘ABİD İBN el-ÂBRAS (1958), *Divan*, Beyrut

AKSAN, Doğan (2009), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, Türk Dil

Kurumu Yayınları

ALİYYÜ’N-NECCÂR, Muhammed (Ts.), *el-Mucemu'l-Vasit*, Tahran, Mektebetü'l-

‘İlmiyye

ALTINTAŞ, Ramazan (2003), *İslamî Anlayışa Göre “el-Hayâtü'd-Dünya” Kavramını*

Yorumlama Biçimi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,

VII/I, 129–159

‘ANTERA b. ŞEDDÂD el-ÂBSÎ (Ts.), *Divan*, (Neşr. Abdurraûf), Kahire

ARIKLI (N.), Tunçdoğan (T.), Vardar Berke (1969), *Semantik Akımları*, İstanbul, Yeni

İnsan Yayınları, XVI, Dil Dizisi, III

ATEŞ, Süleyman (1989), *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar

Neşriyat, I-II

BOSTANCI, Ahmet (2004), *Arapçada Dua Üslûbu*, Nüsha (Şarkiyat Araştırmaları

Dergisi), Cilt, IV, Sayı, XIV, 25–48

CEVHERÎ (1085), Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh (Tacu'l-Lûgati ve*

Sihahu'l-Arâbiyyeti), (tahk. Abdulgafur Attar), Beyrut, Dâru'l-İlmî li'l-

Melâyin

CEVİZ, Nurettin, Demirayak, Kenan, Yanık, Nevzat (2004), *Yedi Askı*, Ankara, Ankara

Okulu Yayınları, I. Baskı

- CİLÂCI, Osman (2004), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dua", IX, 529–530, İstanbul
- ÇAĞRICI, Mustafa (2004), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dua", IX, 536–539, İstanbul
- DAMEGÂNÎ, Muhammed (1995), *el-Vücûh ve'n-nezâir li-elfâzı Kitâbillahi'l-Azîz*,
(tahk. Muhammed Hasan Ebu'l-Azm ez-Zefîti), Kahire, Vezâretü'l-Evkâf, I-II
- EBÛ HİLÂL el-ASKERÎ (2009), *Arab Dili'nde ve Kur'ân'da Farklar Sözlüğü (el-Furûk fi'l-luġa)*, (Terc. Veysel Akdoğan), İstanbul, İşaret Yayınları, I. Baskı
- el-ÂMİRÎ, Lebid b. Rabia (1997), *Divan* (Şrh. Ömer Faruk et-Tabbâ'), Beyrut,
Dâru'l-erkam
- el-İSFAHÂNÎ, Râgıp (2007), Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *Müfredât Kur'ân Kavramları sözlüğü (Mufredât elfâzi'l-Kur'ân)*, (Çev. Yusuf Türker), İstanbul,
Pınar Yayınları, I. Baskı
- EMİN, Ahmet (1969), *Fecru'l-İslam*, Beyrut, Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, X. Baskı
- er-RÂZÎ (1995), Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkâdir, *Muhtâru's-sihâh*, Beyrut, I
- er-RÂZÎ (1989), Fahrüddîn, *Tefsîr-i Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*(Terc. Suat Yıldırım-
Lütfullah Cebeci-Sadık Kılıç-C. Sadık Doğru), Ankara, Akçağ Yayınları, I.
Baskı
- es-SÂBÛNÎ, Muhammed Ali-Rıza, Salih Ahmed (1995), *Muhtasar'u Tefsir'i- Taberî*,
(Terc. Mehmet Keskin), İstanbul, Ümit Yayıncılık
- EZHERÎ (Ts.), Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-luġa*, (tahk. Abdulhalim
Neccar), Kahire, ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme
- ez-ZAVÎ, Tahir Ahmed (1996), *Tertibu'l Kamusi'l Muhit*, Riyad, Daru Alemi'l-
Kütüb
- FERÂHİDÎ, Halil b. Ahmed (1988), *Kitabu'l-Ayn*, (tahk. Mehdî el- Mahzûmî-İbrahim

- es-Samerraî), Beyrut, Müessesetü'l-Âlemî li'l- Matbûât
- FİRUZABADÎ (1986), Mecduddîn Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut, Müessesetü'l-Risâle
- GEZGİN, Ali Galip (2002), *Tefsirde Semantik Metod ve Kur'ân'da "Kavm"* *Kelimesinin Semantik Analizi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat
- GUİRAUD, Pierre (1999), *Anlambilim*, (Çev. Berke Vardar), İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları
- IŞICIK, Yusuf (1997), *Kur'ân'ı Anlamada Temel İlkeler*, Ankara, Esra Yayınları
- IZUTSU, Toshihiko (2004), *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, (Çev. Süleyman Ateş), İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat
- İBN DÜREYD (1345'ten ofsettir), Ebî Bekir Muhammed b. Hasan, *Cemheretü'l-Luğa*, Haydarabad, Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maarifi'l-Osmâniyye, Beyrut, Dârü sadr
- İBN FÂRİS (Ts.), Ahmed b. Zekeriya, *Mu'cemü Makâyisü'l-Luğa*, (tahk. Abdüsselam Muhammed Harun), Kahire
- İBN KUTEYBE (1963), Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe el-Kufî ed-dineveri, *Edebu'l-Katib*, Mısır, el-Mektebetu't-Ticariyye
- İBN MANZÛR (1994), Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, Dârü's-Sadr
- İBN SÎDE (1968), Ebü'l-Hasan Ali b. İsmail, *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-Â'zam*, (tahk. Abdussettar Ahmed Ferrac), Kahire, Câmîatu Düveli'l-Arabiyye el-Munazzamatü'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulum Ma'hadü'l-Mahtutati'l-Arabiyye, I. Baskı

- İBNÜ'L-ESÎR (1979), Mecduddîn Ebu's-Seâde el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî,
en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis, (tahk. Tâhir Ahmed Zâvî- M. M. et-Tanâhî),
Beyrut, II
- KARAGÖZ, İsmail (2006), *Kulluğun Özü İbadetin Ruhu Dualar*, Ankara, Diyanet
İşleri Başkanlığı Yayınları
- KARAMAN, Hayrettin, Çağrıcı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sadrettin
(2007), *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara, (Heyet) Diyanet İşleri
Başkanlığı Yayınları, III. Baskı
- KURTUBÎ (1996), *el-Câmi'ül-li Ahkâmi'l-Kur'ân*, (Terc. M. Beşir Eryarsoy),
İstanbul, Buruc Yayınları, I-II-IV
- MEVDÛDÎ (1991), Ebu'l-Âlâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, (Terc. Komisyon), İstanbul, İnsan
Yayınları
- MUKÂTİL b. SÜLEYMAN (2004), Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir,
Kur'ân Terimleri Sözlüğü (el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l Kur'âni'l-Kerim) (Terc.
M. Beşir Eryarsoy), İstanbul, İşaret Yayınları, I. Baskı
- MUKÂTİL b. SÜLEYMAN (2006), Ebü'l-Hasan Mukatil b. Süleyman b. Beşir,
Tefsir-i Kebir, (Çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul, İşaret Yayınları
- NİSABURÎ (1996), *Vücûhu'l-Kur'ân'il-Kerim*, (tahk. Fâtıma Yusuf Hiyemî),
Dımaşk, Dâru's-Sekâfe
- OKUMUŞ, Mesut (2010), *Kur'ân ve Sünnette Dünya ve Ahiret Hayatına Bakış*, Diyanet
İlmi Dergi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınları, cilt, XLVI, sayı,
I, 119–144
- ÖZDEMİR, Abdurrahman (2007), *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b.*

- Rabîa el- Âmirî ve Divanı*, Ankara, Araştırma Yayınları, I. Baskı
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (1998), *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları
- PARLADIR, Selâhattin (1994), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dua", IX, 530–535, İstanbul
- PENRİCE, John (2010), *Kur'ân Sözlüğü*, (Çev. Ömer Aydın), İstanbul, İşaret Yayınları
- SEÂLİBÎ (1984), *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi'l-elfâzi'l-Kur'âniyye*, (tahk. Muhammed Mısrî), Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, I. Baskı
- ŞEYHÜLİSLÂM EBUSSUÛD EFENDÎ (2006), *İrşâdu'l- 'Akli Selîm ilâ Mezâyâ'l Kitabi'l-Kerîm*, (Terc. Ali Akın), İstanbul, Boğaziçi Yayınları
- TABERÎ (1995), Ebî Cafer Muhammed İbn Cerir b. Yezid Taberi, *Câmiu'l-Beyan an Te'vil'î A'yil-Kur'ân*, (tahk. Sıdık Cemil Âttar), Beyrut, Daru'l-Fıkr
- TOPALOĞLU, Bekir (1988), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Âhiret", I, 543–548, İstanbul
- ULUDAĞ, Süleyman (2004), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dua", X, 535–536, İstanbul
- ULUDAĞ, Süleyman (1994), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Dünya", X, 22–25, İstanbul
- VARDAR, Berke, Güz, Nüket, Huber, Emel, Senemoğlu, Osman, Öztokat, Erdim (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları
- VARDAR, Berke (2001), *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları
- YAHYÂ b. SELLÂM (1980), *et-Tesârif li tefsîri'l-Kur'ân*, (tahk. Hind Şelebi), Tunus, eş-Şirketü't-Tunûsiyye

- YAKIT, İsmail (1955), *Doğru bir Kur'ân Tercümesinde Semantik Metodun Önemi*,
Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı, I,
17- 24
- YAKIT, İsmail (1990), *Kur'ân'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi*, *Ufuk Çizgisi*,
İstanbul, sayı, 6 (Mart), 8–15
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil (2006), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, "Namaz", XXXII, 351-
357, İstanbul
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi (1979), *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, Eser
Neşriyat ve Dağıtım, I-X
- YILDIRIM, Suat (2002), *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*, İstanbul, Işık Yayınları
- ZEBİDİ (1972), Muhibbiddin Ebi Feyyaz es-Seyyid Muhammed Murtaza el-Haseni'l-
Vâsitiyyî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (tahk. İbrahim Terzî), Kahire, el
Matbaatü'l-Hayriyye
- ZEMAHŞERİ (1985), Ebu'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Esâsu'l-Belâga*,
Kahire, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, III. Baskı
- ZEMAHŞERİ (1998), Ebu'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşâf an
Hakâik-i Gavâmidü't-Tenzîl ve Uyûnu'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl* (tahk. Âdil
Ahmed Abdülmevcût-Ali Muhammed Mu'avviz), Riyad, Mektebetü'l-
Ûbeykân

ÖZGEÇMİŞ

02.11.1983'de Bitlis Merkezde doğdu. İlkokulu Bitlis'te 8 Ağustos İlköğretim Okulunda okudu. 1996 yılında Bursa'da Yenişehir İmam Hatip Lisesi'ne başladı. 1997 yılında başladığı Bitlis İmam Hatip Lisesi'nden 2001 yılında mezun oldu. 2005 yılında başladığı Açık öğretim İlahiyat Önlisans'tan 2007 yılında mezun oldu. 2007 yılında kazandığı Ankara İlahiyat İlitam (İlahiyat Lisans Tamamlama)' dan 2009 yılında mezun oldu. 2004 yılında Aydın'ın Bozdoğan ilçesi, Örentaht Köyü'ne İmam-Hatip olarak atandı. 2006 yılında Bitlis Merkeze nakli yapıldı. 2009 yılında Sakarya İli Akyazı ilçesine nakil oldu. Halen bu ilçede İmam-Hatip olarak mesleki hayatına devam etmekte ve evlidir.